

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2020

Bc. Andrea Novotná

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Třetí odboj ve výuce dějepisu pro střední školy

Diplomová práce

Autor: Bc. Andrea Novotná
Studijní program: N7504, Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – dějepis
Učitelství pro střední školy – základy společenských věd
Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Hradec Králové, 2020

Zadání diplomové práce

Autor:	Andrea Novotná
Studium:	P18P0881
Studijní program:	N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství pro střední školy - dějepis, Učitelství pro střední školy - základy společenských věd
Název diplomové práce:	Třetí odboj ve výuce dějepisu pro střední školy
Název diplomové práce AJ:	The third Czechoslovakian resistance in a subject of history at high school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce s názvem "Třetí odboj ve výuce dějepisu pro střední školy" se zabývá historickými záznamy k danému tématu v denním tisku a publikacích vydávaných v Československu v letech 1948-1989. Teoretická část práce vychází z dobových pramenů a odborné literatury. Druhá část tvořící jádro diplomové práce komparuje vybrané učebnice dějepisu pro střední školy, konkrétně srovnává kapitoly o třetím odboji. Výstupem diplomové práce jsou pracovní a metodické listy vztahující se k problematice třetího odboje. Klíčová slova: třetí odboj, výuka dějepisu, didaktika, Československo, moderní dějiny

Seznam doporučené literatury PRAMENY: Dobové tiskoviny: Literární listy, Mladá fronta, Práce, Rudé právo, Studentské listy. Učebnice: ČORNEJ, Petr a kol., Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny, Praha 2016; ČURDA, Jan a kol., Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století, Brno 2014; KUKLÍK, Jan a kol., Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny, Praha 2005. LITERATURA: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka, Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech, Brno 1997; DRAHOŠ, Zdeněk - BŘEČKA, Jan, Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě, Brno 2013; RADOŠTA, Petr, Protikomunistický odboj. Historický nástin, Praha 1993; VEBER, Václav, Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století, Praha 2010.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Oponent: Mgr. Milan Hes, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.4.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala pod vedením Mgr. Ireny Kapustové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne: 12. 5. 2020

Bc. Andrea Novotná

Poděkování

Chtěla bych předně poděkovat Mgr. Ireně Kapustové za trpělivost, ochotu a odborné vedení.
Dále bych ráda poděkovala rodině, přátelům a spolužákům za podporu.

Anotace

NOVOTNÁ, Andrea, *Třetí odboj ve výuce dějepisu pro střední školy*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 132 s., Diplomová práce.

Diplomová práce s názvem "Třetí odboj ve výuce dějepisu pro střední školy" se zabývá historickými záznamy k danému tématu v denním tisku a publikacích vydávaných v Československu v letech 1948–1989. Teoretická část práce vychází z dobových pramenů a odborné literatury. Druhá část tvořící jádro diplomové práce komparuje vybrané učebnice dějepisu pro střední školy, konkrétně srovnává kapitoly o třetím odboji. Výstupem diplomové práce jsou pracovní a metodické listy vztahující se k problematice třetího odboje.

Klíčová slova: třetí odboj, výuka dějepisu, didaktika, Československo, moderní dějiny.

Annotation

NOVOTNÁ, Andrea, *The Third Czechoslovakian Resistance in a Subject of History at High School*, Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2020, 132 pp., Diploma Thesis.

The thesis titled „The Third Czechoslovakian Resistance in a Subject of History at High School“ deals with historical records of this particular topic in newspapers and publications originated in Czechoslovakia between 1948 and 1989 in the first place. The outcome of the diploma thesis is based on contemporary sources and literature dealing with the topic. The second part of this thesis compares selected history study high school textbooks, specifically chapters dedicated to the third resistance. The departure of the diploma thesis are working and methodical sheets related to the issue of the third resistance.

Key words: the third resistance, teaching the history, didactics, Czechoslovakia, modern history.

Obsah

Úvod.....	1
1 Třetí odboj.....	3
1.1 1948–1956	4
1.1.1 Veřejná vystoupení.....	4
1.1.2 Odbojové skupiny	7
1.1.3 Letáky.....	16
1.1.4 Zahraniční odboj	18
1.1.5 Odboj po roce 1953	21
1.2 1968–1989	22
1.2.1 Odpor šedesátých let	22
1.2.2 Odpor sedmdesátých a osmdesátých let.....	33
2 Teorie učebnice.....	46
2.1 Pojem učebnice.....	46
2.2 Funkce učebnice	47
2.3 Struktura učebnice	49
3 Analýza učebnic.....	51
3.1 Didaktis.....	53
3.2 Státní pedagogické nakladatelství	58
3.2.1 Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny	58
3.2.2 Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny.....	63
4 Pracovní listy	66
5 Metodické listy.....	70
6 Pracovní a metodické listy	71
Závěr.....	102
Seznam použitých pramenů a literatury	105
Prameny	105

Literatura	107
Přílohy	113
Příloha č. 1.: Taxonomie učebních úloh u Tollingerové	113
Příloha č. 2.: Niklovo schéma kategorií tzv. akčních slov	114
Příloha č. 3.: Vyplněné pracovní listy	116

Úvod

Tématem diplomové práce je problematika československého protikomunistického odboje. Touto částí dějin se zabývá mnoho současných historiků. Jedná se o období v rozmezí let 1948–1989. Československý národ prokázal vznikem třetího odboje mravní sílu a odvahu.

První odboj byl v letech 1914–1918 zaměřen proti Habsburské dynastii. V Protektorátu Čechy a Morava proti německým okupantům. V období od roku 1948–1989 jsou československé dějiny spjaty s odporem ke komunistickému režimu. Nadšení občanů z konce druhé světové války zanedlouho vystřídalo období zklamání. Únorový převrat se stal příčinou pro tyto pocity a následný vznik třetího odboje. Jednotlivé akce odboje byly reakcí na konkrétní restrikce komunistické strany po necelých čtyřicet dva let.¹

První část diplomové práce (teoretická část) pojednává o třetím československém odboji z pohledu odborné literatury a dobových tiskovin. Události třetího odboje nalezneme řazené v jednotlivých podkapitolách chronologicky. Následně je věnována pozornost definici, funkci a struktuře učebnice. Začátek práce se zabývá obdobím od roku 1948–1956. Zmíněnému časovému úseku přikládáme největší pozornost, jelikož byly projevy třetího odboje nejsilnější. Nejprve je vysvětleno, kdo se odboje účastnil a jaká byla jeho hlavní motivace. Poté zmiňujeme nejdůležitější události, kterými byla veřejná vystoupení a několik odbojových organizací. Nakonec se dozvídáme o letákové činnosti a podstatě zahraničního odboje do roku 1956.

Druhá podkapitola se zabývá obdobím 1968–1989. Od druhé poloviny padesátých let probíhalo menší množství protikomunistických akcí. I v odborné literatuře nalezneme o třetím odboji tohoto období velmi málo informací. Větší pozornost publikace věnují až následnému období po srpnové okupaci, kdy se začal odboj opět formovat. Hlavními postavami jsou Jan Palach, Jan Zajíc a Evžen Plocek. Další dílčí část se zaměřuje na problematiku samizdatu, undergroundu, občanských iniciativ a disidentských hnutí. Závěr podkapitoly pojednává o demonstracích v osmdesátých letech včetně sametové revoluce. V jednotlivých úsecích jsou popsány individuální i skupinové formy protestu proti komunistickému režimu. Kromě odbojových organizací a skupin rozebíráme i jednotlivé akce a vystoupení.

¹ Jan KALOUS, *Tradice a kontinuita druhého (protinacistického) a třetího (protikomunistického) odboje*, in: *Vyjádření úcty a vděčnosti. Sborník o protikomunistickém odboji*, Ministerstvo obrany ČR – Vojenský historický ústav Praha, Praha 2013, s. 106.

Druhá část diplomové práce (praktická část) se zabývá způsobem prezentace informací o třetím odboji v učebnicích dějepisu pro střední školy. Zkoumané období patří mezi nejdůležitější mezníky našich dějin, proto by o něm měli mít žáci určitý přehled. Učebnice jim slouží jako důležitá pomůcka k tomu, aby si znalosti mohli ve výuce osvojit. Cílem této části je vyhodnocení příslušných kapitol ve vybraných učebnicích dějepisu pro gymnázia a střední odborné školy. Konkrétně jsou předmětem analýzy učebnice od *Státního pedagogického nakladatelství a Didaktis*.

V teoretické části jsou informace získány z odborných publikací a dobových tiskovin. Při práci s dobovými tiskovinami používáme heuristickou metodu, textovou analýzu a komparaci. Dobové tiskoviny jsou vyhledávány na webových archivech v rozmezí let 1948–1989. Dále vyhledané informace podrobujeme textové analýze a komparaci. V rámci komparace zohledňujeme, jak jednotlivé tiskoviny události třetího odboje popisují. Dobové tiskoviny třídíme dle vydavatele. V praktické části využíváme metodu pojmové analýzy, textové analýzy, komparace a metodu heuristickou. Pro snadnější vyhodnocení výsledků pojmové analýzy je sestavena pomocná tabulka, která obsahuje klíčové pojmy vztahující se k třetímu odboji. Mimo jiné je v příslušných úsecích učebnice hodnocena míra názornosti. V této části práce jsou pramenem samotné učebnice. V závěru diplomové práce jsou výsledky pojmové analýzy vybraných učebnic porovnávány.

Výstupem diplomové práce jsou pracovní listy a metodické listy. Nejprve jsme stručně seznámeni s hlavními zásadami, jak bychom měli pracovní listy tvořit. Hlavním cílem pracovních listů je prohloubit u žáků znalosti o třetím odboji. Na druhé straně pracovní listy slouží učitelům k zpestření výuky o dané problematice. Teoretická část o třetím odboji tvoří hlavní podklad pro tvorbu pracovních a metodických listů. Druhotně jsou využity také internetové zdroje, odborné publikace a informace z dobových tiskovin. Pracovní listy jsou tvořeny s ohledem na rozvíjení klíčových kompetencí, mezipředmětové vztahy a v souladu s Rámcově vzdělávacími programy.

1 Třetí odboj

Nespokojenost s politickou orientací Střední Evropy na východní blok dala podnět ke vzniku domácích i zahraničních odbojů. V Československu se začal třetí odboj formovat po únorovém převratu v roce 1948. Podle Dvořákové můžeme protikomunistický odboj definovat jako boj za obnovení demokratických principů.² Hlavním cílem odboje bylo odvolat komunistickou vládu a nastolit demokracii, jejíž prvky si Československo po druhé světové válce zachovalo.³

Hrdiny třetího odboje najdeme ve všech vrstvách společnosti. Mezi účastníky odboje patřili intelektuálové, účastníci prvního a druhého československého odboje, studenti, pedagogové, sokolové, skauti, bývalí politici demokratických stran, příslušníci ozbrojených sil a všichni občané odvolávající se na masarykovské a benešovské hodnoty.⁴ V neposlední řadě sem patří lidé, kteří měli odvalu tisknout a rozšiřovat letáky o pravdě komunistické strany. K odboji také patřili agenti a kurýři, kteří organizovali přechody přes státní hranice a prováděli různé špionážní a sabotážní akce podle pokynů ze zahraničí. Motivace třetího odboje byla ideového, politického i sociálního aspektu. Veřejný nesouhlas s režimem lidé vyjadřovali demonstracemi, násilnými metodami na představitele komunismu nebo akcemi působícími do zahraničí.⁵

Protikomunistický odboj se liší od prvního a druhého odboje hlavně v tom, že šlo o boj proti představitelům vlastního státu.⁶ Stoupenci prvního a druhého odboje bojovali s nepřáteli ze zahraničí. Na druhé straně měly odboje i mnoho společného. Cílem všech odbojů bylo vytvořit svobodný demokratický stát.⁷ Kalous označuje třetí odboj za pokračovatele odboje

² Zora DVOŘÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 27.

³ Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 12; Martin TICHÝ, *Několik poznámek o motivaci k třetímu odboji-východí podmínky, tradice a společenská východiska*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 167.

⁴ Jan KALOUS, *Státní bezpečnost a třetí odboj v letech 1948-1953*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 277–278.

⁵ Martin TICHÝ, *Několik poznámek o motivaci k třetímu odboji-východí podmínky, tradice a společenská východiska*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 172.

⁶ Tomáš BURSÍK, *Diskuse nad třetím odbojem*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Praha 2010, s. 19.

⁷ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 27.

protinacistického. Situace po únorovém převratu a následná opatření vládního režimu se podle něho velmi podobaly metodám nacistické okupační moci.⁸

Domácí ani zahraniční odboj neměly žádné řídicí centrum, proto nebyly jednotlivé akce dostatečně koordinovány. Byla to kombinace spontánních i plánovaných akcí, které spojovala nespokojenost s vládnoucím režimem.⁹

Účastníci třetího odboje měli z pohledu archivních dokumentů komunistického režimu společné rysy: zatčení, soud, dlouholeté vězení a procesy vyšetřování.¹⁰ V padesátých letech používali komunističtí novináři pro účastníky třetího odboje převážně následující pojmy: vrah, škůdce, diverzant nebo terorista. Slovo kapitalismus používali redaktoři stranických periodik také poměrně často. Kritizovat Spojené státy americké a západní země byl charakteristický znak komunistických žurnalistů.¹¹ U pramenů komunistického režimu musíme počítat se zkreslenou interpretací, která musela korespondovat s režimem a jeho politikou. Po únorovém převratu se staly veřejné sdělovací prostředky nástrojem vládní politiky a šíření ideologie. V případě Rudého práva jsou propagandistické cíle zřetelné nejvíce.¹²

1.1 1948–1956

1.1.1 Veřejná vystoupení

I když vláda používala mnoho donucovacích prostředků k potlačení demokratických myšlenek, občané neztratili statečnost tomu vzdorovat.¹³ Radosta považuje za první projev odporu stávkou studentů vysokých škol na Pražském hradě 25. února 1948. Demonstranti se zde hlásili k československému prezidentovi Edvardu Benešovi.¹⁴ Vaculík a Čapek považují za první akci třetího odboje devátý všesokolský slet v červnu roku 1948.¹⁵ Slet se postupně

⁸ Jan KALOUS, *Tradice a kontinuita druhého (protinacistického) a třetího (protikomunistického) odboje*, in: Vyjádření úcty a vděčnosti. Sborník o protikomunistickém odboji. Ministerstvo obrany ČR-Vojenský historický ústav Praha, Praha 2013, s. 75.

⁹ Martin TICHÝ, *Několik poznámek o motivaci k třetímu odboji-výchozí podmínky, tradice a společenská východiska*, in: Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století, Plzeň 2010, s. 167.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 175.

¹¹ Markéta CHALUPOVÁ, *Odbojová skupina bratří Mašinů a její reflexe v dobovém legálním československém tisku*, in: Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2010, s. 144.

¹² *Tamtéž*, s. 139.

¹³ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci, Praha 1999, s. 28.

¹⁴ Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 19.

¹⁵ Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999, s. 129; VEBER Václav, *Komunismus-totalita-odboj*, in: Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj, Praha 2002, s. 17; *Práce*, 20. června 1948, s. 1; *Rudé právo*, 19. června 1948, s. 1; *Obrana lidu*, 18. 6. 1948, s. 3.

proměnil v masový protest proti vládnímu režimu. Na místo k nově zvolenému prezidentovi Klementu Gottwaldovi lidé provolávali k bývalým prezidentům Tomáši Garrigue Masarykovi a Edvardu Benešovi.¹⁶ Účastníci prohlašovali: „*Ať žije prezident Beneš*“, „*Chceme Beneše na Hradě, a ne na Zahradě*“.¹⁷ Veber uvádí mezi dalšími hesly sokolského průvodu: „*Bez Beneše, Masaryka, není žádná republika*“, „*Pravdě zdar, nesvobodě zmar*“, „*Protože si nejsou jisti, hlídají nás komunisti*“, „*Slet patří sokolům, a ne žádným odborům*“, „*Sokol patří republice, nedáme ho politice*“ a mnoho dalších.¹⁸

K opětovnému střetu Sokola s komunisty došlo v září roku 1948. Státní pohřeb¹⁹ Edvarda Beneše se proměnil v národní manifestaci.²⁰ Smrt Edvarda Beneše byla pro jeho stoupence nečekanou a těžkou ránou. Komunisté se oprávněně obávali, že se pohřeb Edvarda Beneše promění v národní demonstraci: „*My, dělníci a úředníci Gottwaldových závodů jsme rozhořčeni nad zprávou o snaze zneužít pohřbu prezidenta dr. Edvarda Beneše k provokacím, prohlašujeme, že každý takový pokus v zárodku znemožníme.*“²¹ Komunistická strana vyslala na Václavské náměstí oddíly milic z pražských závodů, které tvrdě zasahovaly proti všem podezřelým.²²

Šlouf spatřuje první vlnu odporů v květnových demonstracích v Plzni roku 1948. Akce propukly na výročí osvobození Plzně americkou armádou.²³ Hlavním důvodem demonstrací bylo, že se snažilo mocenské vedení potlačit sympatie obyvatel města k americké armádě.²⁴ Proamerické demonstrace se zanedlouho proměnily v protikomunistické. Lidé provolávali demokratická hesla jako například: „*Byli jsme a budem, za Benešem půjdem*“, „*Ať žije Masarykova demokracie*“, „*Nesneseme v republice štvání proti Americe.*“²⁵

¹⁶ Tomáš BURSÍK, *Osud odbojové organizace Černý lev 777: příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*, Praha 2007, s. 11.

¹⁷ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992, s. 47–48.

¹⁸ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 43–44.

¹⁹ O pohřbu Edvarda Beneše se dozvídáme například z dobových periodik: *Práce*, 9. září 1948, s. 1; *Obrana lidu*, 8. září 1948, s. 1; *Lidová demokracie*, 9. září 1948, s. 1; *Rudé právo*, 8. září 1948, s. 1.

²⁰ Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999, s. 129.

²¹ *Rudé právo*, 9. září 1948, s. 2.

²² V roce 1952 Československá komunistická strana činnost sokolské obce zrušila a veškerý majetek zestátnila. Srov. Zora DVOŘÁKOVÁ, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992, s. 52–54.

²³ Jakub ŠLOUF, *Proamerické demonstrace v Plzni 5.–6. května 1948*. „*Nesneseme v republice štvání proti Americe*“, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 83.

²⁴ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 85–86.

²⁵ Jakub ŠLOUF, *Proamerické demonstrace v Plzni 5.–6. května 1948*. „*Nesneseme v republice štvání proti Americe*“, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 88.

Významné jsou události na konci srpna roku 1948, kdy funkcionáři Orla uspořádali sjezd na Svatý Hostýn.²⁶ Podle Vebera se účastnilo sjezdu známého jako „*Hostýnská pout'*“ přibližně sto dvacet tisíc lidí. Cílem pouti bylo najít řešení, jak navrátit období svobody zpět do Československa. V rámci pochodu vznikla první protikomunistická skupina s názvem „*Hory Hostýnské*“.²⁷

Na podzim roku 1948 vláda vypracovala návrhy zemědělských reforem. Zemědělské reformy poznamenaly převážně vesnické obyvatelstvo. Po vydání zákona č. 69/1949 Sb., *o jednotných zemědělských družstvech* v roce 1949 probíhaly protesty na vesnicích po celé republice. Lidé byli pod silným tlakem nuceni vstoupit do družstev, a přejít od soukromé malovýroby k socialistické velkovýrobě.²⁸ Československo muselo čelit v důsledku přestavby průmyslu a úpadku zemědělské výroby dalším hospodářským problémům. Nově zvolený prezident Antonín Zápotocký se snažil krizi vyřešit. V červnu roku 1953 vyhlásil i navzdory svým předchozím názorům měnovou reformou.²⁹ V Rudém právu byla 31. května 1953 otištěna úřední zpráva s vysvětlením, proč proběhla peněžní reforma: „*Cílem rozvoje národního hospodářství je zvýšení kupní síly československé koruny a upevnění jejího kursu a zároveň zrušit lístkový systém a přejít k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami.*“³⁰

Zemědělské reformy zasáhly vedle venkovského obyvatelstva i ostatní občany československé republiky. Poprvé od únorového převratu byly demonstrace tak masového charakteru. Stranické vedení si uvědomovalo, že k protestům dojde. Proto Ústřední výbor KSČ vydal tajný rozkaz Lidovým milicím: „*Soudruzi příslušníci Lidových milicí. Po boku ozbrojených složek, věrní bojové tradici únorových dnů, kdy Lidové milice pod vedením strany rozdrtily pokus nepřítelů o reakční puč, budou příslušníci Lidových milicí i dnes tvrdě a nesmiřitelně stát proti všem, kdož by chtěli nepřátelskými akcemi škodit republice a naší straně.*“³¹ Slovní vystoupení mnoha lidí byla nejrozšířenější formou odporu proti reformě. Nespokojenost lidé vyjadřovali v restauracích, na ulicích, nebo na odborových a stranických

²⁶ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Charakteristika třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 25.

²⁷ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 46; Jaroslav KOHOUT, *Komunistický teror a protikomunistický odpor v letech 1948-1960*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 33 a 36.

²⁸ Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999, s. 141–142.

²⁹ Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953*, aneb, 50:1, Praha 1992, s. 67.

³⁰ *Rudé právo*, 31. května 1953, s. 1.

³¹ Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953*, aneb, 50:1, Praha 1992, s. 75.

schůzích. V důsledku měnové reformy propukly demonstrace na mnoha místech republiky.³² Demonstrace se postupně změnily ve stávky. Někde stávkovaly celé závody, jinde několik dílen.³³

Vyvrcholením odporu bylo plzeňské povstání³⁴ ve Škodových závodech.³⁵ Podle stranických pramenů se demonstrace účastnilo pět až deset tisíc osob, na druhé straně svědecké informace uvádí až dvacet tisíc občanů.³⁶ Historici považují plzeňské události jako první velké protikomunistické povstání v celém evropském sovětském bloku.³⁷ Vedle hospodářských a politických požadavků došlo i k přímým útokům na komunistické instituce. Stávky proběhly i v dalších červnových dnech. V Rudém právu však o stávkách do 3. června nenajdeme žádné informace. Všechny zprávy naopak píšou o nadšení lidí z měnové reformy.³⁸ Ve výtiscích Rudého práva ze 4. a 6. června 1953 se dozvídáme o potlačení stávek a demonstrací.³⁹ Všechny demonstranty označovali redaktoři Rudého práva jako třídní nepřátelé: „Zbytky buržoazie si uvědomily, že peněžní reforma a zrušení listků je připravuje o poslední hospodářskou oporu. Není divu, že tak zuří a soptí, že se snaží nových opatření nehorázně překroutit a že se pokouší o provokace a protistátní akty.“⁴⁰

1.1.2 Odbojové skupiny

Odbojové skupiny vznikaly s vizí, že komunistický režim nebude dlouho trvat, a že napomohou k urychlení jeho konce. Věřili ve vítězství západních spojenců, kteří jim přijdou na pomoc.⁴¹ Národní bezpečnost spojených států svými vyhláškami naděje posilovala a v březnu roku 1948 pronesla: „Musíme povzbuzovat a podporovat postupné stažení sovětské moci z jejích současných horizontů. Musíme proto povzbuzovat a podporovat obnovu

³² V průběhu 1. června došlo k vystoupením například v Havlíčkově Brodě, v Kladnu, Jihlavě, Ostravě, Českých Budějovicích, Hronově, Mladé Boleslavi nebo Hradci Králové. Srov. Václav VEBER, *Komunismus-totalita-odboj*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 17.

³³ Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953*, aneb, 50:1, Praha 1992, s. 99–100.

³⁴ Historici považují tento odpor jako první velké protikomunistické povstání v celém evropském sovětském bloku. Srov. Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 264.

³⁵ Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 182.

³⁶ Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999, s. 150; Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953*, aneb, 50:1, Praha 1992, s. 102.

³⁷ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 264; Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953*, aneb, 50:1, Praha 1992, s. 101.

³⁸ *Tamtéž*, s. 104.

³⁹ *Tamtéž*, s. 117.

⁴⁰ *Rudé právo*, 5. června 1953, s. 1.

⁴¹ Tomáš BURSÍK, *Diskuse nad třetím odbojem*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Praha 2010, s. 19.

východoevropských zemí, které získají samostatnost.“⁴² Skupiny plánovaly všeobecné ozbrojení v okamžiku vypuknutí třetí světové války. Hlavní cíl, obnovení demokracie v Československu, nemohl být dosažen bez světové kooperace.⁴³ Bohužel odbojové organizace od roku 1954 slábly a komunistický režim se stále rozvíjel a upevňoval.⁴⁴

Situace v Československu sice neumožňovala vzniknout větším organizacím, ale menších skupin vzniklo poměrně velké množství. Kapitola popisuje především činnost těch, které jsou současné společnosti nejznámější. Odbojové skupiny se zaměřovaly vedle ozbrojování a násilných protirežimních akcí na sabotáže v průmyslu a v zemědělství.⁴⁵ Vznikaly i skupiny složené z bývalých nekomunistických partyzánů, které po roce 1948 budovaly nové úkryty převážně v lesích na moravsko-slovenském pomezí.⁴⁶

Navzdory vládním opatřením nedosáhla většina odbojových skupin původních záměrů.⁴⁷ Skupiny však splnily historickou úlohu tím, že projevily odvahu bojovat silou i za cenu smrti. Státní bezpečnost využívala různé prostředky, aby protikomunistický odboj zničila. Především vysílala agenty a pracovníky Státní bezpečnosti, aby se vydávali za stoupence protistátní činnosti.⁴⁸

1.1.2.1 Hory Hostýnské

První protikomunistická odbojová skupina Hory Hostýnské – ČSRK vznikla v červnu roku 1948. Zkratka ČSRK iniciovala první písmena příjmení zakladatelů skupiny. Mezi její členy patřil Josef Čuba, Ladislav Smékal, Jaroslav Rajnoch a Antonín Kohout.⁴⁹ Na skupinu

⁴² Jedná se o směrnici NSC 20/4, která je citována podle: Faure JUSTINE, *Americký přítel. Československo ve hře americké diplomacie 1943–1968*, in: Lidové noviny, Praha 2006, s. 103.

⁴³ Jiří MÁLEK, *Prameny k dějinám třetího odboje*, in: Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj, Praha 2002, s. 36.

⁴⁴ Zora DVORÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci, Praha 1999, s. 31.

⁴⁵ Václav VEBER, *Komunismus-totalita-odboj*, in: Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj, Praha 2002, s. 18.

⁴⁶ Jiří MÁLEK, *Prameny k dějinám třetího odboje*, in: Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj, Praha 2002, s. 35–36.

⁴⁷ Markéta, DOLEŽALOVÁ, *Odbojová skupina „Hory Hostýnské“-Pravda a lež*, in: Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století, Plzeň 2010, s. 162.

⁴⁸ Zora DVORÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci, Praha 1999, s. 29.

⁴⁹ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 46.

se postupně připojovalo mnoho dalších ilegálních organizací, z nichž nejznámější je skupina „Troják“.⁵⁰ Činnost skupiny je zaznamenána v obci Rajnochovice a v jejím okolí.⁵¹

Skupina využívala zkušenosti s partyzánským odbojem v době nacistické okupace. V první řadě shromažďovala zbraně a vycvičovala členy na plánovaný politický zvrat. Jako většina odbojových skupin poskytovala potraviny, finance, šatstvo i úkryty lidem perzekuovaným režimem.⁵² Členové skupiny také tiskli letáky a šířili zprávy ze zahraničního rozhlasu.⁵³

Členové skupiny byli zatýkáni od srpna roku 1949 do ledna roku 1951. Vládní režim se snažil následné procesy ospravedlnit několika komentáři v Rudém právu. O činnosti skupiny noviny informovaly velmi propagandisticky: „*Tato zločinecká banda páchala v Gottwaldovském kraji nebezpečnou teroristickou činnost, již chtěla zastrašit pracující a odvrátit je od plnění budovatelské práce. Vraždami pokojných občanů, loupežemi, teroristickými útoky proti veřejným funkcionářům a záškodnickými činy na národním majetku se obvinění snažili rozvracet lidově demokratické zřízení a umožnit obnovení kapitalistického režimu v naší vlasti.*“⁵⁴

1.1.2.2 Světlana

Organizaci Světlana založil v prosinci roku 1948 bývalý velitel partyzánských skupin Josef Vávra-Stařík.⁵⁵ Světlana byla největší odbojovou skupinou na Moravě.⁵⁶ Vedle Josefa Vávry-Staříka patřil ke skupině například Rudolf Lenhard, Josef Matůš, Jaromír Vrba, Alois Pohunek či Josef Bureš. Odnože Světlany vznikaly na Hané, Vsetínsku, Uherskohradištsku, Vizovicku, Brněnsku, Valašsku a v okolí Buchlovic.⁵⁷

Na podzim roku 1949 členové skupiny tiskli a rozšiřovali letáky po celé východní Moravě. Letáky vyzývaly bývalé odbojáře z druhé světové války včetně místních obyvatel k protikomunistickému odporu.⁵⁸ Jako většina odbojových skupin i členové Světlany

⁵⁰ Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 101.

⁵¹ Markéta DOLEŽALOVÁ, *Odbojová skupina „Hory Hostýnské“-Pravda a lež*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 154.

⁵² Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 98.

⁵³ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 156.

⁵⁴ *Rudé právo*, 27. června 1951, s. 5.

⁵⁵ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 89.

⁵⁶ Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 107.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 108–110.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 109.

shromažďovali zbraně a střelivo, protože se připravovali na vojenský střet s bezpečnostními složkami.⁵⁹

Ve Světlaně působilo velké množství agentů ze Státní bezpečnosti. Skupina byla z většiny řízená dopisy ze zahraničí, které iniciovala Státní bezpečnost.⁶⁰ V březnu roku 1949 proběhly první vlny zatýkání. Radosta uvádí, že bylo pro spolupráci a členství ve skupině Světlana od března roku 1949 do května roku 1950 zatčeno přes čtyři sta mužů a žen.⁶¹ Několik příslušníků skupiny bylo odsouzeno i k trestu smrti.⁶²

1.1.2.3 Skupina bratří Mašínů

Odbojová skupina bratří Mašínů působila v Československu od února roku 1948 do první poloviny padesátých let.⁶³ Skupina se skládala z pěti členů, a to Josefa Mašína, Ctirada Mašína, Milana Paumera, Zbyňka Janaty a Václava Švédy.⁶⁴ V prvních dvou letech komunistické vlády podnikali menší sabotážní akce. Například ničili stranické nástěnky a agitační skřínky, vytloukali okna Sekretariátů KSČ a rozšiřovali letáky.⁶⁵ K aktivnější činnosti se rozhodli v roce 1951, ke které bylo nutné se ozbrojit. Skupina chtěla způsobit režimu v politické a hospodářské oblasti maximální škody a následně emigrovat.⁶⁶ Zbraně se snažili získat ze stanic Státní národní bezpečnosti, která vlastnila moderní výzbroj.⁶⁷

První akce byla provedena 13. září roku 1951, kdy přepadli stanici v Chlumci nad Cidlinou. Útok však nebyl úspěšný, větší množství munice a palných zbraní mělo zalitou hlaveň. Podobnou akci zopakovali 28. září téhož roku, kdy byla přepadena stanice v Čelakovicích. Ve srovnání s přepadením stanice v Chlumci nad Cidlinou byla akce úspěšnější. Skupině se podařilo získat pět samopalů, několik pistolí a větší množství střeliva.⁶⁸

Poprvé zasáhla Státní bezpečnost do činnosti skupiny na podzim roku 1951. V této době již skupina plánovala odchod na Západ a chtěla absolvovat speciální výcvik v americké

⁵⁹ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 90.

⁶⁰ Členové skupiny si mysleli, že dopisy posílá Josef Vávra-Stařík, který pohýbal v exilu v Paříži. Srov. Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 113.

⁶¹ *Tamtéž*, s. 117.

⁶² Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 92.

⁶³ Markéta CHALUPOVÁ, *Odbojová skupina bratří Mašínů a její reflexe v dobovém legálním československém tisku*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě, Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha 2010, s. 19.

⁶⁴ Jan NĚMEČEK, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, Praha 1998, s. 172.

⁶⁵ Jan KALOUS, *Mašínové*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 96.

⁶⁶ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 107.

⁶⁷ Jan KALOUS, *Mašínové*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 97.

⁶⁸ Akce se účastnil Milan Paumer, Ctirad Mašín a Zbyněk Janata. Srov. Jan KALOUS, *Mašínové*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 98.

armádě.⁶⁹ Po návratu ze zahraničí chtěli v ilegální činnosti pokračovat.⁷⁰ Plánovali se doslova „prostřílet“ do Východního Berlína, a dále do Západního Berlína, a odtud emigrovat do Spojených států amerických. Den před plánovaným odjezdem v říjnu roku 1951 byli bratři Mašínové zatčeni. Němeček cituje zprávu ministra Baráka pro ústřední výbor KSČ z roku 1953: „Dohodli se, že si pronajmou nákladní auto ČSAD, se kterým odjedou do blízkosti hranic a přejedou do západního Německa. Na schůzce bylo dohodnuto, že si cestu přes hranice prostřílí. V průběhu schůzky byli přítomní vyrušení příslušníky Státní bezpečnosti.“⁷¹

Josef Mašín byl zanedlouho propuštěn. Na druhé straně Ctirada Mašina odsoudili k vězení⁷² za trestný čin pro pokus opuštění republiky a nedovolenému ozbrojování.⁷³ Ostatní členové skupiny v ilegální činnosti pokračovali. Svědčí o tom opět zpráva ministra Baráka: „Dne 2. srpna 1952 v dopoledních hodinách přepadli členové skupiny posádku závodního auta Kovolís v Hedvíkově, která vezla výplatu pro dělníky. Zavraždili pokladníka Josefa Rošického a uloupili 884 239 Kčs. Aktivními účastníky této loupežné vraždy byli: Josef Mašín a Václav Švéda.“⁷⁴ Členové skupiny chtěli získat peníze k osvobození Ctirada Mašina a materiálnímu zajištění skupiny.⁷⁵

Skupina sice útěk do zahraničí odložila, ale v sabotážních akcích pokračovala. V srpnu roku 1953 se vloupali do dolů u Kutné Hory, kde získali sto kilogramů výbušniny Donarit.⁷⁶ Akce se účastnil Zbyněk Janata, Václav Švéda a na amnestii propuštěný Ctirad Mašín. V září téhož roku zapálili Ctirad Mašín a Václav Švéda podél silnice z Vyškova do Kroměříže stohy slámy, které byly v majetku Československých státních statků a Jednotných zemědělských družstev.⁷⁷

⁶⁹ Jan KALOUS, *Mašínové*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 99.

⁷⁰ Jan NĚMEČEK, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, Praha 1998, s. 180.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 181–182.

⁷² Z Pankrácké věznice Ctirada Mašina převezli do Jáchymovského dolu. Srov. Jan NĚMEČEK, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, Praha 1998, s. 182–183.

⁷³ Ctirad Mašín byl propuštěn v srpnu roku 1952. Srov. Jan NĚMEČEK, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, Praha 1998, s. 183; Jan KALOUS, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 98.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 184.

⁷⁵ Jan KALOUS, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 98.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 99.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 186–187.

Situace se stále zhoršovala, proto se rozhodli v říjnu 1953 Československo opustit.⁷⁸ Václavovi Švédovi a Zbyňkovi Janatovi se bohužel emigrovat nepodařilo. Oba byli zatčeni a následně odsouzeni k trestu smrti.⁷⁹

Ve stranickém tisku se informace o skupině objevily až v souvislosti se soudním procesem v lednu roku 1955. V Rudém právu nalezneme informace o odbojové skupině ve čtyřech zprávách z roku 1955.⁸⁰ První zpráva⁸¹ z 2. února 1955 s názvem *Proces proti hanbě záškodníků, diversantů a teroristů* informovala společnost následujícími slovy: „Před senátem Nejvyššího soudu v Praze byla souzena zločinecká banda, která v letech 1950 až 1953 terorizovala obyvatelstvo na mnoha místech republiky. Jádrem skupiny byli otrlí teroristé a vrazi.“⁸² V případě druhé zprávy ze 3. února 1955 se jednalo o hodnotící komentář: „Byla to banda otrlých zločinců, kteří se již dávno sami vyhostili ze středu našich čestných a poctivých občanů. Věděli, kde najdou osoby stejného smýšlení a stejných lupičských plánů. Proto jejich útěk směřoval na západ mezi klubko zrádných utečenců.“⁸³ Další dvě zprávy pojednávají o činnosti bratrů Mašínů v americké armádě.⁸⁴ Poslední komentář z 19. února 1955 zveřejnil žádost Spojeným státům americkým o vydání bratrů Mašínů a Milana Paumera zpět do Československa.⁸⁵

V ilegálním tisku Rudého práva byli všichni odsouzení označováni jako teroristé či záškodníci. Média se snažila zachovat iluzi spokojeného národa, proto o činnosti skupiny v předešlých letech nepsala. V Rudém právu nenajdeme zmínku o krádežích výbušnin či zapálených stozích slámy. Ve zprávách je činnost skupiny definována jako záškodnická a je zdůrazňováno, že skupina spolupracovala s nepřáteli na západě a bojovala proti vlastní zemi.⁸⁶

Skupina bratří Mašínů je v současné době největším předmětem diskusí.⁸⁷ Existují pozitivní i negativní vyhodnocení jejich činnosti. Cílem diplomové práce je však pojednat o skupinách z nestranného hlediska, a nikoli je eticky hodnotit.

⁷⁸ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 108.

⁷⁹ Jan NĚMEČEK, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, Praha 1998, s. 209.

⁸⁰ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 143.

⁸¹ Zcela totožnou zprávu najdeme v novinách *Práce*. Srov. *Práce*, 2. února 1955, s. 3.

⁸² *Rudé právo*, 2. února 1955, s. 2.

⁸³ *Rudé právo*, 3. února 1955, s. 3.

⁸⁴ *Rudé právo*, 4. února 1955, s. 3.

⁸⁵ *Rudé právo*, 19. února 1955, s. 3.

⁸⁶ Markéta CHALUPOVÁ, *Odbojová skupina bratří Mašínů a její reflexe v dobovém legálním československém tisku*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2010, s. 19.

⁸⁷ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 105.

Bratři Mašinové popsali sami s odstupem času motivaci k protikomunistickému odporu: „Po roce 1948 se pomalu začalo ukazovat, jak to vlastně komunisté myslí. Třídní boj zuřil na všech frontách. Začaly se množit neuvěřitelné zprávy o zatýkáních, pokusech o útěk do zahraničí, zabavování majetku a konečně i ojedinělé zprávy o aktivním a pasivním odboji, který se začal dávat do pohybu společně s rostoucí nespokojeností.“⁸⁸

1.1.2.4 Za svobodu

Ilegální odbojová skupina s názvem „Za svobodu“ působila v Československu v rozmezí let 1948–1951. Skupinu založil bývalý člen Československé národně socialistické strany Josef Vlasatý.⁸⁹ Činnost skupiny je dokladem, že se na protikomunistickém odboji podíleli i někteří účastníci Státní národní bezpečnosti. Vlastislav Chalupa a Josef Damián byli hlavními prostředníky mezi komunistickým ústředím a ilegálními skupinami. Po celou dobu předávali Státní bezpečnosti informace o činnosti Josefa Vlasatého a o plánovaných odchodech do zahraničí včetně podrobností o dalších ilegálních skupinách. Ve zprávě z října roku 1948 Josef Damián zmínil: „Vlasatý je spoluvýrobce ilegální časopisu, který mně již několikrát nabízel.“⁹⁰ Korespondence ze září roku 1949 zdůrazňuje spolupráci Josefa Vlasatého s Miladou Horákovou a zpravodajskou činností: „Vlasatý, podle vlastního prohlášení má v Praze i několik menších skupin, jejich činnost je až dosud omezena jen na zpravodajskou činnost. Ve Zbrojovce, kde byl deset let zaměstnán, má vybudovanou skupinku asi dvacetičlennou. Vlasatý svého času byl ve spojení s dr. Miladou Horákovou.“⁹¹

Se skupinou Josefa Vlasatého spolupracovali bývalí členové národně socialistické strany, Sokola i pracovníci průmyslových závodů. Z další zprávy zaslané Státní bezpečnosti se dozvídáme, že měla skupina kontakty na různých místech v Praze: „František Bárta má několik ilegálních skupin: v Holešovicích (asi sto osob), ve Vysočanech (padesát osob), na Pankráci (padesát osob), v Libčicích a Hloubětíně (padesát osob) a skupinu v Libni.“⁹² Josef Vlasatý navázal spolupráci s Františkem Bártem na podzim roku 1949. František Bárta

⁸⁸ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 107; Jan KALOUS, *Mašinové*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 93.

⁸⁹ Petr SVOBODA, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou StB*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 110–111.

⁹⁰ Petr SVOBODA, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou StB*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 113; ABS, f. H, a. č. H-197, Plamen, skupinový operativní svazek, s. 13.

⁹¹ ABS, f. MV-H, a. č. H-197, Plamen, skupinový operativní svazek, s. 25.

⁹² Petr SVOBODA, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou StB*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 119; ABS, f. MV-H, a. č. H-197, Plamen, skupinový operativní svazek, svazek č. 5, s. 699 n.

byl okresní tajemník národně socialistické strany a zajišťoval kontakty s průmyslovými podniky.⁹³

Do činnosti skupiny patřilo publikování článků o Tomáši Masarykovi a Edvardu Benešovi. Další zprávy kritizovaly režim a jeho politiku, problematiku zemědělského venkova nebo perzekuci katolické církve.⁹⁴ Josef Vlasatý do poslední chvíle netušil, že většina článků v časopisech byla pod kontrolou Státní bezpečnosti.⁹⁵

Od května roku 1951 podávala skupina informace o dění ve Spojených státech amerických. Zprávy získávala přes rozhlasovou stanici Svobodná Evropa. Kromě psaní ilegálních článků skupina rozšiřovala letáky, organizovala finanční sbírky na pomoc perzekuovaným rodinám a poskytovala azyl dalším členům odbojových skupin.⁹⁶ Skupina plánovala pod vedením Karla Strmiska i ozbrojené povstání.⁹⁷ Cílem akce bylo ovládnout jednotlivé bezpečnostní funkce.⁹⁸

Velkým úspěchem pro skupinu „*Za svobodu*“ bylo navázání kontaktů s velitelstvím Státní národní bezpečnosti v Praze 9 ve Vysočanech. Tato skutečnost Státní bezpečnost velmi znepokojila a rozhodla se skupinu „*Za svobodu*“ zlikvidovat. Státní bezpečnost připravovala zatýkácké akce, protože měla dostatek usvědčujících materiálů. Na podzim roku 1951 proběhly masové vlny zatýkání, které zakončily soudní procesy v prosinci roku 1951 v Praze.⁹⁹ V Rudém právu vyšla o skupině zpráva s titulkem *Banda amerických špiónů a teroristů před státním soudem v Praze: „Rozsudkem nad touto bandou rozdrtil náš pracující lid další nebezpečné hnízdo banditů, zrádců národa ve službách amerických válečných štváčů. Zasloužený trest tvrdě dopadne na jejich hlavy.“*¹⁰⁰ Zpráva především obhajovala, proč mají být příslušníci skupiny potrestáni.

⁹³ Petr SVOBODA, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou StB*, in: Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století, Plzeň 2010, s. 118–119.

⁹⁴ *Tamtéž*, s. 120.

⁹⁵ Mezi „ilegální“ časopisy patřil například Plamen nebo Hlas Svobodné republiky. Srov. Petr SVOBODA, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou StB*, in: Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století, Plzeň 2010, s. 115–118.

⁹⁶ Petr SVOBODA, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou StB*, in: Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století, Plzeň 2010, s. 119–120.

⁹⁷ K uskutečnění plánovaných akcí mělo pravděpodobně dojít 28. října v roce 1951. Srov. *Tamtéž*, s. 130.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 124–125.

⁹⁹ Petr SVOBODA, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou StB*, in: Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století, Plzeň 2010, s. 135–137.

¹⁰⁰ *Rudé právo*, 16. března 1952, s. 5.

1.1.2.5 Černý lev 777

Odbojová organizace Černý lev 777 vznikla na pomezí let 1948–1949. Mezi zakladatele organizace patřili Jiří Řezáč a Jaroslav Sirotek.¹⁰¹ V roce 1949 se k nim připojil Bohumil Šíma, Josef Novák, Jiří Dolista.¹⁰² Organizace měla velké zásoby zbraní, výbušnin a nábojů z doby druhé světové války.¹⁰³ Skupina působila ve středních a jižních Čechách, konkrétně v oblasti Sedlčanska, Petrovicka, Milevska a v okolí obce Chyšky.¹⁰⁴

První velkou akci podnikli Jiří Řezáč a Jaroslav Sirotek v Nechvalicích v noci z 29. na 30. dubna roku 1949. Přerušením elektrického vedení úspěšně zabránili plánovanému založení zemědělského družstva.¹⁰⁵ Jiří Řezáč o útoku později vypověděl: „*Na jaře 1949 mě Jaroslav Sirotek informoval o tom, že se má v Nechvalicích konat veřejná schůze, na které má být založeno JZD. Společně se Sirotkem jsme uvažovali o tom, jakým způsobem bychom tuto schůzi překazili. Až jsme se domluvili, že na elektrickém vedení za obcí Nechvalice provedeme zkrat.*“¹⁰⁶

Další útok provedli proti tehdejšímu tajemníkovi obce Nechvalice Stanislavu Čihákovi v květnu roku 1949. Když kolem nich projížděl na motocyklu, několikrát mu vystřelili nad hlavu. Jejich cílem nebylo Stanislava Čiháka zabít, ale pouze ho zastrašit a zamezit jeho další činnosti na venkově. Celý případ začal být ihned vyšetřován Státní bezpečností. Jiří Řezáč a Jan Sirotek však v sabotážních akcích pokračovali a ztěžovali vyšetřování. Začali tisknout letáky s názvem „*Černý lev*“, kterými chtěli zastrašit místní obyvatele před poskytnutím svědectví Státní bezpečnosti.¹⁰⁷

V létě roku 1949 uskutečnili bombový útok přímo na KSČ. Jaroslav Sirotek vhodil oknem do okna sekretariátu v Sedlčanech nálož. Tehdejší tajemník František Kupeček obce Sedlčany nebyl zraněn.¹⁰⁸ Státní národní bezpečnost byla útokem velmi znepokojena „*Hlásím, že dne 3. 7. 1949 kolem 1.25 hodiny byly neznámým pachatelem vhozeny do okresního sekretariátu v Sedlčanech dva granáty nebo dvě pumy. Sekretariát byl úplně zdemolován.*“

¹⁰¹ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 102.

¹⁰² Tomáš BURSÍK, *Osud odbojové organizace Černý lev 777: příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*, Praha 2007, s. 21.

¹⁰³ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 103.

¹⁰⁴ Tomáš BURSÍK, *Osud odbojové organizace Černý lev 777: příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*, Praha 2007, s. 13.

¹⁰⁵ Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 94.

¹⁰⁶ Tomáš BURSÍK, *Osud odbojové organizace Černý lev 777: příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*, Praha 2007, s. 19.

¹⁰⁷ *Tamtéž*, s. 20–21.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 20–24.

*K úrazu nebo o život nepřišel nikdo. Po pachatelích bylo okamžitě zahájeno usilovné pátrání.*¹⁰⁹ Po úspěšném útoku uskutečnili podobnou akci v Milevsku z 13. na 14. května roku 1950. Akce na Milevsku byla jejich nejvýznamnější. Při útoku jim zajistil velké množství výbušnin puškař Ladislav Šimek a střelmistr Karel Kothera. Časovanou bombu zhotovil Jiří Řezáč a Jaroslav Sirotek. Při výbuchu byl smrtelně zraněn jeden příslušník Státní národní bezpečnosti.¹¹⁰

Dva zmíněné bombové útoky byly vrcholem činnosti skupiny. Mezi dílčí činnosti patřilo například shromažďování zbraní, přerušování veřejných schůzí nebo zasílání výhružných dopisů funkcionářům Komunistické strany Československa. Nejvíce však skupina usilovala o spojení se zahraniční odbojem.¹¹¹

Černý lev 777 byl po celých šest let jednou z nejhledanějších skupin v Československu. Skupina byla odhalena až roku 1954.¹¹² Do této doby o činnosti skupiny Rudé právo záměrně nic nepsalo. První zprávy se v novinách objevovaly až po odhalení skupiny v říjnu roku 1954. Skoro v každé zprávě nalezneme větu: „*Žádná protistátní činnost nezůstane nepotrestána.*“¹¹³

1.1.3 Letáky

Vládní režim určoval veřejným sdělovacím prostředkům, jaké informace mají obsahovat a šířit.¹¹⁴ Proto lidé hledali jiné informační cesty, které cenzuře nepodléhaly. Mezi ně patřila například šeptaná propaganda nebo rozšiřování letáků.¹¹⁵ Šeptaná propaganda poskytovala lidem režimem zakázané a zamlčované zprávy. I když byly informace často zkreslené, dávaly lidem naději na změnu a odvahu se bránit.¹¹⁶

Pomocí letáků vyjadřovali lidé nesouhlas s vládním režimem. Do současné doby se zachovaly pouze letáky, které shromáždila Státní bezpečnost. Veber uvádí jejich členění v archivu bezpečnostních složek. Jako první zde nalezneme periodika obsahující letáky s prokomunistickými hesly jako Svobodné slovo, Zprávy Svobodného hnutí Československa, časopis Boj za svobodu a demokracii, Hlas podzemí či Hlas svobody. Vedle toho jsou řazeny

¹⁰⁹ Tomáš BURSÍK, *Osud odbojové organizace Černý lev 777: příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*, Praha 2007, s. 9.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 24–25.

¹¹¹ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 103.

¹¹² Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 95.

¹¹³ *Rudé právo*, 29. říjen 1954, s. 3; *Rudé právo*, 30. říjen 1954, s. 2; *Svobodné slovo*, 29. října 1954, s. 3; *Zemědělské noviny*, 29. října 1954, s. 3.

¹¹⁴ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 36.

¹¹⁵ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 29; Zora DVOŘÁKOVÁ, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992, s. 263.

¹¹⁶ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 37.

individuální letáky.¹¹⁷ Podle Kaplana nabyly letáky největší intenzity po únoru 1948.¹¹⁸ Většina z nich kritizovala zavedení jednotné kandidátky a nabádala občany ke vhození bílého lístku. V letáčích najdeme výzvy v podobě: *Všichni volíme bílou kandidátku svobody – neustupujte teroru, Máš republiku rád? - Bílý lístek musíš dát, nebo Kdo chce lepší zítřek, volí bílý lístek.*¹¹⁹

Velké množství letáků vzniklo v souvislosti s protistátními akcemi. V den konání devátého všesokolského sletu se objevovaly například letáky se slovy: *„Občané českoslovenští, sokolská síla se ukázala nezlomenou. Svědčí o tom dvacet tisíc vydaných letáků již ve dnech slavného všesokolského sletu. Zůstaneme věrni, voláme my všichni, kdož bojujeme za svá občanská práva, za nezávislosti státu. DO BOJE proti násilí, do boje za naše svatá občanská práva, do boje za klid našich rodin, do boje za prezidenta Edvarda Beneše. Vzhůru národe, vzhůru. ČECHOSLOVÁCI, ZA PRAVDU V BOJ.“*¹²⁰ Lidé byli nabádáni k zakládání odbojových skupin a k odporu proti Klementu Gottwaldovi a jeho spolupracovníkům.¹²¹ Státní bezpečnost ve zprávách uvedla, že letáky obsahovaly i výzvy k obsazování pošt a sekretariátů Komunistické strany Československa.¹²²

Od poloviny roku 1949 byla spousta letáků rozesílána na různá místa v Československu: *„Tepem, bijem do železa – kujem zbraň, kdo jsi muž a věříš v lidstvo – K BOJI VSTANĚ – Benešův odboj.“*¹²³ Podle Vebera můžeme považovat tyto letáky za jedny z nejpůsobivějších.

Dále opozice rozšiřovala mnoho letáků v polovině roku 1953, kterými vyjadřovala nesouhlas s vládní politikou po vyhlášení měnové reformy. Například v Děčíně vycházely letáky s textem: *„Žádáme svobodné volby – jděte pryč fašisté!“*¹²⁴ V Piešťanech na Slovensku byly nalezeny dva druhy letáků: *„Drahí bratia a sestry, dolů s lupičskou vládou, ktorá vie len klamať a okrádať, do boja proti bolševickej pliaže!“* a *„Mlicisti, žandári, komu to ještě držíte stráž, vláde, l'udu?“*¹²⁵

¹¹⁷ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 128–129.

¹¹⁸ První odbojáři pomocí nich vyjadřovali odpor proti květnovým volbám a následným politickým procesům. Srov. Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 90.

¹¹⁹ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 129.

¹²⁰ ABS, fond 304, sig. 304-263-4 I. s. 102; Zora DVOŘÁKOVÁ, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992, s. 54.

¹²¹ ABS, fond 304, sig. 304-263-4 I, S. 102; Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 132.

¹²² Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 14.

¹²³ ABS, fond 304-263-4 II, s. 118; Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 137.

¹²⁴ Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50:1*, Praha 1992, s. 99.

¹²⁵ *Tamtéž.*

Letákovou činností se zabývala i většina odbojových skupin. Kromě již uvedených Veber zmiňuje například odbojovou skupinu Neratovice, Československé hnutí svobody, Zpravodajskou brigádu, Jaroměřské podzemní hnutí, ÚVOD, Věrného Iva, VLASTU či Tatranskou družinu.¹²⁶ Vedle odbojových skupin tiskly a roznášely letáky spolky složené převážně z mladých studentů, katolíků či skautů.¹²⁷

1.1.4 Zahraniční odboj

Třetí zahraniční odboj se skládal z exilové skupiny různých stranických, politických a sociálních osob. První masová vlna emigrací proběhla po únorovém převratu. Ve zprávě ministerstva vnitra pro vedení KSČ je uvedeno do poloviny roku 1953 přes čtyřicet tisíc emigrantů.¹²⁸ Druhá vlna emigrací se uskutečnila po srpnové invazi vojsk varšavské smlouvy v roce 1968. Michálek uvedl mezi nejčastějšími důvody emigrace nesouhlas občanů s vládou jedné strany.¹²⁹

Československá emigrace měla především vliv ve Spojených státech, kde se podílela na vytváření postojů americké politiky ke komunistickému režimu v Československu. Podle odhadů americké vlády odešlo po 25. únoru 1948 na jejich území až dvacet tisíc československých občanů.¹³⁰

V sociální rovině měl důležitou roli Americký fond pro československé utečence. Jednalo se o americkou humanitní organizaci, která pomohla v uplatnění desetitisícům československých občanů v novém demokratickém prostředí. Zakladatelem organizace byl bývalý československý diplomat a velvyslanec Organizace Spojených národů JUDr. Jan Papánek.¹³¹

Ústřední roli v zahraničním odboji měla Rada Svobodného Československa.¹³² Rada byla ustanovena 25. února roku 1949 se sídlem ve Washingtonu. Předsedou byl bývalý člen Československé národně socialistické strany dr. Petr Zenkl. Mezi další zahraniční

¹²⁶ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 139–145.

¹²⁷ Václav VEBER, *Komunismus-totalita-odboj*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 17.

¹²⁸ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 143.

¹²⁹ Slavomír MICHÁLEK, *Americký fond pro československých utečenců-súčasť zahraničného tretieho odboja*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 23–24.

¹³⁰ Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 216.

¹³¹ JUDr. Jan Papánek pracoval i v Radě Svobodného Československa. Srov. Slavomír MICHÁLEK, *Americký fond pro československých utečenců-súčasť zahraničného tretieho odboja*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 29.

¹³² Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 143.

organizace patřilo například Ústředí Československého sokolstva či Československá společnost pro vědy a umění v Americe.¹³³

1.1.4.1 Zpravodajská činnost

Vedle politického vedení zahraničního odboje měla důležitou roli zpravodajská činnost. Československou exilovou zpravodajskou službu založil generál Sergej Ingr, jehož zásluhou vznikl v Londýně Přípravný výbor pro vytvoření svobodného československého hnutí. Výbor spolupracoval s představiteli západních zpravodajských služeb a v září roku 1948 podepsal první smlouvu s francouzskou vládou. Československé zpravodajství mělo od té doby sídlo v Paříži v čele s Čeňkem Kudáčkem.¹³⁴ Druhý český zpravodajský úřad vznikl v únoru roku 1949 v Londýně. Do popředí této zpravodajské skupiny s názvem CIO (Czechoslovak Intelligence Office) jmenovali podplukovníka Karla Procházku.¹³⁵

Intenzivní činnost zpravodajských skupin je zaznamenána v Československu do konce padesátých let.¹³⁶ Radosta uvádí například zpravodajskou skupinu kolem generála Františka Moravce. Jejími členy byli převážně bývalí agenti československé zpravodajské služby z druhé světové války.¹³⁷ Tomek nastínil vývoj skupiny „Iron“, která působila mezi léty 1948–1952.¹³⁸ Skupinu založil důstojník Rudolf Drbohlav, který pobýval ve Velké Británii od června roku 1948. „Iron“ pravidelně vysílala z exilu ilegální kurýry, kteří vytvářeli na území Československa komunikační zdroje.¹³⁹

1.1.4.1.1 Rádio Svobodná Evropa

Zahraníční vysílání rozhlasových stanic bylo důležitým zdrojem nestranných a aktuálních informací. Významnými stanicemi byla BBC, Hlas Ameriky, Svobodná Evropa, Rádio Vatikán a pařížský, kanadský a bělehradský rozhlas.¹⁴⁰

¹³³ Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999, s. 137.

¹³⁴ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 312.

¹³⁵ Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 119.

¹³⁶ Jiří Málek, *Prameny k dějinám třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 33.

¹³⁷ Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 119.

¹³⁸ Prokop TOMEK, *Zpravodajská skupina „Iron“ a její infiltrace československými bezpečnostními složkami 1949-1952*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 295.

¹³⁹ *Tamtéž*, s. 296.

¹⁴⁰ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 303; Zora DVOŘÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 29.

Rádio Svobodná Evropa vzniklo v červenci roku 1950. Do roku 1954 rádio vysílalo v pětadvaceti jazycích do východní Evropy a celého Sovětského svazu. V jednotlivých redakcích působili převážně exulanti. Některé výbory rádia se zaměřovaly také na tiskovou činnost. V srpnu roku 1951 vzniklo oddělení Tisk Svobodné Evropy. Od roku 1954 vycházel i časopis s názvem Svobodná Evropa.¹⁴¹

V padesátých letech se staly vrcholem činnosti rádia tzv. letákové akce. Do Československa se dostávaly balóny s letáky přes bavorské hranice. První balóny byly vypuštěny do Československa v roce 1951. Další akce „Operace Prospero“ se uskutečnila po měnové reformě v roce 1953. Nejrozsáhlejší byla operace „Akce Veto“ roku 1954, během které byly rozeslány miliony letáků do Československa.¹⁴²

Do Československa Rádio Svobodná Evropa vysílalo od 1. května 1951 z Mnichova:¹⁴³ „*Hlas svobodného Československa, to je rozhlasová stanice Svobodná Evropa*“. V roce 1958 se úvodní znělka změnila: „*Nasloucháte Československému vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa*.“¹⁴⁴ Předseda Výboru pro Svobodnou Evropu Charles Jackson zahájil vysílání v českém i slovenském jazyce: „*Z této stanice budou svobodní Češi a Slováci hovořit ke svým porobeným rodákům*.“¹⁴⁵ Prvním československým ředitelem se stal novinář Ferdinand Peroutka.¹⁴⁶

Rádio Svobodná Evropa umožňovalo příslušným hlasatelům vysílat za „železnou oponou“ o politických, sportovních, náboženských i kulturních tématech. Bylo možné se zaměřit i na konkrétní místní zprávy či mluvit o literatuře a hudbě komunistickým režimem zakázané.¹⁴⁷ Působilo zde mnoho významných českých i slovenských osobností.¹⁴⁸

Cílem rádia bylo nabídnout široký výběr k poslechu, proto vysílalo mnoho různých pořadů, a to například: hudební pořady (Komorní hudba, Lidová hudba, In the Mood), komentáře (Komentáře denního tisku, Fejeton, Nedělení úvaha), zprávy a publicistiku (Zprávy

¹⁴¹ Marek JUNEK, *Svobodně!: Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*, Praha 2011, s. 7 a 25; Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 70.

¹⁴² Marek JUNEK, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*, Praha 2011, s. 155–158; Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 301.

¹⁴³ V Mnichově jako americké okupační zóně, bylo založení redakce o mnoho nejlevnější a jednodušší. Srov. Marek JUNEK, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*, Praha 2011, s. 27.

¹⁴⁴ *Tamtéž*, s. 30.

¹⁴⁵ Marek JUNEK, *Svobodně!: Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*, Praha 2011, s. 24.

¹⁴⁶ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 290.

¹⁴⁷ Marek JUNEK, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*, Praha 2011, s. 75.

¹⁴⁸ Vedle Ferdinanda Peroutky pracoval v rádiu například publicista a spisovatel Pavel Tigrid, poslanec Julius Firt, univerzitní profesor Vratislav Bušek, komik Jára Kohout politik Martin Vetko nebo novináři Ivan Herben, Lev Braun. Srov. *Tamtéž*, s. 25.

pražského zpravodaje Svobodné Evropy, Denní komentář, Diskuse u kulatého stolu), volnočasové pořady (Dětský program, Hádankářský pořad), pořady zaměřené na užší skupiny (Zemědělský program, Dělnický program, Voláme učitele), zábavné pořady (Sobotní noční kabaret, Nedělní hra), kulturní pořady (Kniha týdne, Autor týdne) nebo výukové pořady (Program mladých, Rozhlasová angličtina).¹⁴⁹ S nejvýznamnějšími programy/pořady spolupracovaly československé státní orgány. Mezi nejvýznamnější české pořady patřil pořad *Vzkazy domovu*, v kterém působil Jiří Kovtun (pseudonym Jiří Zahradník) a Imrich Kružliak (pseudonym Martin Prokop). Pořad dokonce zveřejňoval komunistické perzekuce československých obyvatel. Podobný pořad s názvem *Rub a Líc* sestavil Josef Pejskar (pseudonym Jožka Pero), který v něm každý večer kritizoval komunistický režim.¹⁵⁰

V první polovině padesátých let byly informace ze svobodného světa a z domácího prostředí hlavním tématem vysílání. I navzdory komunistickým represím dokázala Svobodná Evropa přes čtyřicet let narušovat cenzurní blokádu.¹⁵¹

1.1.5 Odboj po roce 1953

Rok 1953 přinesl Československu naději na změnu. Lidé věřili po smrti Stalina a Klementa Gottwalda v přeměnu vládní režimu. Někteří lidé předpokládali, že dojde k novým dohodám mezi Východem a Západem. Jiní zase doufali v otevřený konflikt mezi Západem a Východem, z něhož západní svět vyjde jako vítěz.¹⁵² Zmíněné skutečnosti motivovaly účastníky odboje v prvních pěti letech po únorovém převratu. Vyzbrojené odbojové skupiny se připravovaly na boj ve světovém konfliktu proti sovětskému svazu.¹⁵³

I když v české společnosti zůstalo mnoho odpůrců komunistického režimu, postupně slábly vize na otevřený konflikt mezi Západem a Východem. Lidé se začali smířovat s tím, že změna vládního režimu v Československu neproběhne.¹⁵⁴ V následujícím období docházelo pouze k menším formám odporu. Přibližně od roku 1954 se aktivní činnost třetího odboje ztrácela. V padesátých letech byla posledním masovým projevem červnová revoluce.

¹⁴⁹ Prokop TOMEK, *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*, Disertační práce, Praha 2012, s. 39–46, dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/103550/>

¹⁵⁰ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 30; Karel SEDLÁČEK, *Volá Svobodná Evropa. Archa 90*, Praha 1993, s. 48–49.

¹⁵¹ Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 71–72.

¹⁵² Zora DVOŘÁKOVÁ, *Charakteristika třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 23.

¹⁵³ Jiří MÁLEK, *Metody státní bezpečnosti na likvidaci třetího odboje v letech 1948–1953*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 63.

¹⁵⁴ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 264.

Výjimku tvořily zpravodajské akce, které jsou v Československu zaznamenány až do konce padesátých let.¹⁵⁵

Podle Dvořákové je vhodné označit špionáže a provokace proti komunistickému režimu po potlačení maďarského povstání slovem odpor.¹⁵⁶ V době maďarské revoluce došlo například k protikomunistickým demonstracím studentů. Jednalo se o protesty studentů vysokých a středních škol, kteří se o potlačení maďarského povstání dozvěděli ze zahraničního rozhlasu.¹⁵⁷

Do roku 1955 se Státní bezpečnosti podařilo odhalit a zničit většinu ilegálních skupin. Veber¹⁵⁸ a Bursík¹⁵⁹ vymezili první fázi třetího odboje obdobím od roku 1948 do roku 1956. Rokem 1956 upadla činnost třetího odboje především proto, že západní svět vůbec nereagoval na krvavé potlačení maďarského povstání.¹⁶⁰

V období do konce padesátých let tedy činnost komunistické opozice značně zeslábla. Aktivnějším se stali představitelé třetího odboje až v následném uvolnění v šedesátých letech a převážně po sovětské okupaci.¹⁶¹

1.2 1968–1989

1.2.1 Odpor šedesátých let

Hlasy národního charakteru se začaly výrazněji objevovat až v šedesátých letech. Pražské jaro vzbudilo v lidech opětovnou touhu a odvahu navrátit do Československa principy svobody a demokracie.¹⁶² Pražské jaro se postupně změnilo z hnutí uvnitř komunistické strany v hnutí občanské. Vedle reformního proudu uvnitř komunistické strany se začaly ve společnosti aktivně projevovat i jiné síly. Angažovali se například novináři, spisovatelé, umělci, studenti,

¹⁵⁵ Jiří Málek, *Prameny k dějinám třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 33.

¹⁵⁶ Zora DVOŘÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: *Za svobodu a demokracii I. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 1999, s. 31; János RAINER, *Nejdůležitější historické problémy roku 1956 po čtyřech desetiletích*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s.87.

¹⁵⁷ Konkrétně se jednalo o studenty z Prahy, Nymburka, Plzně, Nitry a Pardubic. Srov. Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 100–101.

¹⁵⁸ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 18.

¹⁵⁹ Tomáš BURSÍK, *Diskuse nad třetím odbojem*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě. Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha 2010, s. 17.

¹⁶⁰ Jiří MÁLEK, *Prameny k dějinám třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 33; Zora DVOŘÁKOVÁ, *Charakteristika třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 24.

¹⁶¹ Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 18.

¹⁶² Jitka VONDROVÁ, *Reforma? Revoluce? Pražské jaro 1968 a Praha*, Praha 2013, s. 47.

členové Sokola, skauti nebo církevní představitelé.¹⁶³ Středem jejich zájmů a požadavků bylo navrátit do Československa svobodu slova, existenci kritického veřejného mínění a nezávislost společenských organizací.¹⁶⁴

Tvůrčí inteligence se prosadila na čtvrtém sjezdu Svazu československých spisovatelů v červnu roku 1967. V Literárních novinách jsme blíže informováni o svazu například úvodníky z 8. července nebo 26. července 1967.¹⁶⁵ Otáhal charakterizoval sjezd následovně: „*nejednalo se pouze o dílčí kritiku, ale o kritické zhodnocení české národní a československé státní minulosti a přípravu nové koncepce budoucnosti země.*“¹⁶⁶ Po sjezdu komunistické vedení odebralo Svazu Československých spisovatelů Literární noviny a předalo je ministerstvu kultury.¹⁶⁷

V roce 1967 se aktivně projeví také studenti vysokých škol. Hlavním důvodem protestů studentů byly špatné materiální podmínky kolejí Strahov. Na kolejích se opakovaně šířily epidemie, byly zde problémy s teplou vodou a pravidelně vypadával elektrický proud.¹⁶⁸ Následkem špatných materiálních podmínek se studenti rozhodli vydat do pražských ulic 31. října 1967. Desítky studentů se svíčkami provolávaly „*Chceme světlo, chceme studovat*“.¹⁶⁹ Studentský protestní pochod byl veden kolem Pražského hradu na Václavské náměstí. Veřejná bezpečnost zasáhla proti studentům velmi razantně a k jejich rozehnání použila slzný plyn a obušky.¹⁷⁰ Zásah veřejné bezpečnosti proti studentům byl kritizován po celé republice a stal se podnětem pro další studentská vystoupení.¹⁷¹

Na jaře roku 1968 vznikla dvě významná politická seskupení. První organizací byl Klub angažovaných nestraníků (KAN). Její zájemci požadovali politickou angažovanost pro ty, kteří nebyli členem žádné ze stran Národní fronty. Ve svém programu požadovali především rovnoprávnost pro československé občany: „*KAN bojuje za sociální spravedlnost a za sociální práva, za světový mír, za osvobození lidstva od strachu a nouze, za právní jistotu*

¹⁶³ Jitka VONDROVÁ, *Reforma? Revoluce? Pražské jaro 1968 a Praha*, Praha 2013, s. 17–18.

¹⁶⁴ *Tamtéž*, s. 47.

¹⁶⁵ *Literární noviny*, 27. července 1967, s. 1; *Literární noviny*, 8. července 1967, s. 1.

¹⁶⁶ Milan OTÁHAL, *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, s. 17.

¹⁶⁷ *Tamtéž*.

¹⁶⁸ Michael POLÁK, *Politika ulice. Studentské protesty v Praze v letech 1962–1967*, Diplomová práce, Praha 2018, s. 58, dostupné z: file:///C:/Users/andre/Downloads/DPTX_2015_2_11210_0_436550_0_180258.pdf

¹⁶⁹ ABS, f. A2/3, inv. j. 2133, Návrh usnesení vlády o strahovských událostech.

¹⁷⁰ PAŽOUT, Jaroslav, „*Chceme světlo, chceme studovat!*“ *Demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí v Praze na Strahově 31. října 1967*, *Paměť a dějiny*, r. 2, č. 1/2008, str. 4–13.

¹⁷¹ Milan OTÁHAL, *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, s. 18.

a spravedlnost.“¹⁷² Druhou politickou organizací byl Klub bývalých politických vězňů (K231).¹⁷³ Skupina bývalých politických vězňů chtěla prosadit pomocí organizace rehabilitaci všech neprávem vězněných nebo postižených osob zákonem č. 231/1948 Sb.¹⁷⁴ Podobné cíle měla i Společnost pro lidská práva, která vznikla téhož roku.¹⁷⁵

Kromě výše zmíněného se podílely na odbourávání totalitních způsobů manifesty a petice. Manifest „Dva tisíce slov“ je považován za jeden z klíčových dokumentů Pražského jara. Autorem manifestu byl tehdejší redaktor Literárních listů Ludvík Vaculík.¹⁷⁶ K spoluiniciátorům manifestu patřil například Otto Wichterle, Miroslav Holub, Jan Brod, Bohumil Sekla či Otakar Poupá.¹⁷⁷ Manifest byl zveřejněn zároveň v týdeníku Literární noviny a v denících Mladá Fronta, Zemědělské noviny a Práce dne 27. června 1968.¹⁷⁸ Provolání manifestu bylo uvedeno v týdeníku a denících pod názvem „Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem.“ V Literárních listech začíná úvodník z 27. června 1968 následujícími slovy: „Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějami přijala většina národa program socialismus. Jeho řízení se však do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost stranických zkušeností, věcných znalostí ani filozofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími.“¹⁷⁹ Podle odhadů vyšlo zhruba milion tři sta tisíc výtisků manifestu.¹⁸⁰

Dokument si získal mnoho příznivců z vědeckého, společenského i kulturního života různého politického přesvědčení. Mezi signatáři můžeme jmenovat například Jana Wericha, Jaroslava Seiferta, Jiřího Suchého, Věru Čáslavskou nebo Jiřího Menzela.¹⁸¹ Končelík popisuje poslední část manifestu následujícími slovy: „Poslední a nejprovokativnější třetina kombinuje

¹⁷² Pavel HOLBA, *KAN 1968–2008: čtyřicet let úsilí o polidšťování politik: sborník textů a dokumentů*, Praha 2008, s. 36.

¹⁷³ Tomáš BURSÍK, *Diskuse nad třetím odbojem*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Praha 2010, s. 23.

¹⁷⁴ Jiří HOPPE, *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*, Praha 2009, s. 214–215.

¹⁷⁵ Tomáš BURSÍK, *Diskuse nad třetím odbojem*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Praha 2010, s. 23.

¹⁷⁶ *Literární noviny*, 27. června 1968, s. 1.

¹⁷⁷ Jakub KONČELÍK, *Dva tisíce slov. Zrod a důsledky nečekaně vlivného svolání*, in: *Soudobé dějiny*, Praha, roč. 15, č. 3-4 (2008), s. 491–493.

¹⁷⁸ Jakub KONČELÍK, *Dva tisíce slov. Zrod a důsledky nečekaně vlivného svolání*, in: *Soudobé dějiny*, Praha, roč. 15, č. 3-4 (2008), s. 496.

¹⁷⁹ *Literární noviny*, 27. června 1968, s. 1.

¹⁸⁰ Jakub KONČELÍK, *Dva tisíce slov. Zrod a důsledky nečekaně vlivného svolání*, in: *Soudobé dějiny*, Praha, roč. 15, č. 3-4 (2008), s. 494.

¹⁸¹ *Tamtéž*, s. 498.

nápadně zkratkovité zmínky o federalizaci Československa a o vztahu k Sovětskému svazu s rozsáhlou a kontroverzní výzvou k občanské neposlušnosti, která ve jménu „obrodného procesu“ přiměje k odchodu staré funkcionáře a otevře diskusi k potlačovaným tématům (manifest se věnoval i otázce tiskové svobody), zároveň ale nebude „nezákonná, neslušná a hrubá.“¹⁸²

1.2.1.1.1 Odpor proti okupaci v letech 1968 a 1969

Vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa a následné období normalizace¹⁸³ se staly příčinou dalších demonstrací. Invaze sice vojensky i strategicky uspěla, ale v rovině politické nikoli. Mocenskému centru se nepodařilo ovládnout média a zastavit odpor slovenské a české veřejnosti. Opozice zůstala silnou společenskou silou.¹⁸⁴ V Literárních listech se objevilo 22. srpna 1968 svolání ke všem občanům: „*V tragické chvíli našich národů obracíme se na všechny československý lid. Zbraně nepoužíváme, ale můžeme se bránit jinak. Vyzýváme vás: nesmiřujte se situací. Vydržte, dokud nám svoboda nebude zaručena.*“¹⁸⁵

Zpočátku vyjadřovaly odpor proti okupaci i československé úřady v čele s Alexandrem Dubčekem různými peticemi, a to například 23. srpna generální stávkou nebo tzv. Vysočanským sjezdem.¹⁸⁶

1.2.1.1.2 Veřejná vystoupení a akce v roce 1968

Veřejnost vyjadřovala nespokojenost se srpnovou invazí i nadále. Po srpnové demonstraci proběhla další 28. října 1968 u příležitosti výročí vzniku Československé republiky. V centru Prahy se shromáždily stovky lidí, aby vyjádřily nesouhlas se smlouvou o pobytu okupačních vojsk na Československém území. Výraznější protesty proti okupaci

¹⁸² Jakub KONČELÍK, *Dva tisíce slov. Zrod a důsledky nečekaně vlivného svolání*, in: Soudobé dějiny, Praha, roč. 15, č. 3-4 (2008), s. 495.

¹⁸³ Pojem normalizace byl poprvé použit po podepsání Moskevského protokolu. Období normalizace označuje období od srpna 1969 do Sametové revoluce. Během tohoto období docházelo k potlačování demokratických principů šedesátých let, k čistkám a probíhaly likvidace kulturních spolků. Srov. Milan OTÁHAL, *K některým otázkám dějin tak zvaní normalizace v českých zemích*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Karolinum, Praha 1999, s. 117–118.

¹⁸⁴ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 24.

¹⁸⁵ *Literární listy*, 22. srpna 1968, s. 1.

¹⁸⁶ Tzv. Vysočanský sjezd se konal 22. srpna 1968. Sjezd je důkazem toho, že existoval reformní proud uvnitř Komunistické strany Československa. Na zasedání byl zvolen nový Ústřední výbor a zpracována výzva k okamžitému odchodu cizích vojsk z Československa. Později byl sjezd prohlášen za neplatný. Srov. Stanislav Balík, *Politický systém českých zemí 1848–1989*, Brno 2011, s. 151; Jitka VONDROVÁ, *Reforma? Revoluce? Pražské jaro 1968 a Praha*, Praha 2013, s. 24.

se odehrály ve dnech 6. a 7. listopadu 1968 na mnoha místech republiky.¹⁸⁷ Pražské demonstrace se účastnilo přibližně osm tisíc lidí a byly strhávány a ničeny sovětské vlajky. Od srpnových demonstrací to bylo poprvé, kdy zasáhly bezpečnostní složky s vodními děly proti demonstrujícím.¹⁸⁸

K rozsáhlým demonstracím došlo i po listopadovém plénu¹⁸⁹. Lidé postupně ztráceli důvěru v komunistické reformátory a předsrpnové cíle. Proto se rozhodli opětovně vyjádřit nesouhlas a přesný důvod protestů. Svaz vysokoškolského studentstva definoval 11. listopadu 1968 následující požadavky: respektování lidských práv, zrušení cenzury, svobodu projevu, možnost bez omezení cestovat, návrat vedení KSČ k Akčnímu programu a jasné vymezení termínu odchodu okupačních vojsk.¹⁹⁰

Dne 17. listopadu 1968 vyhlásili studenti třídní stávkou u příležitosti výročí zavření českých vysokých škol. Okupační stávka se uskutečnila ve dnech 18. – 20. listopadu. Studenti reagovali na výsledky dubnového pléna.¹⁹¹ Žádali pokračování polednové politiky¹⁹²,

¹⁸⁷ Demonstrace proběhly například v Praze, v Brně, Českých Budějovicích nebo Bratislavě. Srov. Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 41–42.

¹⁸⁸ Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 59.

¹⁸⁹ Listopadové plénum označuje jednání Ústředního výboru Komunistické strany Československa ve dnech 14.–17. listopadu 1968. Plénum se konalo po listopadovém zasedání Ústředního výboru KSČ a přejalo i jeho závěry. Hlavním důvodem svolání pléna bylo odmítnutí československého pojetí normalizace úředníky v Kremlu. V rámci pléna byl ustanoven výkonný výbor v čele s Gustavem Husákem a politbyro. Srov. Jindřich PECKA a kol., *Občanská společnost (1967-1970) Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967-1970*, Brno 1995, s. 268; Zdeněk DOSKOČIL, *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, Disertační práce, Praha 2008, s. 35 a 65, dostupné z: file:///C:/Users/andre/Downloads/IPTX_2004_2_11210_0_125651_0_25709.pdf

¹⁹⁰ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 43

¹⁹¹ Dubnové plénum se konalo 17. ledna roku 1969. Jeho výsledkem bylo odstranění zbytků reformního hnutí a personální změny v orgánech strany. Novým prvním tajemníkem Ústředního výboru KSČ se stal Gustav Husák namísto Alexandra Dubčeka. Srov. Zdeněk DOSKOČIL, *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, Disertační práce, Brno 2006, s. 229, dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/16350/IPTX_2004_2_11210_0_125651_0_25709.pdf?sequence=1; Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 62.

¹⁹² Podle Blažka vystihují tzv. polednovou politiku čtyři „lidové“ symbolické „S“ – *svoboda, suverenita, socialismus a spojenectví*. Program polednové politiky formoval náznaky občanské společnosti, byla zrušena cenzura a vznikaly nové politické organizace. Srov. Petr BLAŽEK, *Jan Palach '69*, Praha 2009, s. 25; Miloš HÁJEK – Jarmila RYŠÁNKOVÁ, *Svět a Československo ve 20. století*, Praha 1990, s. 132.

zachování občanských svobod a akčního programu.¹⁹³ I když nedosáhla stávka viditelných výsledků, s jejich požadavky se ztotožnila velká část veřejnosti.¹⁹⁴

Deník Literární listy podporoval všechny formy odporu například následujícím způsobem: „*Vyzýváme naši veřejnost a zejména mladé lidi, aby pokračovali v těchto formách rezistence. Mlčenlivá demonstrace za pochodu nebo vsedě, živé noviny hesel a plakátů na ulicích, ve výkladních skříních a na zdech, bojkot okupantské propagandy a projevy solidarity lidí naší vlasti má větší sílu, než si myslíte.*“¹⁹⁵

1.2.1.1.2.1 Individuální pochodně

Nespokojenost občanů se s pokračováním normalizačního procesu stále zvyšovala. Někteří lidé začali volit jinou nenásilnou formu odporu – sebeupálení.¹⁹⁶ Jako první se v Československu upálil 16. ledna 1969 mladý Jan Palach.¹⁹⁷ Svým činem chtěl povzbudit společnost k odporu: „*Byla to výzva, namířená do svědomí všech, u nás i za hranicemi. Byla to výzva k činům, směřujícím k dosažení svobodného, důstojného života občanů i státu.*“¹⁹⁸ Jan Palach byl zklamán z výsledků dosud uskutečněných demonstrací, proto se rozhodl probudit společnost z pasivity k životu a politickému dění. Zanechal po sobě dopis, který obsahoval dva požadavky. Prvním požadavkem bylo okamžité zrušení cenzury a druhým zákaz rozšiřování časopisu Zprávy.¹⁹⁹

Palachův čin upoutal pozornost nejen doma, ale i ve světě. Společnost se odhodlala k dalším demokratickým hnutím. Československá veřejnost pochopila upálení mladého studenta jako výzvu.²⁰⁰ Svědčí o tom mnoho demonstrací, jimiž lidé vyjádřili plnou podporu jeho požadavkům. Po zprávě o Janově smrti se shromáždilo několik studentů 19. ledna 1968

¹⁹³ Akční program byl přijat plenárním zasedáním Ústředního výboru KSČ 5. dubna 1968. Podle Beránka se stal akční program pilířem demokratizačních změn ve společnosti. Program stanovoval potřebnou federalizaci Československa, která byla především zájmem Slováků. Mezi základními body akčního programu nalezneme například ustanovení Slovenské národní rady jako zákonodárního orgánu nebo vznik rady ministrů Slovenska jako výkonného orgánu. Srov. Petr BERÁNEK, *Češi a Slováci státoprávní uspořádání v letech 1944–1969*, Praha 2011, s. 295–299; Milan OTÁHAL, *K některým otázkám dějin tak zvaní normalizace v českých zemích*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Karolinum, Praha 1999, s. 120.

¹⁹⁴ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 46.

¹⁹⁵ *Literární listy*, 28. srpna 1968, s. 1.

¹⁹⁶ Petr BLAŽEK, *Pocta Janu Palachovi a dalším živým pochodním v sovětském bloku: rekapitulace akcí, které v letech 2009–2019 uspořádalo Město Mělník*, Mělník 2019, s. 3.

¹⁹⁷ Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 75.

¹⁹⁸ *Tamtéž*, s. 9.

¹⁹⁹ *Tamtéž*, s. 88–91.

²⁰⁰ Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 9.

pod Národním muzeem, kteří drželi hladovku.²⁰¹ O den později proběhla manifestace před filozofickou fakultou. V čele průvodu nesli lidé transparent „Věrní zůstaneme“.²⁰² Studentské organizace provolávaly: „*Kompromisy, každodenní pošlapávání našeho vlasteneckého citění, porušování lidských práv demokratických principů však přivedly Jana Palacha k tragickému protestu.*“²⁰³

O činu Jana Palacha nalezneme zprávy v mnoha periodikách, například v Lidové demokracii zprávu s titulkem *Jsme dojati obětí Jana Palacha*²⁰⁴, v Obrodě zprávu s titulkem *Zamyšlení nad čs. tragédií*²⁰⁵ nebo v Tribuně komentář s titulkem *Pro budoucnost třeba žít*. Dále věnoval pozornost Palachově činu například časopis Vlasta.²⁰⁶

Ve stranickém tisku nalezneme velmi propagandistické zprávy, které důvody Palachova činu zkreslují: „*Vláda České socialistické republiky přijala s hlubokým pohnutím zprávu o tragickém činu studenta filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze J. Palacha, který si ve čtvrtek 16. ledna 1969 v odpoledních hodinách způsobil smrtelně popáleniny tím, že na sobě zapálil oděv politý hořlavinou. V dopise, který byl u něho nalezen, uvedl, že tímto činem chce vyslovit nesouhlas s rozšiřováním Zpráv a s cenzurou. Vláda České socialistické republiky bolestně pociťuje tuto událost a smutný osud mladého člověka. vláda přijímá tento čin o to tíživěji, že skutek J. Palacha skončil pro něho i jím nezamýšlenými a nepředvídatelnými následky, jak sdělil své ošetřující lékařce.*“²⁰⁷ „*Proč se pokusil upálit 21letý mladý člověk? Žádné prohlášení ani dopis Jana Palacha nedovolují žádný výklad.*“²⁰⁸ Dále vláda upozornila společnost, aby zachovala při pohřbu Jana Palacha klid a pořádek: „*Nakonec vláda varovala před zneužitím smutečního obřadu a prohlásila, že je rozhodnuta zajistit pořádek a klid všemi zákonnými prostředky.*“²⁰⁹ Oficiální rozloučení s Janem Palachem se konalo 25. ledna 1969. Pohřební průvod byl navzdory výzvám a varováním poklidný. Zahraniční tisk psal s obdivem

²⁰¹ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 49.

²⁰² Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 111.

²⁰³ *Tamtéž*, s. 112.

²⁰⁴ *Lidová demokracie*, 21. ledna 1969, s. 2.

²⁰⁵ *Obroda*, 29. ledna 1969, s. 2.

²⁰⁶ *Vlasta*, 29. ledna 1969, s. 6–7.

²⁰⁷ *Rudé právo*, 18. ledna 1969, s. 1.

²⁰⁸ *Rudé právo*, 18. ledna 1969, s. 7.

²⁰⁹ *Rudé právo*, 24. února 1969, s. 1.

o důstojnosti a klidu pochodujících.²¹⁰ Ze stranických tiskovin se k činu Jana Palacha vyjádřily například noviny Pravda²¹¹ nebo Stráž lidu.²¹²

Po vzoru Jana Palacha se v Československu upálily další dvě osoby, a to Jan Zajíc a Evžen Plocek. Ani u nich nešlo o činy, kterými by se chtěli zviditelnit. Jan Zajíc se upálil na Václavském náměstí 25. února 1969. Upálil se z podobného důvodu jako Jan Palach.²¹³ Ve svých dopisech nabádá společnost, aby se probudila z nečinnosti. Evžen Plocek se upálil 4. dubna 1969 v Jihlavě a svým činem dal najevo zklamání z politické situace.²¹⁴

V Rudém právu se objevil komentář o upálení Jana Zajíce dne 27. února 1969: „Protože se v souvislosti s úterní zprávou ČTK o sebevraždě upálením mladého člověka v Praze rozšířily nepravdivé pověsti, sděluje ministerstvo vnitra ČSR tyto podrobnosti: Dne 25. února asi ve 13:50 hodin hlásil vůz pohotovostní jednotky VB, že se v chodbě domu č. 39 na Václavském náměstí upálil neznámý mladík. Pracovníci výjezdové skupiny městské správy VB na místě činu zjistili, že se k sebevraždě muže ve stáří asi 20 let došlo na schodech ke kotelně uvedeného domu, kde se polil silně hořlavou tekutinou.“²¹⁵ Zpráva zdůraznila pouze fakt, že se jednalo o sebevraždu. K případu Evžena Plocka se Rudé právo vyjádřilo 8. dubna 1969 pouze stručně, a okolnostech rovněž nic nepsalo: „V podvečer dne 4. dubna došlo na náměstí Míru v Jihlavě k pokusu o sebevraždu upálením. 40letý muž se polil zatím nezjištěnou hořlavinou. Motiv sebevraždy se vyšetřuje.“²¹⁶

O dalších protestujících psalo mocenské centrum často jako o duševně nemocných. Někdy dokonce mluvili o lidech s kriminální minulostí.²¹⁷ Svědčí o tom například zpráva Rudého práva z 12. dubna 1969: „Ve svém bytě se o sebevraždu upálením pokusila 58letá žena z Jihlavy. Polila se benzinovým čisticím a zapálila. Příčinou pokusu o sebevraždu je duševní porucha.“²¹⁸

²¹⁰ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 114–117.

²¹¹ *Pravda*, 20. ledna 1969, s. 1.

²¹² *Stráž lidu*, 23. ledna 1969, s. 1.

²¹³ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 50, *Lidová demokracie*, 3. března 1969, s. 1.

²¹⁴ Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 122.

²¹⁵ *Rudé právo*, 27. února 1969, s. 2.

²¹⁶ *Rudé právo*, 8. dubna 1969, s. 2.

²¹⁷ Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 118.

²¹⁸ *Rudé právo*, 12. dubna 1969, s. 2.

1.2.1.1.2.2 Veřejná vystoupení a akce v roce 1969

Rozsáhlejší demonstrace propukly po smrti Jana Zajíce. Demonstranti se střetli s příslušníky veřejné bezpečnosti na pražském Václavském náměstí 26. ledna 1969 včetně dvou následujících dní. Veřejná bezpečnost použila k zadržení demonstrujících slzný plyn.²¹⁹

Další demonstrace proběhly při hokejových událostech v březnu 1969. Mezi 15. a 30. březnem 1969 se konalo 36. mistrovství světa v hokeji ve Švédsku, kde Československo porazilo SSSR dvakrát. Z československého vítězství byly nadšeny i jiné státy. Na mistrovství gratuloval trenér Švédů československému trenérovi týmu: „*Tohle dokážete jen vy, Čechoslováci, nikdo vás vtom nedostihne. Přivedli jste Sověty téměř k zoufalství.*“²²⁰ O vítězství najdeme zmínku v mnoha novinách, a to například v Lidové demokracii úvodník s titulkem *Čestně splnili svůj úkol.*²²¹

Největší oslavy vzhledem k počtu zúčastněných i intenzitě, se konaly po druhém vítězství, kde porazilo Československo SSSR 4:3. Veřejnost vedle provolávání slávy hokejistům, projevila odpor proti přítomnosti sovětských vojsk. Hokejové oslavy se konaly v noci z 28. na 29. března po celém Československu.²²² Lidé provolávali a psali na fasády jednotlivých budov různé rýmovačky. Vrcholným symbolem akcí bylo zničení sovětské letecké společnosti Aeroflot na pražském Václavském náměstí.²²³ Podle současných historiků nebyl útok na objekt plánovaný. Na budovu zaútočili demonstrující z důvodu, že je z dílny společnosti Státní bezpečnost provokovala.²²⁴ *28. března ráno se najednou před Aeroflotem objevila velká hromada dlažebních kostek, přestože byl chodník v dobrém technickém stavu.*²²⁵ *Skupina nastrčených agentů a obyčejných lidí házela kameny do výlohy přesto, že je jiní občané zřetelně napomínali a od házení je zrazovali.*²²⁶

V Rudém právu se objevila dne 2. dubna 1969 zpráva, ve které bylo na jedné straně připuštěno, že měli občasně k oslavám právo. Na druhé straně bylo kritizováno, že se občané chovali nepřipustně: „*Obrací-li se vláda nyní na občany, činí tak proto, že na některých místech byla překročena míra takových projevů a v nejednom případě byla porušena pravidla*

²¹⁹ Jiří LEDERER, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990, s. 49–51.

²²⁰ Jaroslav PITNER, *Hokejový generál vzpomíná*, Jihlava 1997, s. 57.

²²¹ *Lidová demokracie*, 31. března 1969, s. 1.

²²² Například v Praze, Ústní nad Labem, Liberci, v Opavě, Bratislavě nebo v Košicích Srov. Milan BARTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 51–54.

²²³ Milan BARTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 51–54.

²²⁴ Zdeněk DOSKOČIL, *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, Brno 2006, s. 100.

²²⁵ Pavel KOVÁŘ, *Kronika hokejových bouří*, Reflex, 25.3.1999, roč. 9, č. 12, s. 28.

²²⁶ Josef FROLÍK, *Špión vypovídá*, Praha 1990, s. 283–284.

občanského soužití i ustanovení československého právního řádu.“ Další komentář Rudého práva zdůrazňoval, že podobné situace proti sovětským orgánům a institucím již tolerovány nebudou.²²⁷ Podobnou zprávu nalezneme ve výtisku Tribuny ze dne 10. dubna 1969: „*Hokej – a rozbitá okna: „Ptám se, jak daleko bude zacházet, a to honba na poctivé funkcionáře? Podobné případy již nelze přehlížet. Dnes jsou to okna funkcionářů a zítra se represálie budou týkat funkcionářů samotných nebo členů jejich rodin.*“²²⁸

Na nátlak SSSR vyhlásil Gustav Husák v dubnu 1969 projekt normalizace, protože rozsah a intenzita „Hokejových událostí“ komunistické vedení velmi zaskočila. Projekt normalizace se zcela odklonil od demokratických prvků polednové politiky. Většina společnosti byla šokována odstraněním prvků pražského jara a politiku Gustava Husáka odmítala.²²⁹

Nyní se vedle protestů proti přítomnosti okupačních vojsk objevovaly demonstrace namířené proti novému politickému vedení.²³⁰ Během květnových oslav měly dramatický průběh zvláště demonstrace v Plzni. Veřejná bezpečnost zasáhla proti více než dvou tisícům lidí použitím obušků a vodních děl.²³¹

Největší ohlas měly od konce června letáky a nápisy namířené proti blížícímu se výročí okupace. Tiskoviny se po celé republice šířily například poštou, vyvěšováním na veřejných místech, osobním předáním nebo vyhazováním z aut. Nejznámějším byl leták *Drazí spoluobčané*, který se vyskytoval pod mnoha názvy: *Den hanby 21. srpna*, *Výzva našim národům* či *Desatero poctivého občana* a další. Letáky nabádaly občany, jak se mají v srpnových dnech chovat. Občany vyzývaly k nenásilné formě odporu, vyzdobení hrobů obětí okupace a slavných osobností, přerušení práce, bojkotu tisku, veřejné dopravy, nákupních center či kulturních podniků.²³² Na silnicích, železničních vagoncích nebo budovách se vyskytovalo více než tisíc protirežimních a protisovětských nápisů.²³³

Největším vystoupením proti komunistickému režimu byly demonstrace a stávky ve dnech 20. a 21. srpna 1969. Lidé demonstrovali po celé republice. Na Václavském náměstí

²²⁷ *Rudé právo*, 1. dubna 1969, s. 1–2.

²²⁸ *Tribuna*, 10. dubna 1969, s. 16.

²²⁹ Zdeněk DOSKOČIL, *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, Brno 2006, s. 65.

²³⁰ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 10–11.

²³¹ *Tamtéž*, s. 75.

²³² *Tamtéž*, s. 76.

²³³ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 83–84.

byly dne 20. srpna 1969 v odpoledních hodinách tisíce lidí. Bezpečnostní složky demonstrující postupně vytlačily z náměstí do okolních ulic. Lidé začali stavět barikády na Jungmannově náměstí, v Perlové a Rytířské ulici, za Tylovým divadlem a také v ulici na Příkopě.²³⁴ Ve své knize Levy vzpomíná, co v pražských ulicích viděl: „Byl to vlastně zástup slušných lidí, milenecké páry, které se při úprku držely za ruce, muži a ženy středního věku, kteří plakali i bez slzného plynu, a nemálo počestných občanů, které jsem znal ze setkání za důstojnějších okolností. V ten den byly ulici plné vody, ačkoliv nepršelo.“²³⁵ Vojáci a lidové milice zasahovali proti demonstrantům vodními děly a střelnými zbraněmi.²³⁶

K nejtěžším střetům došlo následujícího dne 21. srpna. Lidé zpívali státní hymnu, provolávali protisovětská hesla, spouštěli sirény a vyvěšovali černé prapory. V odpoledních hodinách se protesty a stávky rozšířily po celém Starém městě, v Nové části Prahy i v dolní části Vinohrad.²³⁷ Davy se podařilo v pozdních hodinách rozehnat až s pomocí tankových jednotek. Jednalo se o jediné nasazení československých tanků v poválečném období.²³⁸

V Rudém právu se na titulní straně 22. srpna 1969 psalo: „Rozvratnické skupiny, k nimž se připojily různé asociální živly, které se 20. a 21. srpna dopustily především v Praze protizákonných a vandalských činů. Předsednictvo rozhodně odsuzuje tyto skupiny, které se pokoušejí zneužít národního cítění, a poskytuje plnou podporu opatřením vlády ČSR a jejich orgánů k zajištění pokojného života našeho lidu.“²³⁹ V komentáři nenajdeme žádnou zmínku o použití střelných zbraní a dalších prostředcích veřejné bezpečnosti a ani o smrti mnoha demonstrujících. Rudé právo naopak zdůrazňovalo klid a rozvahu Veřejné bezpečnosti: „Projevili klid, rozvahu, statečnost. Práce Veřejné bezpečnosti je chválena a oceňována.“²⁴⁰

K demonstracím došlo u příležitosti výročí okupace také v Brně a na dalších místech Moravy.²⁴¹ Třetím největším ohniskem demonstrací se stalo město Liberec.²⁴² Středočeský kraj a východočeský kraj byly v srpnových letních dnech 1969 nejklidnějšími.²⁴³

²³⁴ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 133.

²³⁵ Alan LEVY, *Pražské peřeje*, Toronto 1972, s. 298.

²³⁶ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 134.

²³⁷ *Tamtéž*, s. 144–145.

²³⁸ *Tamtéž*, s. 153.

²³⁹ *Rudé právo*, 1. srpna 1969, s. 1.

²⁴⁰ ABS, f. G, inv. j. 237, Záznam 29. 9. 1969.

²⁴¹ Milan BÁRTA – Jan BŘEČKA – Jan KALOUS, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012, s. 186.

²⁴² *Tamtéž*, s. 206.

²⁴³ *Tamtéž*, 230–237.

1.2.2 Odpor sedmdesátých a osmdesátých let

Normalizační režim občany zastrašoval, probíhaly politické čistky a procesy. Konzervativní opatření zasáhly všechny sféry společenského života. Lidé se začali stahovat do ústraní zvláště po přijetí pendrekového zákona.²⁴⁴ Režim mohl legálně likvidovat jakékoli zárodky občanské společnosti. Obnovená cenzura zasáhla tisk, rozhlas i televizi. Komunistické vedení zakázalo vydávání mnoha periodik.²⁴⁵ Gustavu Husákovi se dařilo zastrašovat občany zvláště od konce šedesátých let a počátkem sedmdesátých let. Ze strachu se občané vzdávali lidského práva podílet se na řízení společnosti a orientovali na soukromý život.²⁴⁶

Mnoho československých občanů se však odmítalo režimu podřídit. Lidé se snažili obnovit opoziční hnutí, které bylo před rokem 1972 rozbito. Podle Pažouta je ve srovnání s opozicí předešlých let vhodnější v tomto případě nahradit slovo odboj výrazem odpor.²⁴⁷

V roce 1974 vznikla i reformně komunistická opozice.²⁴⁸ Aktivně začala vystupovat také tvůrčí inteligence. V Československu vznikla tzv. druhá kultura, která usilovala o svobodnou tvůrčí činnost. Nejdříve se angažovali spisovatelé, kteří se scházeli například v bytě Ivana Klímy nebo na chalupě Václava Havla. Významnou formou odporu představovaly podzemní (bytové) univerzity. Disidenti v bytech pořádali semináře s přednáškami o filozofických, politologických a kulturních tématech. Na seminářích se po roce 1977 vzdělávali i signatáři Charty 77, jejímž vznikem vyvrcholil opoziční proces.²⁴⁹

1.2.2.1 Underground

Specifickou roli měla neoficiální kulturní hnutí aktivních občanů tzv. „underground“. S normalizací se střetla nová generace, kterou představovaly mladí lidé bez politické minulosti.²⁵⁰ Zejména rockové skupiny stály za vznikem směru underground.²⁵¹ Ivan Jirous byl první v Československu, který zpracoval dokument o undergroundové kultuře. V manifestu

²⁴⁴ Zákonné opatření z 22. srpna 1969, které umožňovalo tvrdý zásah proti různým projevům opozice proti komunistickému režimu. Srov. Karel BULIS a kol., *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích 6*, p/r, Praha 1999, s. 84.

²⁴⁵ Na zakázaném seznamu byla periodika Reportér, Listy, Sešity, Tvář, Orientace, Studentské listy, Host do domu a Index. Srov. DRAHOŠ, Zdeněk – Jan BŘEČKA, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013, s. 11.

²⁴⁶ Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 79.

²⁴⁷ Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 11.

²⁴⁸ Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 82–83.

²⁴⁹ *Tamtéž*, s. 111–113.

²⁵⁰ *Tamtéž*, s. 116.

²⁵¹ Vedle rockových skupin působila seskupení kyniků, punkerů, hippies nebo beatniků. Srov. Martin PILAŘ, *Underground: kapitoly o českém národním undergroundu*, Brno 1999, s. 14.

nazývá underground druhou kulturu a popisuje její cíle: „Cílem undergroundu u nás je vytvoření druhé kultury. Kultury, která bude naprosto nezávislá na oficiálních komunikačních kanálech a hierarchii hodnot, kterým vládne establishment.“²⁵² Underground definuje jako druhou kulturu, která dává lidem naději a svobodu něco tvořit. Na druhé straně oficiální kulturu nazývá establishmentem, který stanovuje lidem přesná pravidla a neposkytuje umělcům prostor pro vlastní tvorbu.²⁵³

Hlavním cílem hudebníků nebylo svrhnout režim, ale dosáhnout svobody pro tvořivou činnost.²⁵⁴ Záměry undergroundových hudebníků byly apolitického charakteru. Podle Vaňka zpolitizoval jejich činnost až sám režim. V Československu působily dva základní směry undergroundu, a to v Praze a severních Čechách.²⁵⁵

Normalizační vedení bylo působením undergroundu velmi znepokojeno, proto se snažilo mnoha opatřeními hudbu v každodenním životě potlačovat. Hudba se stala rizikem, které narušovalo veřejný pořádek a morálku. Perzekuce postihly především skupiny Plastic People a DG 307. V březnu roku 1976 provedlo mocenské vedení proti skupinám největší zásah. Na svatbě Ivana Jirouse vystoupilo více jak deset rockových skupin, a účastnilo se jí kolem čtyři sta lidí.²⁵⁶ Normalizační vedení vyhodnotilo událost jako nezákonnou a zahájilo proti skupinám soudní perzekuci. Stranický tisk popisoval zásah proti skupinám jako oprávněný a nevyhnutelný: „Případ Magor – Zpráva, jakých čtete v Černých kronikách dost. A Přece jiná. Ne kolem každé podobné události se snaží přátelé i příteličkové obžalovaných vytvořit aureolu hrdinství, obětních beránek a atmosféru případu století. 1975 uspořádali vystoupení na více než dvaceti místech, vystoupení, která byla v „hrubém rozporu s cíli, kulturou a morálkou naší společnosti a jejími kulturními hodnotami, jejich tvorba naplnila skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví, a to tím, že projevovala neúctu ke společnosti a pohrdání jejími základními morálními zákony.“²⁵⁷ Dále se dočteme o skupinách v Tribuně, kde jsou členové Plastic People of the Universe a DG 307 označováni jako „chátry“ a „antikomunistické centrály“.²⁵⁸ V Rudém právu najdeme komentář s titulkem *Na lavici obžalovaných výtržníci*

²⁵² Miroslav VANĚK, *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*, Praha 2010, s. 252.

²⁵³ Pavel ZAJÍČEK, *Zápisky z podzemí: (1973–1980)*, Praha 2002, s. 198.

²⁵⁴ Miroslav VANĚK, *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*, Praha 2010, s. 555.

²⁵⁵ Pražský underground byl orientovaný především intelektuálně. Oproti tomu vznikl severočeský underground v řadách dělníků a středoškolské mládeže. Srov. *Tamtéž*, s. 58.

²⁵⁶ Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 119–120.

²⁵⁷ *Mladá fronta*, 30. listopadu 1976, s. 14.

²⁵⁸ *Tribuna*, 22. června 1977, s. 4.

ze dne 25. září 1976. Redaktorka Jarmila Houřová občany informovala, proč byla skupina obžalována: „*Ti, co byli odsouzeni, vystupovali, jako členové beatových skup s názvem Plastic People of the Universe a DG-307. Avšak to, co provozovali, snad ani nejtolerantnější člověk nemůže nazvat uměním.*“²⁵⁹

Proti nezákonným opatřením protestovala veřejnost i v zahraničí. Záslouhou hudebníků a ostatních umělců byla řada osob propuštěna. U několika zadržených se zastavilo i trestní stíhání.²⁶⁰ Podle Otáhal se procesy staly „*sjednotitelem opozičních proudů.*“²⁶¹ Po procesech s Plastic People a DG 307 se změnila povaha undergroundu. Svědčí o tom zpráva Ivana Jirouse, ve které se dočteme: „*Je cítit, že underground představuje v současném spektru kulturně-politické situace v ČSSR i významnou politickou sílu.*“²⁶²

Kromě výše zmíněných skupin, existovala v Československu skupina Aktuál, Bílé Světlo, Umělá hmota, Vazelína band, Sen noci svatojánské band nebo Hever.²⁶³ Undergroundová hudba představovala opozici k oficiálním skupinám a kapelám. Režim sice nastolil v oblasti kultury přesná pravidla a represe pro jejich nedodržování. Podle Chadima a Alana však nebyly represe realizované intenzivně. Existovalo mnoho malých a okrajových skupin, a zasáhnout proti všem najednou nebylo možné.²⁶⁴ Od osmdesátých let se umělci přestávali bát tvořit díla: „*Lidi už se pomalu přestávali bát a výsledky na StB se staly nejen pro kapely, ale už i pro pořadatele celkem běžnou záležitostí.*“²⁶⁵

1.2.2.2 Samizdat

Mnoho literátů odcházelo po únorovém převratu z Československa do zahraničí. Zbylí spisovatelé se omezujícím podmínkám přizpůsobili, nebo zvolili cestu vzdoru.²⁶⁶ Díla zakázaných autorů se šířila buď samizdatem, nebo v exilových vydavatelstvích. Samizdat

²⁵⁹ *Rudé právo*, 25. září 1976, s. 2.

²⁶⁰ Miroslav VANĚK, *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*, Praha 2010, s. 250.

²⁶¹ Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 122.

²⁶² Jirous Ivan MAGOR, *Český underground-geneze a přítomnost hnutí*, in: *Informace o Chartě 77 1978–1990: článková bibliografie*, Brno 1996, s. 15–16.

²⁶³ *Tamtéž*, s. 247–248.

²⁶⁴ Mikoláš CHADIMA, *Alternativa: svědectví o českém rock & rollu sedmdesátých let: od rekvalifikací k "nové vlně se starým obsahem*, Brno 1993, s. 27.

²⁶⁵ *Tamtéž*, s. 373.

²⁶⁶ Jiří GRUNTORÁD, *Samizdat*, in: *Za svobodu a demokracii 1. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 145.

vznikl oficiálně v šedesátých letech jako sarkastická obdoba názvu sovětského státního nakladatelství Gosizdat, který vystihoval význam samo-nakladatelství.²⁶⁷

Obecně samizdat označoval vše, co vzniklo v totalitních režimech bez povolení cenzury a bylo různými způsoby rozšiřováno. Jednotlivci a skupiny osob vydávali díla zakázaných autorů. Knižní edice, jednotlivé knihy a jiné texty opisovali editoři nebo profesionální písáčky na psacích strojích v průklepech. Kromě psacího stroje a úhlového papíru, lidově nazývaného kopírák, neměli příslušníci samizdatu k dispozici nic jiného. Výsledkem náročné práce spisovatelů byly pouhé desítky kopií. Situaci komplikovaly i velké finanční náklady. Šíření samizdatové literatury bylo desetkrát dražší než v případě publikací oficiálně vydaných.²⁶⁸ V roce 1985 nahradily psací stroje zásluhou britské nadace Jana Husa v Brně počítače s tiskárnami. Poté se šířila samizdatová díla o mnoho rychleji.²⁶⁹

Samizdat se v Československu primárně vztahuje k období sedmdesátých a osmdesátých let. Mocenské vedení však považovalo činnost samizdatových autorů za nelegální. Každý autor musel čelit pronásledování a v mnoha případech i trestnímu stíhání a vězení.²⁷⁰

V šedesátých letech se opisovaly katolické spisy, surrealistické sborníky, díla Bondyho, a to edice Půlnoc nebo Explosionalismus. Ivan Jirous opisoval díla Kafky, Bretona a Věry Linhartové. Od sedmdesátých let se objevovaly i prohlášení a výzvy politického charakteru. Označení samizdatových řad jako „edice“ vzniklo v sedmdesátých letech.²⁷¹ Nejznámějšími edicemi byly Petlice Ludvíka Vaculíka, Expedice Václava Havla a Kvart Jana Vladislava. Od roku 1977 Jiří Muller brněnskou reedici Petlice.²⁷² Edice zaměřené na poezii se jmenovaly Kde domov můj, filozofická edice Nové cesty myšlení nebo samostatná edice prací Jana Patočky.²⁷³ Na počátku sedmdesátých let vydali první samizdatovou edici olomoucké Texty přátel Petr Mikeš a Eduard Zacha. V průběhu roku 1972 se objevovaly opisy literárních děl

²⁶⁷ Michal PŘIBÁŇ a kol., *Český literární samizdat 1949–1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha 2018, s. 13.

²⁶⁸ Jiří GRUNTORÁD, *Samizdat*, in: *Za svobodu a demokracii 1. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 150.

²⁶⁹ DRAHOŠ, Zdeněk – Jan BŘEČKA, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013, s. 24.

²⁷⁰ Michal PŘIBÁŇ a kol., *Český literární samizdat 1949–1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha 2018, s. 11–13.

²⁷¹ Označení edice se vztahovalo na soubor samizdatových publikací, které byly od jednoho spisovatele. Srov. *Tamtéž*, s. 18.

²⁷² Michal PŘIBÁŇ a kol., *Český literární samizdat 1949–1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha 2018, s. 30–32.

²⁷³ Jiří GRUNTORÁD, *Samizdat*, in: *Za svobodu a demokracii 1. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 149.

pražských autorů. Opisy vznikaly i v pražském prostředí během autorských čtení. Diskuse autorů probíhaly například v bytě Ivana Klímy.²⁷⁴

Navzdory represím se samizdatové publikace rozšiřovaly. Početné množství časopisů vzniklo zejména po prohlášení Charty 77.²⁷⁵ Významné byly životaschopné časopisy jako Střední Evropa, Revolver Revue, Prostor a Kritický sborník. Mimo jiné v Československu existoval jediný samizdatový odborný sociologický časopis na světě. Vydavateli časopisu Sociologický obzor byli Josef Alan a Miroslav Petrušek.²⁷⁶

Vedle samizdatové literatury jsou známé pohlednice, nálepky, plakáty, odznaky, potištěné tašky či různé oděvní dekorace. Podle Gruntoráda byly rozšířenější než psaný samizdat nahrávky. Objevovaly se nahrávky ze zakázaných koncertů, ze zahraničního rozhlasu, z bytových přednášek a seminářů nebo nahrávky literárních děl.²⁷⁷ Je nutné zdůraznit, že právě samizdat přispěl v době normalizace k emancipaci společnosti. Rozvíjel kulturní kontinuitu, principy demokracie, tolerance a také český jazyk. Podle Gruntoráda vznikla zásluhou samizdatu i nezávislá iniciativa Charta 77.²⁷⁸

1.2.2.3 Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

V Československu působilo od počátku normalizace mnoho opozičních iniciativ. Kapitola pojednává o Chartě 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, protože jsou současné společnosti nejznámější. V druhé polovině sedmdesátých let se zvýšil počet protirežimních opozic v Československu. V roce 1968 se Československo zavázalo na Helsinské konferenci k dodržování lidských a občanských práv.²⁷⁹ Stranické vedení však v praxi lidská a občanská práva nedodržovalo. V roce 1976 proběhl politický proces se skupinou Plastic People of The Universe a DG 307. Občané kritizovali stranické vedení, že procesem porušilo požadavky Helsinského mezinárodního paktu.²⁸⁰

²⁷⁴ Mezi „zakázané“ autory patřil Václav Havel, Bohumil Hrabal, Ludvík Vaculík nebo Pavel Kohout. Srov. Jiří GRUNTORÁD, *Samizdat*, in: *Za svobodu a demokracii 1. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 148.

²⁷⁵ Michal PŘIBÁŇ a kol., *Český literární samizdat 1949-1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha 2018, s. 20.

²⁷⁶ Zdeněk DRAHOŠ – Jan BŘEČKA, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013, s. 24.

²⁷⁷ Jiří GRUNTORÁD, *Samizdat*, in: *Za svobodu a demokracii 1. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 145–146.

²⁷⁸ *Tamtéž*, s. 154.

²⁷⁹ I když Československo k paktu přistoupilo v roce 1968, federální shromáždění přijalo ratifikaci až v roce 1975. Srov. Jan RYCHLÍK, *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha 2012, s. 553–554; Blanka CÍSAŘSKÁ, *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*, Brno 1997, s. 101–103.

²⁸⁰ Útok proti undergroundovým skupinám přispěl ke sblížení disidentských a nezávislých opozicí. Srov. Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 125.

Havel charakterizoval odpor proti procesům následujícími slovy: „...útokem proti hudebníkům byly napadeny všechny svobody, bylo napadeno to nejdůležitější – pokus o pravdivý projev, o pravdivý život, proto se musí těchto mladých hudebníků zastat.“²⁸¹

V důsledku výše zmíněného vzniklo nezávislé společenství Charta 77. Členové Charty 77 využili dobové atmosféry, která vznikla při procesech s undergroundovými skupinami. Text Charty 77 se šířil po Československu prostřednictvím samizdatu. Konečné prohlášení její autoři předali spolu se seznamem 242 signatářů státním orgánům 1. ledna 1977.²⁸² V úvodu Prohlášení Charty 77 se autoři odvolávali na mezinárodní dohody a jako hlavní důvod nedodržování občanských a lidských práv uvedli komunistický režim. Závěr Prohlášení Charty 77 zdůrazňoval, že jde o neformální a občanskou iniciativu.²⁸³ Významnými členy iniciativy byl Jiří Němec, Vlasta Chramostová, Zdeněk Mlynář, Ladislav Hejdánek, Petr Uhl, Václav Havel, Jan Patočka, Jiří Hájek, Ludvík Vaculík, Pavel Kohout a další.²⁸⁴

Režim vznik Charty 77 velmi znepokojoval, proto zasahovalo proti sdružení velmi razantně.²⁸⁵ Kromě ostrých perzekucí zahájil propagandistickou kampaň. V Rudém právu označovali redaktoři prohlášení Charty 77 protistátním, protisocialistickým a hanlivým psaním. Ve stranickém tisku jsou signatáři označováni jako ztroskotanci, agenti imperialismu nebo zkrachovalí politici.²⁸⁶ Celé kampani proti Chartě 77 předcházela komentář Rudého práva z 12. ledna 1977 s titulem: *Ztroskotanci a samozvanci*.²⁸⁷ V článku jsou příznivci Charty 77 nazýváni buržoazií, která nenávidí socialismus. Následně jsou vyjmenováni signatáři Charty 77: „*Je to v politickém smyslu pestrá směsice lidských a politických ztroskotanců. Patří k nim V. Havel, člověk z milionářské rodiny, antisocialista, P. Kohout, věrný sluha imperialismu, J. Hájek, zkrachovalý politik, L. Vaculík, autor kontrarevolučního pamfletu 200 slov, J. Patočka, reakční profesor, V. Šilhám, nastrčená figurka bloku kontrarevolučních sil,*

²⁸¹ Václav HAVEL, *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969–79*, Praha 1990, s. 52.

²⁸² Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 128; Jindřich BERÁNEK, *Novináři mezi chartisty*, in: *Květy jara-plody podzimu: sborník o médiích, hlavně však o těch, kdo je 17.11.1968 ještě vytvářeli, aby se tam směli vrátit až po 17.11.1989*, Praha 2015, s. 143.

²⁸³ Jan RYCHLÍK, *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha 2015, s. 554; Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 129–131.

²⁸⁴ Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 135.

²⁸⁵ Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu-životopisná vyprávění*, Praha 1999, s. 15.

²⁸⁶ Petr BEDNAŘÍK – Jan JIRÁK – Barbora KÖPPLOVÁ, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Praha 2019, s. 327–328.

²⁸⁷ Jindřich BERÁNEK, *Člověka až závrat' chytá/Ztroskotanci a samozvanci*, in: *Květy jara-plody podzimu: sborník o médiích, hlavně však o těch, kdo je 17.11.1968 ještě vytvářeli, aby se tam směli vrátit až po 17.11.1989*, Praha 2015, s. 159.

P. Drtina, buržoazní ministr spravedlnosti, V. Černý, notorický akcionář, organizátoři smutně známého K 231 a KAN.²⁸⁸ Podobné zprávy se objevovaly zvláště v Rudém právu v lednových dnech i několikrát do týdne: 14. ledna 1977 komentář s titulkem: *Socialismus je naše pevnost*, 19. ledna 1977: *V socialismu je naše síla a jistota* nebo 21. ledna 1977: *Jsme hrdi za socialistickou vlast*. Ve stranickém tisku je Charta 77 kritizována dále v *Obraně lidu*²⁸⁹, ve *Stráži lidu*²⁹⁰, v *Pravdě*²⁹¹ nebo v týdenících *Hlas revoluce*²⁹² a *Tribuna*.²⁹³

Tzv. „Anticharta“ se stala vrcholem kampaně proti chartistům. Prvním počinem kampaně bylo organizované setkání oficiálních kulturních osobností, které se konalo v pražském Národním divadle dne 28. ledna 1977.²⁹⁴ Vedle chartistů byla kampaň vedená proti skupině Plastic People a DG 307. Úvodní provolání „Anticharty“ mělo název: *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru*.²⁹⁵ Následující den úvodník Rudého práva informoval veřejnost, proč se umělci v Národním divadle sešli.²⁹⁶ Další setkání proběhlo 4. února 1977 v pražském Divadle hudby. Občané se dozvěděli o tomto setkání z Rudého práva dne 5. února 1977.²⁹⁷ Konkrétně se jednalo o úvodník s titulkem *Pro tuto zemi, pro radost člověka*.²⁹⁸

Chartisté pomohli vzbudit ve společnosti naději bojovat za svobodu a demokracii. Kolem vyjádření odporu chartistů se začal formovat významný proud československého disentu, který měl podporovatele i v zahraničí.²⁹⁹ Díky kontaktům s českými emigranty bylo možné poslouchat zahraniční stanice jako Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. Česká i světová veřejnost měla přehled o aktuálních zprávách z Československa.³⁰⁰

²⁸⁸ *Rudé právo*, 2. ledna 1997, s. 2.

²⁸⁹ *Obrana lidu*, 22. ledna 1977, s. 1.

²⁹⁰ *Stráž lidu*, 18. ledna 1977, s. 1.

²⁹¹ *Pravda*, 21. ledna 1977, s. 3.

²⁹² *Hlas revoluce*, 29. ledna 1977, s. 3.

²⁹³ *Tribuna*, 2. února 1977, s. 1.

²⁹⁴ DRAHOŠ, Zdeněk – Jan BŘEČKA, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013, s. 18.

²⁹⁵ Viktor KARLÍK – Terezie POKORNÁ, *Anticharta*, Praha 2002, s. 7–9.

²⁹⁶ *Rudé právo*, 29. ledna 1977, s. 1.

²⁹⁷ Jindřich BERÁNEK, *Nepodepisovalo se jen v Národním divadle*, in: *Květy jara-plody podzimu: sborník o médiích, hlavně však o těch, kdo je 17.11.1968 ještě vytvářeli, aby se tam směli vrátit až po 17.11.1989*, Praha 2015, s. 153.

²⁹⁸ *Rudé právo*, 5. února 1977, s. 1.

²⁹⁹ Pojem disident označoval režimem jednotlivce nebo skupinu osob, kteří otevřeně vyjadřovali odpor proti vládnoucí moci. Srov. Vladimír MOULIS, *Disent v sovětském svazu*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 167.

³⁰⁰ Zásluhou emigrace vznikaly a časopisy *Svědectví*, *Právo lidu* nebo *Listy*. Srov. Eva TOMAŠTIKOVÁ, *Období normalizace a sametové revoluce ve Výchově k občanství*, Bakalářská práce, Katedra, PF MUNI, Praha 2012, dostupné z: https://is.muni.cz/th/i0271/Obdobi_normalizace_a_sametove_revoluce_ve_Vychove_k_obcanstvi_DIPLOMOV_A_PRACE_1.pdf.

V dubnu roku 1978 vznikl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Hlavním cílem Výboru bylo: „*Sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly oběťmi policejní a justiční svévole. Budeme s těmito případy seznamovat veřejnost i úřady a podle svých možností pomáhat postiženým osobám.*“³⁰¹ Členové Výboru poskytovali ochranu nejen chartistům, ale i všem občanům nezákonně stíhaným.³⁰² Nejčastěji Výbor pomáhal osobám obviněným z trestného činu podvracení republiky, útoku na veřejného činitele, útoku na státní orgán, pobuřování, hanobení republiky, poškozování zájmů republiky v cizině, maření dozoru nad církvemi a náboženskými organizacemi, výtržnictví a mnoho dalšího.³⁰³³⁰⁴

Členové Výboru zaznamenávali osoby zodpovědné za nezákonné jednání. Mezi sledovanými byli nejčastěji příslušníci Státní národní bezpečnosti, prokurátoři a soudci. Zejména lidé z církve, undergroundu a představitelé Charty 77 poskytovali této iniciativě klíčové informace. Členové Výboru pravidelně zveřejňovali případy politické perzekuce pravidelně zveřejňovali a seznamovali s nimi veřejnost prostřednictvím tzv. sdělení.³⁰⁵

Petr Uhl a Václav Benda řídili praktickou činnost Výboru a Václav Havel zajišťoval podporu ze zahraničí. Mnoho západních periodik psalo o případech politických kauz v Československu. Zprávy o nich také vysílaly zahraniční rozhlasové a televizní stanice. Výbor byl pro stíhané osoby velkou morální oporou, protože jim dával naději, že za nimi někdo stojí a snaží se shromáždit důkazy na jejich obranu. Někteří členové Výboru byli přítomni jako pozorovatelé nebo důvěrníci obžalovaných soudních přelíčení. Mnohdy obstarávali obviněným právní zástupce. Výbor zajišťoval vězně a jejich rodiny finančně a materiálně především zásluhou zahraniční podpory a anonymních dárců.³⁰⁶

³⁰¹ Petr BLAŽEK – Jaroslav PAŽOUT, *Nejcitlivější místo režimu: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných pohledem svých členů: (diskusní setkání 19. října 2007)*, Praha 2008, s. 7; Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 14.

³⁰² Blanka CÍSAŘOVSKÁ, *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*, Brno 1997, s. 21.

³⁰³ Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 15.

³⁰⁴ Dále se Výbor zaměřoval na perzekuce proti bytovým seminářům, nezávislým výstavám a koncertům. Srov. *Tamtéž*, s. 20.

³⁰⁵ Sdělení popisovala jednotlivé případy, jejich vývoj a životopisné údaje stíhaných osob. Srov. Petr BLAŽEK – Jaroslav PAŽOUT, *Nejcitlivější místo režimu: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných pohledem svých členů: (diskusní setkání 19. října 2007)*, Praha 2008, s. 7; Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 22.

³⁰⁶ *Tamtéž*, s. 22–25.

Zásadní význam Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných spočíval v tom, že upozorňovaly veřejnost na prvky totalitního systému. Společnost povzbuzovaly ke kritice nezákonných zásahů polické moci do občanských práv a svobod.³⁰⁷

Z výše uvedeného je zřejmé, že se mezinárodní pakty a Helsinský proces staly podnětem pro vznik nezávislých iniciativ.³⁰⁸ Kromě Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných působilo v Československu mnoho dalších iniciativ. Byly jimi například Nezávislé mírové hnutí, Hnutí za občanskou svobodu, České děti, Demokratická iniciativa nebo Hnutí revoluční mládeže. Mimo jiné rostl na konci osmdesátých let počet dopisů, žádostí a petic adresovaných státním a stranickým orgánům.³⁰⁹

V červnu roku 1989 vznikla petice Několik vět, kterou připravila skupina disidentů. Václav Havel byl hlavním autorem petice. Dokument požadoval svobodnou činnost sdělovacích prostředků a nezávislých iniciativ, propuštění politických vězňů a informování občanů o politické situaci. Do listopadu 1989 ji podepsalo čtyřicet tisíc lidí včetně známých osobností, jako například Hana Zagorová, Zdeněk Svěrák, Jiří Bartoška nebo Rudolf Hrušínský. Rádio Svobodná Evropa pravidelně zveřejňovala jména signatářů petice.³¹⁰

Od roku 1988 nabyla protirežimní opozice jiné povahy. Na jedné straně se zvýšil počet protestujících, na druhé straně se objevily v nezávislých iniciativách politické cíle. Podle Brečky a Drahoše měly významnou funkci iniciativy Demokratická iniciativa, Hnutí za občanskou svobodu a Klub za socialistickou přestavbu – Obroda.³¹¹

1.2.2.4 Veřejná vystoupení

V druhé polovině osmdesátých let došlo k většímu uvolnění v československé společnosti a kultuře. Životní úroveň obyvatel byla však navzdory ekonomickým problémům velmi nízká.³¹² Normalizační vedení nedokázalo společnost dostatečně stabilizovat. K aktivizaci společnosti přispěl i nástup Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu, který dal lidem naději na změnu. Občanská společnost

³⁰⁷ Blanka CÍSAŘOVSKÁ, *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*, Brno 1997, s. 21.

³⁰⁸ Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 12.

³⁰⁹ Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu-životopisná vyprávění*, Praha 1999, s. 17; Blanka CÍSAŘOVSKÁ, *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*, Brno 1997, s. 22.

³¹⁰ Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 36–37; Milan OTÁHAL, *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*, Praha 1994, s. 60.

³¹¹ Zdeněk DRAHOŠ – Jan BŘEČKA, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013, s. 35–36.

³¹² Milan OTÁHAL, *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*, Praha 1994, s. 55.

opět aktivně vyjadřovala nespokojenost s režimem.³¹³ Vedle vzniku nezávislých iniciativ byly významnou formou odporu protirežimní demonstrace.³¹⁴

První velké protirežimní vystoupení proběhlo mezi 6. a 7. červencem roku 1985. Pout' na Velehrad se konala při příležitosti výročí úmrtí sv. Metoděje.³¹⁵ Pouti se účastnili i slovenští věřící. Oslavy se postupně změnilly v odpor věřících k stávajícím politickým poměrům. V následujících letech se nepodařilo uskutečnit tak početné shromáždění.³¹⁶

Československá společnost dávala zřetelně najevo nespokojenost s vládnoucím režimem od druhé poloviny 80. let. Požadavky a nespokojenost společnosti se staly důležitou složkou opozice vedle disentu.³¹⁷ Počet protirežimních demonstrací nabýval intenzity obzvláště od srpna roku 1988.³¹⁸ V Bratislavě proběhla tzv. svíčková demonstrace již na jaře roku 1988, jejíž účastníci požadovali dodržování základních náboženských svobod.³¹⁹ První masová demonstrace proběhla u příležitosti výročí okupace Československa 21. srpna 1988. Klíčovou roli manifestace pro budoucí vývoj hodnotily i orgány komunistické strany: „*V tomto směru se mezníkem pro další činnost antisocialistických sil stalo otevřené protisocialistické vystoupení 21. srpna 1968. Přímým odrazem demonstrace jsou i aktivity zaměřené na přípravu a organizování nových masových konfrontačních vystoupení, které by dále rozvinuly možnost působení nepřátelského prostředí na veřejnost.*“³²⁰

Podle Tůmy měly před sametovou revolucí klíčovou roli tři demonstrace. První z nich byla demonstrace u příležitosti výročí vzniku samostatného Československého státu 28. října 1988, manifestace na Den lidských práv 10. prosince 1988 a manifestace 15. ledna 1989, kterou začal tzv. „Palachův týden“.³²¹ Zlomovým okamžikem byl zásah bezpečnosti proti

³¹³ Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 35.

³¹⁴ Oldřich TŮMA, *Zítřka zase tady!: protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*, Praha 1994, s. 35–36.

³¹⁵ Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 247.

³¹⁶ *Tamtéž*, s. 253–254.

³¹⁷ *Tamtéž*, s. 56.

³¹⁸ Veřejné demonstrace se konaly například v Praze, Brně, Plzni, v Teplicích nebo v severních Čechách. Srov. *Tamtéž*, s. 19.

³¹⁹ Oldřich TŮMA, *Zítřka zase tady!: protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*, Praha 1994, s. 9.

³²⁰ NA, KSČ ústřední výbor, 02/1 – předsednictvo, arch j P 85/88, b. 6, dokument „Informace k současným aktivitám vnitřního nepřítele, zejména v souvislosti se 70. výročím založení ČSSR,“; Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 36.

³²¹ *Tamtéž*, s. 20.

demonstrujícím v lednu roku 1989. Společnost začala intenzivně protestovat a podnikala podpisové akce.³²²

Ačkoliv šlo primárně o vzpomínková shromáždění, nelze jim podle Tůmy upřít charakter odporu proti režimu. Svědčí o tom zejména letáky, které vydávaly nezávislé iniciativy před každým shromážděním. Například leták vydaný před 28. říjnem 1988 potvrzuje výtvarným zpracováním politický význam (lev trhající okovy).³²³ Je nutné zdůraznit, že vyjmu demonstrace 10. prosince 1988 nebyly až do 17. listopadu 1989 na samotných setkáních žádné transparenty.³²⁴

Společenská atmosféra postupně přispěla k rozpadu politického režimu. Završením výše zmíněných demonstrací se stala tzv. sametová revoluce, která začala poklidnou studentskou manifestací 17. listopadu 1989 v Praze. Socialistický svaz mládeže uspořádal vzpomínkovou manifestaci u příležitosti padesátého výročí smrti Jana Opletala. Vedle uctění památky Opletala pražští studenti upozorňovali na problémy celé společnosti.³²⁵ Původně měla trasa průvodu vést z Albertova na Vyšehrad, k hrobu Karla Hynka Máchy. Místo toho byl průvod namířen do centra Prahy.³²⁶ Ze Studentských listů se dozvídáme o transparentech, které se na průvodu objevily: „*K Vánocům svobodu! Studenti všech fakult spojte se! Studenti, už nikdy o nás bez nás! Evropu bez politických vězňů, Přestaňte bít studenty, Respektujme akademické svobody! Nechceme Miloše! Bez tolerance není svobody, Lidové noviny studentům! Nezávislý svaz studentů! 17. 11. – symbol odporu, Pravdu o našich dějinách! Jan Opletal – Jan Palach, Chceme novou vládu! Všichni chceme, že jo, tu demokracii, Lží už bylo dost, demisi dinosaurů!*“³²⁷ Dále je ve zprávě podrobně popsán průběh průvodu.³²⁸

Veřejná bezpečnost zasáhla proti průvodu velmi razantně. K potlačení průvodu použila pendrek, slzný plyn a vodní děla. Větší část demonstrujících se chtěla po výzvách bezpečnostních složek rozejít, ale nebylo jim to umožněno. Cestu jim zablokovaly policejní kordony a buldozery. Lidé byli nahnáni do uličky při zdi směrem do Spálené ulice. Mnoho z nich bylo velmi těžce zraněno.³²⁹

³²² Milan OTÁHAL, *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*, Praha 1994, s. 58.

³²³ Oldřich TŮMA, *Zítřka zase tady!: protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*, Praha 1994, s. 37.

³²⁴ Milan OTÁHAL, *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*, Praha 1994, s. 62.

³²⁵ *Tamtéž*, s. 91; Jan HALADA – Miki RYVOLA, *Něžná revoluce v pražských ulicích*, Praha 1990, s. 7.

³²⁶ Jan MĚCHÝŘ, *Velký převrat či snad revoluce sametová?*, Praha 1999, s. 21.

³²⁷ *Studentské listy*, 20. listopadu 1989, s. 1.

³²⁸ *Tamtéž*, s. 1–2.

³²⁹ Jan MĚCHÝŘ, *Velký převrat či snad revoluce sametová?*, Praha 1999, s. 24–25.

Rudé právo informovalo společnost o demonstraci dne 18. listopadu 1989. Předně komentář zdůrazňoval, že byl zásah vůči demonstrujícím pro zachování pořádku nezbytný. Komentář s titulkem *Demonstrace studentů* začínala slovy: „*Na Albertově v Praze 2 se shromáždilo kolem patnácti tisíc studentů pražských vysokých škol, aby uctili památku Jana Opletala. Společná akce ukázala, že studenti vyžadují rychlejší postup společenských přeměn a také jak snadno se nechají strhnout k radikalismu.*“ Dále je blíže vysvětleno, proč veřejná bezpečnost zasáhla proti studentům: „*Na transparentech a ve skandovaných pokřicích postupně převládala hesla, která napadala představitele KSČ, vedoucí úlohu KSČ, požadovala zrušení milicí, demisi vlády, svobodné volby a podobě.*“ S průběhem samotného zásahu proti demonstrujícím jsou čtenáři seznámeni velmi stručně: „*K udržení veřejného pořádku v centru města byli povoláni příslušníci Veřejné bezpečnosti. Ověřovali totožnost účastníků demonstrace a kolem sta osob bylo předvedeno na místní oddělení VB. Ve 22 hodin byl ve středu města obnoven klid.*“³³⁰

V periodikách *Mladá Fronta*, *Lidová demokracie* a *Svoboda* je popis událostí 17. listopadu ve srovnání s oficiálním tiskem Rudého práva odlišný. Redaktoři výše zmíněných tiskovin kritizovali zásah veřejné bezpečnosti na Národní třídě a žádali prokuraturu o vyšetření zásahu proti demonstrujícím. V *Mladé frontě* z 20. listopadu 1989 vyšlo prohlášení: „*Podle dostupných informací od přímých účastníků převažují názory, že zákrok byl neadekvátní a politicky nevyvážený. Obracíme se proto na Generální prokuraturu ČSSR s žádostí o prošetření postupu pořádkových sil.*“³³¹ Nejpodrobněji a nejkritičtěji se dozvídáme o zákroku bezpečnosti z deníku *Svobodné slovo*, konkrétně ze zprávy z 21. listopadu 1989: „*Naše svědomí nám nedovoluje mlčet. Co nejrozhodněji odsuzujeme brutální zákrok bezpečnostních složek proti účastníkům pateční manifestace studentstva. Zvláště odmítáme nasazení protiteroristických jednotek proti bezbranným občanům.*“³³² V oficiálním stranickém tisku se toho samého dne objevily komentáře s titulky *Rozhodně proti provokacím, Výzva k rozvaze a občanské odpovědnost, Pokus vyvolat společenský neklid.*³³³

Společnost reagovala na zásahy veřejné bezpečnosti dalšími demonstracemi a stávkami. Hlavní záměr protestů byla demokratizace politického systému. Pod vedením Václava Havla zastupovalo opozici v Čechách a na Moravě *Občanské fórum*. Slovenské opoziční hnutí mělo

³³⁰ *Rudé právo*, 18. listopadu 1989, s. 1.

³³¹ *Mladá fronta*, 20. listopadu, 1989, s. 1.

³³² *Svobodné slovo*, 21. listopadu, 1989, s. 1.

³³³ *Rudé právo*, 20. listopadu 1989, s. 1.

oporu ve *Veřejnosti proti násilí*.³³⁴ Je nutné zdůraznit, že stávky a demonstrace probíhaly nenásilnou formou.³³⁵

Označení sametová revoluce se vztahuje na období mezi 17. listopadem a 29. prosincem, které vedlo k pádu komunistického režimu v Československu. Po volbě Václava Havla československým prezidentem oznámili studenti ukončení stávky.³³⁶ Revoluce získala přívlastek „sametová“ proto, že kromě událostí 17. listopadu nedošlo k žádnému násilí. Vedle demonstrací dopomohly k pádu režimu letákové akce, zahraniční rozhlasové stanice Hlas Ameriky, BBC, Rádio Svobodná Evropa. Jejich zásluhou byla společnost informovaná o činnostech nezávislých iniciativ.³³⁷

³³⁴ Zdeněk DRAHOŠ – Jan BŘEČKA, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013, s. 37.

³³⁵ Jan HALADA – Miki RYVOLA, *Něžná revoluce v pražských ulicích*, Praha 1990, s. 11–12,

³³⁶ *Tamtéž*, s. 59.

³³⁷ Milan OTÁHAL, *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*, Praha 1994, s. 75.

2 Teorie učebnice

2.1 Pojem učebnice

Učebnice je základní prostředek, který se využívá v rámci školní edukace. Z obecného hlediska můžeme učebnici charakterizovat jako publikaci, z které jedinci získávají znalosti. V odborné literatuře nalezneme celou řadu definic učebnice.

„Školní učebnice ... představují učební text přizpůsobený specifickým potřebám žáků podle typu školy, určitého vyučovacího předmětu a ročníku.“³³⁸

„Učebnice jsou v širším smyslu všechny knižní (tištěné a psané) prostředky, specificky určené pro podporu procesu tvorby a nabývá vzdělání žáků/studentů/jiných osob.“³³⁹

„Učebnice: Prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve kterém jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány a didakticky ztvárněny tak, že umožňuje učení...“³⁴⁰ (Meyers Kleines Lexikon – Pädagogik, 1988, s. 259, citováno z Průcha, 1998)

„Druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. Ta funguje: 1. jako prvek kurikula, tj. prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělávání; 2. jako didaktický prostředek, tj. je informačním zdrojem pro žáky a učitele, řídí a stimuluje učení žáků.“³⁴¹

„Učebnice je polyfunkčním pedagogickým prostředkem, vychází z obsahové normy učebních osnov a vymezuje a konkretizuje obsah a rozsah učiva daného vyučovacího předmětu v daném postupném ročníku.“³⁴²

Podle Průchy jsou zmíněné definice sice správné, ale nepopisují všechny podstatné znaky učebnice. Při vymezení pojmu učebnice musíme zohlednit z jakého systému na ni nahlížíme. V publikaci *Učebnice: teorie a analýza edukačního média* Průcha vymezuje

³³⁸ Josef MAŇÁK – Vlastimil ŠVEC, *Výukové metody*, Brno 2003, s. 67.

³³⁹ Miloslav SÝKORA, *Učebnice: její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*, Praha 1996, s. 5.

³⁴⁰ Jan PRŮCHA, *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, Brno 1998, s. 13.

³⁴¹ Jan PRŮCHA – Jirí MAREŠ – Eliška WALTEROVÁ, *Pedagogický slovník*, Praha 2003, s. 258.

³⁴² Arnošt WAHLA, *Strukturální složky učebnic geografie*, Praha 1983, s. 12.

tři základní koncepce učebnice: *učebnice jako kurikulární projekt, učebnice jako součást souboru didaktických prostředků, učebnice jako druh školních didaktických textů*.³⁴³

Z obecného hlediska je učebnice součástí kurikulárních projektů, tedy vzdělávacích programů. Kurikulární dokumenty určují obsah, který musí každá učebnice mít. Jinými slovy musí obsah učebnice korespondovat s obsahy kurikulárních dokumentů.³⁴⁴ Učebnice jako kurikulární dokument definuje obsah vzdělávacích programů na základě toho, aby odpovídal edukačnímu procesu. Hlavní úloha učebnice spočívá v její roli jako zprostředkovatele mezi plány zamýšleného kurikula a jejich aplikaci ve školách a třídách.³⁴⁵

Pokud na učebnici nahlížíme jako na jeden z didaktických prostředků, je třeba zohlednit kromě obsahu a cílů vzdělávání také její vztah k vlastnostem a fungování jiných didaktických prostředků. Termínem didaktický prostředek Průcha označuje soubor všech materiálních předmětů fungujících v procesu vzdělávání. V současnosti se hojně uplatňují multimediální prezentace, tedy elektronické učebnice instalované na CD-ROM. Elektronické učebnice využívají zvukové a vizuální ukázky. Ve srovnání s nimi mají tištěné učebnice několik nenahraditelných atributů, mezi které řadíme například: snadnou dostupnost, přenositelnost, nezávislost na technickém zařízení nebo finanční dostupnost.

Školní učebnice je součástí širokého souboru didaktických textů a je koncipována jako kniha. Další didaktické texty jako například cvičebnice, slabikáře, čítanky, sborníky, didaktické příručky, sbírky, slovníky, mapy, atlasy nebo testové manuály učebnici doplňují. V důsledku propojení většího množství didaktických textů se v teorii učebnice používá pojem didaktický textový komplex. Ve vzdělávacím procesu často učebnici doprovází pracovní sešit. Jednotlivé učebnice musí zahrnovat aparát řídicího učení a musí být přizpůsobeny věkovým schopnostem a dovednostem žáků.³⁴⁶

2.2 Funkce učebnice

Podle Průchy musíme na funkci učebnice nahlížet ve vztahu k subjektu, které učebnici používají. Pro žáky jsou učebnice pomůckou, z které se učí a získávají poznatky, dovednosti, postoje, normy a hodnoty. Na druhé straně učitelé prostřednictvím učebnice plánují obsah učiva

³⁴³ Jan PRŮCHA, *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, Brno 1998, s. 13.

³⁴⁴ *Tamtéž*, s. 14.

³⁴⁵ Zuzana SIKOROVÁ, *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*, Ostrava 2007, s. 13–14.

³⁴⁶ Jan PRŮCHA, *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, Brno 1998, s. 18.

či přímo obsah ve výuce aplikují.³⁴⁷ Průcha definuje funkci učebnice následovně: „*Funkcí učebnice se rozumí role, předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek plnit v reálném edukačním procesu.*“³⁴⁸ Dále Průcha vymezuje tři základní funkce učebnice:³⁴⁹

- *prezentace učiva: učebnice je soubor informací, které předává v různých formách*
- *řízení učiva a vyučování: učebnice je didaktický prostředek, který řídí žákovo učení a učitelovo vyučování*
- *funkce organizační (orientační): obsahuje různé pokyny, kterými pomáhá uživateli se v textu orientovat*

K funkci učebnice existuje mnoho dalších klasifikací. Přehlednou taxonomii předkládá například Zujev³⁵⁰. Níže uvedené funkce chápe jako komplex, který se v učebnici vyskytuje v odlišném rozsahu. Jinými slovy není zastoupení funkcí v jednotlivých učebnicích stejné. Celkem Zujev vymezil osm základních funkcí učebnice:³⁵¹

- *informační: stanovuje obsah vzdělávání v určitém předmětu či oboru*
- *transformační: přepracovává odborné informace do srozumitelné a zjednodušené podoby pro žáky*
- *systematizační: rozděluje učivo na základě systému podle jednotlivých ročníků a stupňů školy*
- *sebevzdělávací: vytváří u žáků učební motivaci a snahu samostatné práce*
- *rozvojově výchovná: podílí se na formování různých rysů osobnosti žáků*
- *zpevňovací a kontrolní: umožňuje žákům (pod vedením učitele) osvojit a procvičovat si určité poznatky a dovednosti*
- *integrační: slouží jako nástroj pro chápání a integrování informací, které žáci získávají z různých pramenů*
- *koordinační: vytváří prostor koordinaci při využívání jiných didaktických prostředků*

³⁴⁷ Jan PRŮCHA, *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, Brno 1998, s. 19.

³⁴⁸ *Tamtéž.*

³⁴⁹ Jan PRŮCHA, *Moderní pedagogika*, Praha 2013, s. 277.

³⁵⁰ I když se jedná o publikaci z osmdesátých let, má svoji platnost a jeví se jako velice kvalitní.

³⁵¹ Dmitrij Dmitrijevič ZUJEV, *Ako tvorit učebnice*, Bratislava 1986, s. 59.

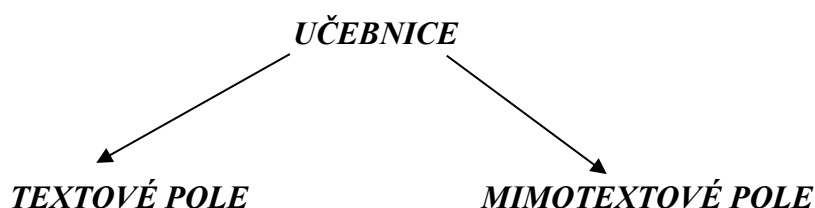
2.3 Struktura učebnice

Struktura učebnice je systém, který je složen z různých komponentů. Každý komponent plní v rámci celku příslušnou funkci.³⁵² V publikaci *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média* nalezneme definici: „Základem je tu pojetí, podle kterého je učebnice hierarchicky členěným systémem, jehož jednotlivé části (komponenty) plní ve vzájemné propojenosti a s využitím specifických vyjadřovacích prostředků různé funkce učebnice. Tyto komponenty je možno v učebnici identifikovat, exaktně analyzovat, a tak učebnici celkově vyhodnocovat.“³⁵³

Uvedené vymezení můžeme doplnit podle Zujeva: „Strukturním komponentem školní učebnice je určitý blok prvků, který je v těsném vzájemném vztahu s jinými komponenty učebnice (s nimiž v souhrnu vytváří celistvý systém, má přesně vymezenou formu a své funkce realizuje pomocí svých vlastních prostředků).“³⁵⁴

Strukturu učebnice můžeme vyjádřit tímto schématem:

Obrázek č. 1 **Obecný model struktury učebnice**³⁵⁵

Dále model struktury učebnic vymezil Bednařík (1981). V Bednaříkově modelu je každý prvek výkladové složky uveden z pohledu své funkce. Model je v tomto případě vypracován s jemnější taxonomií.

Obrázek č. 2 **Model struktury učebnice podle Bednaříka**³⁵⁶

A. VÝKLADOVÉ SLOŽKY

1. výkladový text

výchozí text

2. doplňující text

úvodní text

3. vysvětlující text

vysvětlivky

³⁵² Jan PRŮCHA, *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, Brno 1998, s. 23.

³⁵³ *Tamtéž*, s. 21.

³⁵⁴ Dmitrij Dmitrijevič ZUJEV, *Ako tvorit učebnice*, Bratislava 1986, s. 95.

³⁵⁵ Zuzana SIKOROVÁ, *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*, Ostrava 2007, pozn. 4, s. 26.

³⁵⁶ Jan PRŮCHA, *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*, Praha 1989, s. 18.

objasňující text
popis pokusu
základní text
aplikační text
shrnující text
přehled učiva

text určený k četbě
dokumentační text

text k obrázkům

B. NEVÝKLADOVÉ SLOŽKY

1. procesuální aparát

otázky a úkoly k zpevnění vědomostí
otázky a úkoly vyžadující aplikaci vědomostí
otázky a úkoly k osvojení vědomostí
návody k pokusům
pokyny k činnosti
odpovědi a řešení

2. orientační aparát

nadpisy
výhmaty
odkazy
grafické symboly
rejstříky
obsah

3. obrazový materiál

obrazy nahrazující věcný obsah výkladových komponentů
obrazy rozvíjející věcný obsah výkladových komponentů
obrazy doplňující věcný obsah výkladových komponentů

3 Analýza učebnic

Učebnice analyzujeme na základě metody pojmové analýzy textu. U vybraného vzorku učebnic je nejprve obecně zhodnoceno, které termíny třetího odboje v učebnici nalezneme. Následně hodnotíme názornost příslušných úseků vztahujících se k třetímu odboji.

Názornost patří mezi nejčastější analyzované parametry učebnic. Průcha vnímá názornost jako důležitý prvek, který musí být ve výuce realizován. Názornost v učebnici je zprostředkována v podobě tzv. vizuálních prostředků, které prezentují učivo neverbálním způsobem. Definicí didaktického obrazu zpracoval například Macek (1984): „*Didaktické obrazy jsou vizuální dvojrozměrná a audiovizuální média vytvořená nebo upravená podle didaktických a estetických kritérií pro výchovně vzdělávací proces jako prostředky názoru.*“³⁵⁷ Dále souhrnně vymezil vizuální prostředky Mareš: „*Označení pro širokou škálu materiálu, počínaje těmi, které zobrazují skutečnost poměrně věrně (fotografie, sekvence výukového filmu, videoprogramu, realistická kresba) až po zohledňující a abstraktnější vyjádření reality, která se opírají o určité konvence (zjednodušený obrázek, kresba, mapa, schéma, diagram, graf)*“ neboli „*materiál použitelný při učení, často didakticky ztvárněný, v němž dominují nonverbální prvky.*“³⁵⁸ V diplomové práci zohledňujeme ve vybraných učebnicích dějepisu výskyt obrazových a kartografických neverbálních prostředků: fotografie, obrázek, mapa. U neverbálních informací zohledňujeme i jejich funkci.

Hlavním cílem analýzy je popsat zastoupení vybraných pojmů třetího odboje. Pro snadnější a přehlednější zpracování je vytvořena pomocná tabulka. V levém sloupci tabulky jsou chronologicky vypsány klíčové informace o třetím odboji. V pravém sloupci zaznamenáváme, zda o daném pojmu učebnice pojednává či nikoliv. Pojmy v tabulce jsou vybrány na základě přechozích kapitol o protikomunistickém odboji. Tabulka obsahuje celkem 48 pojmů v rozmezí let 1948–1989:

Pojem	ano/ ne	Pojem	ano/ ne
třetí odboj		živé pochodně	
všesokolský slet 1948		Jan Palach	
pohřeb Edvarda Beneše		Jan Zajíc	

³⁵⁷ Jan PRŮCHA, *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*, Praha 1989, s. 102.

³⁵⁸ Jiří MAREŠ, *Učení z obrazového materiálu*, *Pedagogika* 45, 1995, č. 4, s. 319.

plzeňské povstání		Evžen Plocek	
odbojové skupiny		hokejové události	
Hory Hostýnské		bytové univerzity	
Světlana		Charta 77	
skupina bratří Mašínů		disent/disident	
Za Svobodu		VONS ³⁵⁹	
Černý lev 777		samizdat	
BBC		občanské iniciativy	
Rádio Svobodná Evropa		underground	
Hlas Ameriky, BBC		Plastic People of the Universe	
letákové akce		DG 307	
balónové akce		Ivan Jirous	
KAN		Václav Havel	
K231		Jan Patočka	
Literární listy		Jiří Hájek	
sjezd spisovatelů 1967		Pavel Kohout	
Ludvík Vaculík		petice Několik vět	
Dva tisíce slov		Palachův týden	
demonstrace 1967–1969		demonstrace před SR ³⁶⁰	
zahraniční odboj		události 17. listopadu 1989	
Ferdinand Peroutka		sametová revoluce	

Definovat pojem jako pedagogickou kategorii je velmi složité, protože je jeho chápání víceméně subjektivní záležitostí. Maňák a Fialová charakterizují pojmy jako součást obsahu učiva, který je složen z vědomostí (pojmy a fakta), dovedností, myšlenkových operací, návyků a postojů. Podle Čápa můžeme pojmy definovat jako mentální reprezentace určité skupiny objektů, které vyjadřují jejich hlavní společné znaky.³⁶¹

Předmětem analýzy jsou učebnice od nakladatelství *Didaktis* a *Státního pedagogického nakladatelství*. Konkrétně zkoumáme následující učebnice dějepisu:

³⁵⁹ Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

³⁶⁰ sametová revoluce

³⁶¹ Petr KNECHT, *Pojmová analýza českých učebnic sociálního zeměpisu pro základní školy*, in: Josef MAŇÁK a kol.: *Hodnocení učebnic*, Brno 2007, s. 124.

- ČORNEJ, Petr a kol., *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*, Praha 2016.
- ČURDA, Jan a kol., *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*, Brno 2014.
- KUKLÍK, Jan a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny*, Praha 2005.

3.1 Didaktis

První analyzovaná učebnice je *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*. Učebnici vydalo nakladatelství *Didaktis* v Brně roku 2014.

V učebnici je věnována třetímu odboji samostatná podkapitola na půl strany. Oddíl s názvem *Tzv. Třetí odboj-zahraniční a domácí* vysvětluje podstatu odboje velmi stručně, a pojednává pouze o několika událostech. Kapitola začíná stručnou zmínkou o prvních projevech odboje: devátý všesokolský slet, pohřeb Edvarda Beneše, plzeňské povstání. V doplňující části je charakterizována činnost odbojové skupiny bratrů Mašínů. V porovnání s domácím odbojem je činnost zahraničního odboje v textu přeceňována. Ve spojitosti se zahraničním odbojem se dočteme o činnosti Rady svobodného Československa. Dále je zmíněno, že Rada vydávala vlastní měsíčník *Hlas Československa* a spolupracovala s rozhlasovými stanicemi *Hlas Amerika* a *Rádiem Svobodná Evropa*. Kromě předsedy Rady Svobodného Československa Petra Zenkla a novináře Ferdinanda Peroutky se žák o žádných osobnostech nic nedočne.³⁶² Nakonec je stručně popsána samizdatová činnost. Z uvedených informací je blíže popsán pouze devátý všesokolský slet, pohřeb Edvarda Beneše a samizdatová činnost.³⁶³ Ostatní mezníky vztahující se k třetímu odboji sice v učebnici najdeme, ale jsou roztržštěné v různých kapitolách. Z textu učebnice je těžko pochopitelné, co k třetímu odboji skutečně patří. Učebnice neposkytuje komplexní přehled o třetím odboji v období po únorovém převratu do sametové revoluce.

Přítomnost obrazových prostředků je minimální a kartografických prostředků žádná. Je těžké se v obrázcích orientovat, protože jsou velmi malého rozměru. Nalezneme zde pět obrázků, a to konkrétně: fotografii protestů v Plzni v červnu 1953, fotografii sovětského tanku obsazeného demonstranty 21. srpna 1968, fotografii březnového vystoupení demonstrantů

³⁶² J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 121.

³⁶³ *Tamtéž*, s. 118 a 123.

v Liberci roku 1968 a fotografii se zatčenými studenty během tzv. Palachova týdne. Z významných osobností třetího odboje si můžeme všimnout pouze fotografie Václava Havla³⁶⁴.

Pojmová analýza potvrdila přítomnost 34 pojmů ze 48. Do pomocné tabulky jsou zaznamenány konkrétní výsledky analýzy:

Pojem	ano/ ne	Pojem	ano/ ne
třetí odboj	ano	živé pochodně	ano
všesokolský slet 1948	ano	Jan Palach	ano
pohřeb Edvarda Beneše	ano	Jan Zajíc	ne
plzeňské povstání	ano	Evžen Plocek	ne
odbojové skupiny	ano	hokejové události	ano
Hory Hostýnské	ne	bytové univerzity	ne
Světlana	ne	Charta 77	ano
skupina bratří Mašínů	ne	disent/disident	ano
Za Svobodu	ne	VONS ³⁶⁵	ano
Černý lev 777	ne	samizdat	ano
BBC	ano	občanské iniciativy	ano
Rádio Svobodná Evropa	ano	underground	ne
Hlas Ameriky, BBC	ano	Plastic People of the Universe	ano
letákové akce	ne	DG 307	ne
balónové akce	ne	Ivan Jirous	ne
KAN	ano	Václav Havel	ano
K231	ano	Jan Patočka	ano
Literární listy	ano	Jiří Hájek	ne
sjezd spisovatelů 1967	ano	Pavel Kohout	ano
Ludvík Vaculík	ano	petice Několik vět	ano
Dva tisíce slov	ano	Palachův týden	ano
demonstrace 1967–1969	ano	demonstrace před SR ³⁶⁶	ano

³⁶⁴ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 120, 131, 132, 157 a 158.

³⁶⁵ Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

³⁶⁶ sametová revoluce

zahraniční odboj	ano	události 17. listopadu 1989	ano
Ferdinand Peroutka	ano	sametová revoluce	ano

Pojmy nacházíme na různých místech v učebnici, i v kapitolách nevztahujících se k třetímu odboji. Na jedné stránce se dočteme o určité události, a na dalších stránkách je nutné vyhledávat bližší charakteristiky. Pro lepší orientaci v textu mohou žáci využít jmenný³⁶⁷ a věcný rejstřík³⁶⁸ na konci učebnice. O některých událostech nalezneme příliš rozsáhlé a odborné informace, zatímco jiné zcela chybí. Například činnost skupiny bratří Mašínů³⁶⁹ je popsána velmi podrobně, a o ostatních odbojových skupinách z textu nic nezjistíme.

Pojmová analýza prokázala absenci pojmů: odbojové skupiny vyjmou skupiny bratří Mašínů, letákové akce, balónové akce, Jan Zajíc, Evžen Plocek, bytové univerzity, underground, Ivan Jirous, DG 307 a Jiří Hájek. Samotný termín živé pochodně je v textu vysvětlen pouze v souvislosti s Janem Palachem.³⁷⁰ Velmi negativně hodnotíme neuvedení ostatních živých pochodní, a to zejména Jana Zajíce a Evžena Plocka.

Na druhé straně text předkládá velmi kvalitní popis odporu sedmdesátých a osmdesátých let. V několika kapitolách se žáci dozvídají o protikomunistických demonstracích. Konkrétně se dočte o následujících veřejných vystoupeních: devátém všesokolském sletu a pohřbu Edvarda Beneše³⁷¹, červnovém plzeňském povstání roku 1953³⁷², demonstracích proti okupaci Československa³⁷³, o studentské demonstraci „Chceme světlo“³⁷⁴, o hokejových událostech v roce 1969³⁷⁵, o „Palachově týdnu“³⁷⁶ a o sametové revoluci včetně tří klíčových demonstrací, které jí předcházely (21. srpna, 28. října a 10. prosince 1988). Sametové revoluci včetně událostí 17. listopadu 1989 je věnována v podkapitole *Obnova demokracie v Československu celá strana*³⁷⁷. K výkladu hlavního učiva o sametové revoluci

³⁶⁷ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 208–211.

³⁶⁸ *Tamtéž*, s. 212–215.

³⁶⁹ *Tamtéž*, s. 121.

³⁷⁰ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 136.

³⁷¹ *Tamtéž*, 118 a 121.

³⁷² *Tamtéž*, s. 120.

³⁷³ Dále text informuje o demonstracích v Praze, Brně, Liberci nebo Košicích. Průběh demonstrací je ilustrován v doplňkovém úseku na příkladu událostí v Liberci. Srov. J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 132.

³⁷⁴ *Tamtéž*, s. 131

³⁷⁵ *Tamtéž*, s. 136.

³⁷⁶ V souvislosti s Palachovým týdnem je zmíněna petice Několik vět. Srov. J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 157.

³⁷⁷ *Tamtéž*, s. 158.

je přiřčeněn doplňkový text, *Co si myslíte o listopadu 1989?* V této části naleznou žáci i popis ekologických protestů v Teplicích ve dnech 11. až 13. listopadu roku 1989.³⁷⁸

Kromě protikomunistických demonstrací se v textu objevují informace o občanských iniciativách, které vznikaly od sedmdesátých let dvacátého století. V oddílu *Československo v období normalizace* je vysvětlena podstata Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Konkrétně v úseku *Otázka lidských práv a Charta* nalezneme zmínku o procesu s hudební skupinou Plastic People od the Universe, Václavu Havlovi, Pavlu Kohoutovi, Janu Patočkovi, Ludvíku Vaculíkovi a Pavlu Landovském. Vedle Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných jsou žáci seznámeni s dvěma občanskými uskupeními, a to Československým helsinským výborem a Kruhem přátel Polsko-československé solidarity.³⁷⁹ Činnost politických spolků Klubu angažovaných nestraníků a Klubu K231 popisují podkapitoly *Politické procesy v Československu 50. let*³⁸⁰ a *Pražské jaro*³⁸¹ velmi stručně.

Samostatný blok *Historická čítanka* obsahuje text s Prohlášením Charty 77. Kromě Prohlášení Charty 77 jsou na stránce popsány okolnosti vzniku dokumentu a závěrečné shrnutí jeho významu.³⁸²

V podkapitole *Pražské jaro 1968* žáci naleznou v doplňkové části textu zmínku o čtvrtém sjezdu spisovatelů v červnu 1967 v Praze. V souvislosti se sjezdem text informuje o osobách, které na něm promluvily: Milan Kundera, Pavel Kohout, Ivan Klíma a Ludvík Vaculík.³⁸³

Nejčastěji se v textu objevuje jméno Ludvík Vaculík a Václav Havel. Autoři učebnice zmiňují Ludvíka Vaculíka při čtvrtém sjezdu spisovatelů v roce 1967, při petici Deset bodů a manifestu Dva tisíce slov zveřejněném v Literárních listech.³⁸⁴ O činnosti Václava Havla se nejvíce žáci dozvídají z úseku *Obnovení demokracie v Československu*. Pojednání o prvním prezidentovi České republiky začíná nadpisem *Disident Havel*. Obzvláště je zdůrazňována

³⁷⁸ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 138.

³⁷⁹ *Tamtéž*, s. 138.

³⁸⁰ *Tamtéž*, s. 123.

³⁸¹ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 131.

³⁸² *Tamtéž*, s. 198.

³⁸³ *Tamtéž*, s. 131.

³⁸⁴ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, 2014, s. 131 a 132.

Havlova působnost v rámci Charty 77, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a Občanského fóra.³⁸⁵

Informace o třetím odboji nalezneme v tematických celcích *Rozdělený svět a Nejnovější dějiny* zhruba na dvanácti stranách. Pro celkové shrnutí se jedná o dílčí části: *Československo v letech 1948–1960*, *Politické procesy v Československu 50 let*, *Pražské jaro 1968*, *Československo v období normalizace* a *Obnovení demokracie v Československu*.

V učebnici jsou patrné mezipředmětové vazby dějepisu s českým jazykem a občanskou výchovou u termínů: Klub angažovaných nestraníků, Klub 231, Literární listy, Ludvík Vaculík, Ferdinand Peroutka, samizdat, občanské iniciativy, disent, Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných a Václav Havel.

Z našeho hlediska se jako pozitivní jeví, že je text příslušných oddílů velmi přehledný a faktograficky nepřetížený. Podkapitoly učebnice jsou členěné na výkladovou část s hlavním učivem a na boxy s doplňujícími informacemi. V úvodu podkapitol jsou položeny základní otázky, na které by měli být žáci schopni odpovědět po seznámení s obsahem textu. Například v úseku *Československo v období normalizace* najdeme otázku: *Jak se v sedmdesátých letech projevovala opozice vůči komunistickému režimu?*³⁸⁶ V podkapitole *Obnovení demokracie v Československu* se všechny orientační otázky vztahují k třetímu odboji: *Co bylo příčinou otevřeného vystoupení československé společnosti proti komunistického režimu v roce 1989? Jak probíhaly listopadové události a jaké měly politické důsledky? O kterých rysech tzv. sametové revoluce se často diskutuje?*³⁸⁷

Kromě úvodních otázek se v učebnici objevují průběžné otázky, které slouží pro kontrolu osvojení si základní učiva. V souvislosti s třetím odbojem jsou položeny otázky: *Jak se projevoval odpor proti komunistickému režimu mezi lety 1948–1968?; Jak se československá společnost v roce 1969 postavila k sovětské okupaci a normalizaci?; Co je to Charta 77, v návaznosti, na které události vznikla a jakou reakci KSČ vyvolala?; Jak se projevovala nespokojenost československé společnosti s komunistickým režimem?; Jaký byl sled událostí vedoucích k pádu komunistického režimu?; Které odlišné interpretace*

³⁸⁵ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, s. 158.

³⁸⁶ *Tamtéž*, s. 136.

³⁸⁷ *Tamtéž*, s. 157.

*listopadových událostí se také objevují v české společnosti?*³⁸⁸ Zmíněné otázky jsou vhodně položené a respektují úrovně hladiny klíčových kompetencí.

3.2 Státní pedagogické nakladatelství

3.2.1 Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny

Druhou analyzovanou učebnicí je *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny* od *Státního pedagogického nakladatelství*. Učebnice je součástí řady učebnic pro čtyřletá gymnázia a další střední školy.

Podkapitola *Upevnění komunistického režimu v Československu* charakterizuje činnost třetího odboje velmi stručně. Na pozadí československého exilu je popsán zahraniční odboj. Ve spojitosti se zahraničním odbojem text pojednává o činnosti politických stran (národní socialisté, agráři, národní demokraté) a organizací (Sokol, Orel, Československá obec legionářská). Dále jsou žáci seznámeni o nově vzniklých politických skupinách, spolcích a kulturních institucích: Společnost pro vědy a umění ve Spojených státech amerických. Následně je popsána redaktorská a zpravodajská činnost zástupců československému exilu. Dočteme se o exilovém časopisu *Svědectví*, jehož prvním a jediným redaktorem byl Pavel Tigrid. Mezi redaktory rozhlasových stanic je jmenován Ferdinand Peroutka, který působil od roku 1951 v *Rádiu Svobodná Evropa*. Kromě *Svobodné Evropy* jsou jmenovány rozhlasové stanice *BBC* a *Hlas Ameriky*. Konec odstavce *Třetí odboj a československý exil* je věnován činnosti dvou politických orgánů. Nejprve je popisována *Rada Československa*, ve které působili politici z předúnorového období, českoslovenští generálové i umělečtí tvůrci. Zástupci exilových orgánů z řad předúnorových politiků a generálů jsou vypsáni následovně: *P. Zenkl, H. Ripka, J. Stránský, V. Krajina, J. Lettrich, F. Peroutka, Ingr. Moravec*. *U uměleckých tvůrců je jméno i příjmení kompletní: dirigent Rafael Kubelík, klavírista Rudolf Firkušný a filozof Erazim Kohák*. Druhým zmíněným orgánem je *Ústředí demokratického celku*, ve kterém působily pravicově orientované strany i z řad slovenského exilu.³⁸⁹

V analyzovaném úseku se o třetím odboji již nic nedočteme. Klíčové mezníky třetího odboje nacházíme v několika různých kapitolách. Z textu učebnice nemusí být žákům jasné, co činnost třetího odboje v letech 1948–1989 skutečně zahrnovala a kdo byli jeho hlavní účastníci. Učebnice určená pro žáky gymnázií je ve vztahu k třetímu odboji nekomplexní.

³⁸⁸ J. ČURDA a kol., *Moderní dějiny pro střední školy*, s. 121, 136, 138, 157 a 158.

³⁸⁹ J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 148.

Kdo jiný, než student gymnázia by měl být s tímto obdobím československých dějin seznámen? Kromě výše uvedeného je text učebnice velmi nepřehledný a zatížený detailním popisem. Učebnice neobsahuje věcný rejstřík, který by hledání informací v textu usnadnil. Na konci učebnice je pouze rejstřík vybraných osobností polického života.³⁹⁰

Navzdory faktograficky přehlcenému textu lze pozitivně hodnotit názornost textu a práci s prameny. Informace o třetím odboji jsou doplněné šesti neverbálními obrazovými prostředky, které se vztahují k období od roku 1968–1989. Konkrétně můžeme vidět v podkapitole *Od reformy k normalizaci* otisk úvodníku Literárních listů ze dne 27. června 1968, fotografii z demonstrace proti okupaci 21. srpna 1968 a snímek s pamětní deskou Jana Palacha na budově Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Část *Normalizační éra budování „reálného socialismu“ v ČSSR* obsahuje portrét Karla Kryla, jehož písně vysílala Svobodná Evropa a další zahraniční rozhlasové stanice. V podkapitole *Obnovení demokracie a vznik České republiky* nalezneme snímek z listopadových demonstrací roku 1989 a fotografii s Václavem Havlem a Alexandrem Dubčekem při demonstracích 24. listopadu 1989³⁹¹.

Mimo jiné učebnice předkládá žákům písemnou výzvu dokumentu *Dva tisíce slov*, která se nachází v podkapitole *Od reformy k normalizaci*. Žákům je v sekci otázky a úkoly sděleno: *Opatřete si a prostudujte Akční program KSČ z dubna 1968. Pročtěte si výzvu Dva tisíce slov. Písemně oba dokumenty srovnajte. Pokuste se vyjádřit, v čem se lišily představy reformních komunistů od stoupenců reformem z řad občanské společnosti.*³⁹² Oddíl otázky a úkoly úseku *Normalizační éra budování reálného socialismu v ČSSR* překládá znění petice *Několik vět*. Po přečtení petice je úkolem žáků vysvětlit požadavky opozičního hnutí.³⁹³

Pozitivně můžeme hodnotit, že je problematika třetího odboje osvětlena i z pohledu oficiálních stranických tiskovin. Konkrétně oddíl *Od reformy k normalizaci* obsahuje úvodní stranu Rudého práva z 25. srpna 1969, která žáky informuje o potlačení demonstrací 21. srpna 1969.³⁹⁴

Pojmová analýza prokázala přítomnost 36 pojmů z celkových 48. O některých termínech text informuje velmi detailně, na druhé straně spoustu závažných informací chybí. Například příslušné úseky učebnice vysvětlují podrobně problematiku římskokatolické

³⁹⁰ J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 210–215.

³⁹¹ *Tamtéž*, 2005, s. 178, 179, 180, 198, 200 a 201.

³⁹² *Tamtéž*, s. 182–183.

³⁹³ J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 199–200.

³⁹⁴ *Tamtéž*, s. 181.

a kulturní opozice³⁹⁵, ale o činnosti odbojových skupin se z textu žáci nic nedozvídají. Kromě odbojových skupin ukázala pojmová analýza absenci pojmů: Hory Hostýnské, Světlana, skupina bratří Mašínů, Za Svobodu, Černý lev 777, letákové akce, balónové akce, hokejové události, underground, Plastic People of the Universe, DG 307 a Ivan Jirous.

Pojem	ano/ ne	Pojem	ano/ ne
třetí odboj	ano	živé pochodně	ano
všesokolský slet 1948	ano	Jan Palach	ano
pohřeb Edvarda Beneše	ano	Jan Zajíc	ano
plzeňské povstání	ano	Evžen Plocek	ano
odbojové skupiny	ne	hokejové události	ano
Hory Hostýnské	ne	bytové univerzity	ano
Světlana	ne	Charta 77	ano
skupina bratří Mašínů	ne	disent/disident	ano
Za Svobodu	ne	VONS ³⁹⁶	ano
Černý lev 777	ne	samizdat	ano
BBC	ano	občanské iniciativy	ano
Rádio Svobodná Evropa	ano	underground	ne
Hlas Ameriky, BBC	ano	Plastic People of the Universe	ne
letákové akce	ne	DG 307	ne
balónové akce	ne	Ivan Jirous	ne
KAN	ano	Václav Havel	ano
K231	ano	Jan Patočka	ano
Literární listy	ano	Jiří Hájek	ano
sjezd spisovatelů 1967	ano	Pavel Kohout	ano
Ludvík Vaculík	ano	petice Několik vět	ano
Dva tisíce slov	ano	Palachův týden	ano
demonstrace 1967–1969	ano	demonstrace před SR ³⁹⁷	ano
zahraniční odboj	ano	události 17. listopadu 1989	ano
Ferdinand Peroutka	ano	sametová revoluce	ano

³⁹⁵ J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 198.

³⁹⁶ Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

³⁹⁷ sametová revoluce

Učebnice nabízí kvalitní přehled o veřejných protirežimních demonstracích a vystoupeních. První projevy nesouhlasu s polickým vývojem po únorovém převratu jsou zmíněny v podkapitole *Upevnění komunistického režimu v Československu*, kde je konkrétně popsán průběh devátého všesokolského sletu a pohřbu Edvarda Beneše. O plzeňském povstání se žáci nejvíce dozvídají z části *Nezdařený pokus o budování socialismus v Československu*, kde jsou kromě demonstrací v Plzni zmíněny protesty ve Vimperku, Třinci a Praze. Následně text pojednává o protestech studentů, obzvláště o průvodu ze strahovských kolejí 31. října 1967. Podkapitola *Od reformy k normalizaci* popisuje demonstrace v průběhu roku 1968 proti invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. V rámci srpnových demonstrací je zdůrazněna úloha sdělovacích prostředků, které vyjadřovaly odpor nenásilnou a neozbrojenou formou. Daná část textu se zabývá demonstracemi 28. srpna a 28. října 1968, třídní okupační stávkou vysokoškolských studentů v listopadu 1968 a protesty 6 a 7. listopadu 1968 v Praze, Českých Budějovicích a Bratislavě.³⁹⁸

V dalších řádcích jsou žáci seznámeni s individuálními protesty (Jan Palach, Jan Zajíc, Evžen Plocek) a také hokejovými událostmi v březnu 1969. Ve spojitosti s živými pochodněmi je zdůrazněno, že se Palachův pohřeb 25. ledna 1969 proměnil v celonárodní manifestaci proti okupantům. Zvláštní pozornost je věnována demonstraci 21. srpna roku 1969 na Václavském náměstí.³⁹⁹ Úsek *Normalizační éra budování „reálného socialismu“ ČSSR* objasňuje průběh veřejných protestů v letech 1988–1989: 21. srpna 1988, 28. října 1988, 10. prosince 1988 a Palachův týden.⁴⁰⁰ Počátek a průběh sametové revoluce je objasněn v podkapitole *Obnovení demokracie a vznik České republiky*.⁴⁰¹

V úseku *Opoziční struktury* se žáci dozvídají o činnosti disentu v českých zemích. Především text objasňuje podstatu Charty 77 včetně několika signatářů. Mezi hlavními mluvčími jsou jmenováni Jan Patočka, Václav Havel, Jiří Hájek, Jaroslav Seifert, Pavel Kohout, Ludvík Vaculík, František Kriegel a Zdeněk Mlynář. Následně je popsán význam samizdatu, bytových univerzit a rozhlasových stanic (Svobodná Evropa, Hlas Ameriky a BBC). V dalším odstavci je zmíněn Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, Hnutí za občanskou svobodu, skupina České děti, Demokratická iniciativa a Jazzová sekce. Podrobně jsou charakterizovány

³⁹⁸ J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 162, 170, 174, 179, 181 a 182.

³⁹⁹ *Tamtéž*, 180–181.

⁴⁰⁰ *Tamtéž*, 198–199.

⁴⁰¹ J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 200–201.

rozhlasové stanice, exilové časopisy a římskokatolická opozice.⁴⁰² O Klubu K213 a Klubu angažovaných nestraníků pojednává podkapitola *Od reformy k normalizaci*.⁴⁰³

O kulturní opozici nalezneme informace v oddílu *Nezadřeny pokus o budování socialismu v Československu*. Nejprve oddíl pojednává o československé filmové scéně a avantgardních divadlech. Zbývající text připomíná činnost spisovatelů, literárních kritiků a kulturních žurnalistů. Obzvláště jsou zdůrazňovány jejich zásluhy v hromadných sdělovacích prostředcích, tisku, rozhlase a v televizi, pomocí nichž šířili informace odporující oficiální ideologii. Následující odstavec seznamuje žáky s novinami a časopisy (Mladý svět, My 64, Student) a kulturní revui a novinami (Literární noviny, Kulturní život, Tvář, Host do domu). Nechybí zmínka o čtvrtém sjezdu spisovatelů v červnu 1967. Mezi účastníky sjezdu je jmenován Liehm, Havel, Kohout, Kosík, Klíma a Vaculík.⁴⁰⁴

Výše zmíněné informace o třetím odboji nalezneme v učebnici zhruba na osmnácti stránkách. Pro upřesnění se jedná o třetí kapitolu *Evropa a svět po roce 1945. Porážka demokracie v Československu* a čtvrtou kapitolu *Rozdělený svět od totality k obnově demokracie v Československu*. Konkrétně je problematika třetího odboje popsána v oddílech: *Upevnění komunistického režimu v Československu*, *První krize sovětského bloku*, *Nezdařený pokus o budování socialismu v Československu*, *Od reformy k normalizaci*, *Rozpad sovětského bloku*, *Normalizační éra budování „reálného socialismu“ v ČSSR* a *Obnovení demokracie a vznik České republiky*.

Na konci každé podkapitoly se nachází oddíl *Důležitá data* obsahující chronologicky seřazená data upřesněná na měsíc a den. Jako pozitivní se jeví, že podkapitoly obsahují i několik údajů k problematice třetího odboje: červen 1953 – nepokoje v ČSR v souvislosti s měnovou reformou; říjen 1967 – zásah Veřejné bezpečnosti proti průvodu studentů ze strahovských kolejí; červen 1968 – zveřejnění výzvy Dva tisíce slov; 16. leden 1969 – protestní sebeupálení studenta Jana Palacha; březen 1969 – hokejový týden v Praze, protestní demonstrace proti sovětské okupaci po vítězství československých hokejistů nad sovětským mužstvem; srpen 1969 – protestní akce proti sovětské okupaci, leden 1977 – vydáno Prohlášení Charty 77; duben 1978- ustavení VONS; 10. prosinec 1988 – demonstrace v Praze na Žižkově u příležitosti výročí přijetí Deklarace lidských práv; 15. – 22. leden 1989 – „Palachův týden-série vzpomínkových demonstrací na Václavském náměstí v Praze; červen – červenec 1989 – sbírání

⁴⁰² J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 197–198.

⁴⁰³ *Tamtéž*, s. 177.

⁴⁰⁴ *Tamtéž*, s. 173–174.

podpisů pod manifest Několik vět; 17. listopad 1989 – brutální zásah policejních jednotek proti studentské demonstraci na Národní třídě v Praze.⁴⁰⁵

3.2.2 Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny

Poslední zkoumanou učebnicí je *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*. Učebnici vydalo *Státní pedagogické nakladatelství* v Praze roku 2016. Kolektiv autorů doporučuje učebnici pro výuku dějepisu na všech typech středních odborných škol.

V učebnici je věnováno dějinám Československa od druhé světové války do roku sametové revoluce necelých šest stránek. Navzdory krátké charakteristice Československa v období 1945–1989, není v učebnici pojednáno o třetím odboji. Jednotlivé události třetího odboje jsou většinou pouze zmíněny, a nejsou blíže vysvětleny. Mezníky třetího odboje nalezneme v kapitolách *Vývoj v poválečném Československu* a *Věda a kultura ve druhé polovině 20. století*. Obě kapitoly náleží pod tematickou část *Svět v letech 1945–1989*.

Při analýze jsme dospěli k názoru, že je učebnice z pohledu československých dějin včetně třetího odboje nedostačující. Mezníkům světových dějin je věnováno několik podkapitol. Co jiného by si však studenti středních odborných škol měli odnést z hodin dějepisu, než znalosti o československých dějinách? Části textu o světových dějinách by měly být v učebnici méně obsáhlé, a českým dějinám bychom měli věnovat větší prostor.

Kladně nehodnotíme ani názornost ikonografického textu vztahujícího se k problematice třetího odboje. Kapitola *Vývoj v poválečném Československu* obsahuje pouze dva neverbální obrazové prostředky. V oddílu „*Pražské jaro*“ 1968 nalezneme fotografii protestujících obyvatel na pražských Vinohradech 21. srpna 1968⁴⁰⁶ a druhou fotografii zobrazující demonstraci na pražské Národní třídě 17. listopadu 1989 v pasáži *Doba normalizace*⁴⁰⁷.

Nekomplexní charakteristiku dějin Československa v období 1948–1989 dokládají výsledky pojmové analýzy. U učebnice potvrdila pojmová analýza přítomnost pouhých 21 pojmů ze 48. V učebnici nenacházíme zmínku o třetím odboji, pohřbu Edvarda Beneše,

⁴⁰⁵ Některá data se jeví jako nadbytečná, a to například 15.–22. leden 1989 - „Palachův týden-série vzpomínkových demonstrací na Václavském náměstí v Praze; červen–červenec 1989 - sbírání podpisů pod manifest Několik vět. U daných událostí není nutné, aby si žáci pamatovali přesný den a měsíc.

J. KUKLÍK a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy*, 2005, s. 165, 175, 182, 199 a 204.

⁴⁰⁶ P. ČORNEJ a kol., *Dějepis pro střední odborné školy*, 2016, s. 225.

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, s. 226.

odbojových skupinách, Hoře Hostýnské, Světlaně, skupině bratří Mašínů, skupině Za svobodu, Černém lvu 777, Rádiu Svobodná Evropa, Hlasu Ameriky, BBC, letákových akcích, balónových akcích, zahraničním odboji, Ferdinandu Peroutkovi, Janu Zajícovi, Evženu Pločkovi, bytových univerzitách, občanských iniciativách, undergroundu, Plastic People of the Universe, DG 307, Ivanu Jirousovi, Pavlu Kohoutovi, petici Několik vět, Palachově týdnu, demonstracích před sametovou revolucí.

Pojem	ano/ ne	Pojem	ano/ ne
třetí odboj	ne	živé pochodně	ano
všesokolský slet 1948	ano	Jan Palach	ano
pohřeb Edvarda Beneše	ne	Jan Zajíc	ne
plzeňské povstání	ano	Evžen Plocek	ne
odbojové skupiny	ne	hokejové události	ano
Hory Hostýnské	ne	bytové univerzity	ne
Světlana	ne	Charta 77	ano
skupina bratří Mašínů	ne	disent/disident	ano
Za Svobodu	Ne	VONS ⁴⁰⁸	ano
Černý lev 777	ne	samizdat	ano
BBC	ne	občanské iniciativy	ne
Rádio Svobodná Evropa	ne	underground	ne
Hlas Ameriky, BBC	ne	Plastic People of the Universe	ne
letákové akce	ne	DG 307	ne
balónové akce	ne	Ivan Jirous	ne
KAN	ano	Václav Havel	ano
K231	ano	Jan Patočka	ano
Literární listy	ano	Jiří Hájek	ano
sjezd spisovatelů 1967	ano	Pavel Kohout	ne
Ludvík Vaculík	ano	petice Několik vět	ne
Dva tisíce slov	ano	Palachův týden	ne
demonstrace 1967–1969	ano	demonstrace před SR ⁴⁰⁹	ne

⁴⁰⁸ Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

⁴⁰⁹ sametová revoluce

zahraniční odboj	ne	události 17. listopadu 1989	ano
Ferdinand Peroutka	ne	sametová revoluce	ano

Samotné vysvětlení pojmu třetí odboj v textu nenalezneme. Uvedené pojmy v tabulce jsou zmíněné na pozadí jednotlivých časových období, kterými jsou *Období represí a nezákonností, Od Gottwaldovy smrti k socialistické ústavě, Politické uvolnění, „Pražské jaro“ 1968, Doba normalizace a Poválečné umění v Československu*. O prvních projevech nespokojenosti po únorovém převratu vyjmou čtvrtého všesokolského sletu se z textu nic nedozvídáme. S dalšími demonstracemi a veřejnými vystoupení jsou žáci okrajově seznámeni s plzeňským povstáním v roce 1953, strahovskými událostmi, demonstrací 21. srpna roku 1968, Palachovým činem v lednu 1969, hokejovými událostmi v březnu 1969, lednovými protesty na dvacáté výročí Palachovy smrti a s počátkem sametové revoluce, tedy s demonstrací 17. listopadu 1989 na Národní třídě.⁴¹⁰

Občanské organizace Klub angažovaných nestraníků a Klub 231 jsou připomenuty při změnách politické atmosféry v roce 1968. Nejvíce text pojednává o Chartě 77 včetně jejich hlavních mluvčích. Za hlavní autory prohlášení je považován filozof Jan Patočka, dramatik Václav Havel a bývalý ministr zahraniční Jiří Hájek. Dále je objasněno založení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných v roce 1978. Disident je vysvětlen jako odpůrce režimu, kterým byl například Václav Havel, Václav Benda a Petr Uhl.⁴¹¹

Z řad kulturní opozice je uveden sjezd spisovatelů v červnu 1967, petice Dva tisíce slov a samizdatová činnost. Mimo jiné se žáci dozvídají o kulturních týdenících, kterými byly například Literární noviny nebo Kulturní život. Nejčastěji se v textu objevuje jméno Ludvík Vaculík, a to konkrétně jako autor manifestu Dva tisíce slov a samizdatové literatury.⁴¹²

Na závěr každé kapitoly je předložen přehled nejdůležitějších dat. V kapitole *Vývoj v poválečném Československu* je zdůrazněno z událostí protikomunistického odboje pouze zveřejnění Charty 77 v roce 1977.⁴¹³

⁴¹⁰ P. ČORNEJ a kol., *Dějepis pro střední odborné školy*, 2016, s. 222, 223, 224 a 226.

⁴¹¹ *Tamtéž*, s. 224–225.

⁴¹² *Tamtéž*, s. 224, 225 a 229.

⁴¹³ P. ČORNEJ a kol., *Dějepis pro střední odborné školy*, 2016, s. 226.

4 Pracovní listy

Ve výchovně-vzdělávacím procesu mají pracovní listy stejně jako učebnice mnoho funkcí. Pracovní listy jsou ve vyučování důležitou učební pomůckou. V první řadě motivují žáky a zvyšují jejich zájem o daný předmět. Žáci při vyplňování pracovních listů samostatně uvažují a získávají informace. Žáci kritickým myšlením porozumí příslušné látce, jsou schopni vidět souvislosti a vyvodit vlastní závěry.⁴¹⁴ Při práci s pracovním listem se u žáků intenzivně rozvíjí mnoho vědomostí, dovedností, znalostí a schopností. Pracovní listy slouží podle Dominové k celkovému zaktivizování činnosti žáka a jeho připravenosti k celoživotnímu učení.⁴¹⁵ Druhy pracovních listů (dále pouze PL) můžeme rozdělit například následovně:

- *PL pro vyhledávání informací z učebnic a encyklopedií. Takové listy obsahují odkazy na literaturu, tabulky, texty s chybějícími slovy, popis obrázků a schémat.*
- *PL pro opakování probraného učiva. Studenti si při vyplňování listu osvěžit již získané vědomosti.*
- *PL pro procvičování. Takové listy obsahují úlohy procvičující, upevňující, případně rozvíjející právě probíranou látku.*
- *PL pro shrnutí a poukázání na souvislosti. Takové listy obsahují úlohy, které na sebe logicky navazují a napomáhají tak studentům k pochopení souvislostí. Obsahují úlohy aplikující získané vědomosti do praktického života. Nabízí se zde také možnost uplatnit mezipředmětové vztahy.*
- *PL pro zjišťování vědomostí. Takové listy mohou obsahovat všechny typy úloh, nejčastěji však úlohy s otevřenou odpovědí a úlohy na třídění. Zařazení různých přesmyček, doplňovaček a křížovek není v tomto typu listu příliš vhodné.⁴¹⁶*

Podle Mrázové musíme při tvorbě pracovních listů zohlednit metodu kritického myšlení. Kritické myšlení rozvíjí u žáků kognitivní dovednosti.⁴¹⁷ V případě této metody žáci uvažují v souvislostech pomocí třífázového modelu, který je doprovázen skupinovou prací a kooperací. Nejprve jsou pracovní listy orientované na princip evokace-uvědomění si významu reflexe. V počáteční fázi se žák seznámí s tématem, hledá dosavadní znalosti

⁴¹⁴ Daniela DOMINOVÁ, *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*, Ostrava 2008, s. 46.

⁴¹⁵ *Tamtéž*, s. 11.

⁴¹⁶ Alice RAZIMOVÁ, *Integrace interaktivních center do mimoškolní výuky fyziky-konkrétní náměty pro iQpark v Liberci*, Diplomová práce, Praha 2014, s. 3–4, dostupné z: [file:///C:/Users/andre/Downloads/DPTX_2012_1_11320_0_378318_0_128647%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/andre/Downloads/DPTX_2012_1_11320_0_378318_0_128647%20(1).pdf).

⁴¹⁷ Lenka MRÁZOVÁ, *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*, Brno: Moravské zemské muzeum 2013, s. 16 a s. 148.

o tématu a snaží se je propojovat s novými informacemi.⁴¹⁸ Ve druhé fázi dochází k učení a fixaci učiva. V závěru je podstatná reflexe, která slouží k upevnování učiva. Jinými slovy žáci interpretují a navzájem si oznamují nové poznatky.⁴¹⁹ Obecně lze říct, že pracovní listy tvoříme s ohledem na didaktické zásady:

- Obsah PL musí být v souladu s cílem a obsahem příslušného předmětu.
- PL musí korespondovat s věkovými možnostmi žáka.
- PL mají motivovat zájem žáků o příslušné téma, podporovat jejich aktivitu a samostatnou práci.
- Obsah PL rozvíjí úroveň klíčových kompetencí žáků.
- Úlohy PL mají být pro žáky jasné, stručné a poutavé.
- PL poskytují otevřenými úlohami žákům prostor pro vlastní názor a tvorbu.
- PL obsahují obrazové prostředky, dokumentační materiály a různé typy úloh (křížovky, schémata, tabulky, grafy, přesmyčky, ...).
- PL mají sestaveny dle ergonomických parametrů (velikost, typ a barva písma).⁴²⁰

Po didaktické stránce musí každý pracovní list plnit určité funkce⁴²¹:

1. *Motivační funkce: Dobře zpracovaný PL vzbuzuje zájem u žáka.*
2. *Komunikační funkce: PL rozvíjí slovní zásobu, žák pracuje s listem aktivně.*
3. *Regulační funkce: Učivo je členěné do částí podle logické návaznosti.*
4. *Aplikační funkce: Obsahuje návrh na využívání učiva v praxi, uvádí příklady ze života.*
5. *Integrační funkce: PL se neomezuje jen na svůj vlastní předmět, ale využívá mezipředmětové vztahy.*
6. *Inovační funkce: Podává nejnovější poznatky vědy a techniky, které učitel průběžně doplňuje a inovuje.*
7. *Kontrolní funkce: Student využívá text, kontrolní otázky a úlohy pro vlastní zpětnou vazbu, student zjišťuje, co pochopil a co ne.*

⁴¹⁸ Lenka MRÁZOVÁ, *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*, Brno: Moravské zemské muzeum 2013, s. 16.

⁴¹⁹ Iva ČERVENKOVÁ, *Výukové metody a organizace vyučování*, Ostrava 2013, s. 123.

⁴²⁰ Alice RAZIMOVÁ, *Integrace interaktivních center do mimoškolní výuky fyziky-konkrétní náměty pro iQpark v Liberci*, Diplomová práce, Praha 2014, s. 2–3, dostupné z: [file:///C:/Users/andre/Downloads/DPTX_2012_1_11320_0_378318_0_128647%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/andre/Downloads/DPTX_2012_1_11320_0_378318_0_128647%20(1).pdf).

⁴²¹ *Tamtéž*, s. 3.

Pracovní listy mohou obsahovat úlohy různých forem a kvalit. Nejčastěji se v pracovních listech vyskytují tyto úlohy⁴²²:

1. Úlohy s otevřenou odpovědí. Studenti si musí sami uvědomit a správně popsat určitý jev nebo určitý jev vysvětlit.
2. Úlohy s uzavřenou odpovědí. Studenti vybírají správnou odpověď z několika možností.
3. Přiřazovací úlohy. Studenti k sobě přiřazují pojmy podle předem stanoveného požadavku.
4. Uspořádací úlohy. Studenti seřadí pojmy podle předem stanoveného požadavku.
5. Rozdělovací úlohy. Studenti třídí podle pravidla soubor pojmů do jednotlivých skupin.
6. Úlohy s výběrem nejpřesnějšího tvrzení.

V pracovních listech je nutné střídát různé typy úloh. Úlohy a obtížnost otázek je třeba přizpůsobit stupňům pokročilosti žáků zejména zkušenostem a věku. V pracovním listu mají úlohy různé formy, ke kterým se řadí například úkoly, otázky, dotazy, cvičení nebo úkolové situace. Nikl popisuje učební úlohy jako zadání, která jsou tvořena s didaktickým záměrem. Učební úloha požaduje po žákovi, aby hledal správná řešení pomocí poznávacích a manuálních operací.⁴²³ Předně jsou úlohy v pracovních listech diplomové práce vytvořeny podle typologie Čapka. Dále najdeme uspořádanou taxonomii učebních úloh u Tollingerové (viz příloha).

1. *Úlohy předpokládající převážně pamětnou reprodukci: chronologické řazení historických poznatků, třídění historických poznatků podle druhu obsahu a vyhledávání vztahů mezi nimi, srovnávání konkrétních historických vztahů a vyvozování příčinných vztahů, přisuzování vlastnosti historickým jevům.*⁴²⁴
2. *Úlohy předpokládající převážně složité myšlenkové operace: otázky a úkoly napomáhající vytváření historických pojmů a vedoucí k zobecnění historických informací, vztahové otázky a úkoly směřující ke zjišťování podmíněnosti jevů, procesů, příčinně-následných vztahů, otázky a úkoly srovnávací, vedoucí ke zjišťování shod, rozdílů, podobností a souvislostí.*⁴²⁵

⁴²² Miroslav CHRÁSKA, *Didaktické testy: příručka pro učitele a studenty učitelství*, Brno 1999, s. 25–28; Alice RAZIMOVÁ, *Integrace interaktivních center do mimoškolní výuky fyziky-konkrétní náměty pro iQpark v Liberci*, Diplomová práce, Praha 2014, s. 4, dostupné z: [file:///C:/Users/andre/Downloads/DPTX_2012_1_11320_0_378318_0_128647%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/andre/Downloads/DPTX_2012_1_11320_0_378318_0_128647%20(1).pdf).

⁴²³ Jiří NIKL, *Metody projektování učebních úloh*, Hradec Králové 1997, s. 5

⁴²⁴ Daniela DOMINOVÁ, *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*, Ostrava 2008, s. 35–36.

⁴²⁵ *Tamtéž*.

3. **Úlohy předpokládající převážně tvořivé myšlenkové operace:** otázky a úkoly na tvořivou aplikaci historických poznatků, směřující k přenosu známých poznatků na novou, neznámou situaci, otázky a úkoly směřující k řešení problémových situací.⁴²⁶
4. **Úlohy sledující hodnotové orientace:** otázky a úkoly navozující zájem o dějepis a vyvolávající reakci na probírané učivo, otázky a úkoly směřující k hodnotícímu soudu, kritickému názoru, postoji, ocenění.⁴²⁷

Obsah pracovního listu musí být poutavý, aby u žáků vzbudil zájem o danou problematiku. Úkoly k jednotlivým úlohám předkládáme žákům stručně a jasně. Struktura pracovního listu je založena na logickém uspořádání a grafické přehlednosti.⁴²⁸ Přehlednost a uspořádanost je důležitá proto, že ovlivňuje žákovo porozumění tématu a upoutává jeho pozornost. Obsah pracovních listů má u žáků rozvíjet jejich kognitivní (rozumové, intelektuální), afektivní (citové, postoje) i psychomotorické (smyslové, pohybové) dovednosti.⁴²⁹ V pracovních listech musíme formulovat jasně otázky. Otázky tvoříme pomocí tzv. akčních slov, které vyvolají určitou myšlenkou operaci. V příloze diplomové práce najdeme Niklovo schéma, ve kterém rozděluje tzv. akční slova do několika kategorií.⁴³⁰

Kromě uvedených pravidel využíváme v hodině dějepisu pracovní listy k názornosti. Již Jan Amos Komenský zdůrazňoval nezbytnost názorného vyučování: „*Proto budiž zlatým pravidlem, aby všechno bylo předváděno všem smyslům, kolika možno...*“⁴³¹ Obrazový materiál v pracovním listu aktivizuje žáky a vyvolává v nich představivost. V didaktických textech plní obrazový materiál mnoho funkcí, a to například dekorativní, reprezentující, organizující, interpretující nebo afektivně-motivační.⁴³² Důležitou obrazovou metodou je mapa, která je prostředkem historické vědy a je mezipředmětově spjata se zeměpisem.⁴³³ V pracovním listu podle Jílka využíváme mapy především k lokalizaci historických údajů a k zachycení historického pohybu, změny, vývoje událostí.⁴³⁴ Práce s mapou rozvíjí u žáků senzomotorické a intelektuální schopnosti a dovednosti.⁴³⁵

⁴²⁶ Daniela DOMINOVÁ, *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*, Ostrava 2008, s. 35–36.

⁴²⁷ *Tamtéž*.

⁴²⁸ Aleš LOVEČEK – Miroslav ČADÍLEK, *Didaktika odborných předmětů*, Brno 2005, s. 108.

⁴²⁹ Lenka MRÁZOVÁ, *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*, Brno: Moravské zemské muzeum 2013, s. 20.

⁴³⁰ Jiří NIKL, *Metody projektování učebních úloh*, Hradec Králové 1997, s. 21–22.

⁴³¹ Jarmila SKALKOVÁ, *Obecná didaktika*, Praha 1999, s. 133.

⁴³² *Tamtéž*, s. 325.

⁴³³ Tomáš JÍLEK a kol., *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*, Plzeň 1996, s. 121.

⁴³⁴ *Tamtéž*, s. 117.

⁴³⁵ *Tamtéž*.

5 Metodické listy

Součástí jednotlivých pracovních listů jsou metodické listy. Metodický list blíže seznamuje učitele s pracovními listy a poskytuje klíčové informace pro jejich vyplnění. Mezi základní prvky, které má metodický list obsahovat, náleží⁴³⁶:

- *Anotace – obsahuje popis pracovního listu a určuje, jak budou žáci s PL pracovat. Určuje, jakých znalostí a dovedností budou v průběhu vyplňování využívat, jestli k vyplnění potřebují učebnici či jiné zdroje.*
- *Klíčová slova – hlavní pojmy, se kterými žáci při zpracování pracovního listu pracují.*
- *Cíle – metodický list stanovuje i výchovně-vzdělávací cíle, kterých bude po vyplnění pracovního listu dosaženo. Cíle určují, které pojmy chceme vysvětlit a procvičit a jaké dovednosti posilnit.*
- *Věková skupina – metodický list určuje, pro koho je pracovní list určen.*
- *Organizace učební činnosti – určuje individuální či skupinovou práci.*
- *Časová dotace – dává předpoklad, kolik času je potřeba k vyplnění pracovního listu.*
- *Pomůcky, materiály – určuje, jakých didaktických prostředků je k vypracování třeba.*
- *Výklad – výklad učitele na dané téma, které vypracoval pomocí literatury a dalších potřebných zdrojů.*
- *Reflexe – stanovuje, jakým způsobem bude provedena kontrola.*
- *Klíčové kompetence – určuje, jaké klíčové kompetence jsou v žácích rozvíjeny při vyplňování pracovního listu.*
- *Očekávané výstupy – metodický list určuje, co má žák po vyplnění pracovního listu zvládat, čemu má rozumět, co je schopen vysvětlit, vyjmenovat apod.*
- *Průřezová témata – metodický list stanovuje, kterých průřezových témat se pracovní list dotýká.*

⁴³⁶ Alena MÍČOVÁ, *Analýza učebnice Dějepis 4 pro gymnázia a střední odborné školy, Nejnovější dějiny, s pracovními a metodickými listy s podtextem mezipředmětových vztahů s předmětem ZSV*, Diplomová práce, Hradec Králové 2015, s. 45–46, dostupné z: <https://theses.cz/id/5chtqh/17397513>; Nataša ŠTĚPÁNKOVÁ, *Metodické listy pro výuku architektury knihoven na středních knihovnických školách*, Diplomová práce, Brno 2019, s. 26, dostupné z: https://is.muni.cz/th/tj169/Magisterska_prace.pdf.

6 Pracovní a metodické listy

Třetí odboj má v českých moderních dějinách nezastupitelnou roli, proto vidíme jako vhodné informovat o něm žáky ve větším měřítku. Na základě teoretické části věnované třetímu odboji jsou vytvořeny pracovní a metodické listy. Zaměření jednotlivých pracovních listů přibližně odpovídá názvům kapitol v teoretické části. Mimo jiné jsou informace k jednotlivým úlohám voleny na základě údajů z kapitol o třetím odboji. Vytvořené pracovní listy zohledňují požadavky Rámcově vzdělávacího programu a jsou zaměřeny na rozvíjení klíčových kompetencí, skupinovou/samostatnou práci, práci s prameny a mezipředmětové vztahy (se společenskými vědami, českým jazykem a zeměpisem). Pro efektivnější zpracování pracovních listů jsou využity informace z dobových tiskovin, odborné publikace, internet, křížovky, doplňovačky, audiovizuální materiály, fotografie a obrázky.

TŘETÍ ODBOJ A JEHO PRVNÍ PROJEVY

1. Vymysli heslo o třech slovech , které podle tebe charakterizuje třetí odboj.

.....

2. Vysvětli hlavní rozdíl mezi „třetím odbojem“ a protihabsburským a protinacistickým odbojem:

.....

3. Po přečtení odstavce odpověz na následující otázky.

„V Československu se začal třetí odboj formovat po únorovém převratu v roce 1948. Hlavním cílem odboje bylo odvolat komunistickou vládu a nastolit demokracii, jejíž prvky si po druhé světové válce Československo zachovalo. Hrdiny třetího odboje najdeme ve všech vrstvách společnosti. Mezi účastníky odboje patřili intelektuálové, účastníci prvního a druhého československého odboje, studenti, pedagogové, sokolové, skauti, bývalí politici demokratických stran, příslušníci ozbrojených sil a všichni občané odvolávající se na masarykovské a benešovské hodnoty. V neposlední řadě sem patří tisíce lidí, kteří měli odvahu tisknout a rozšiřovat letáky o pravdě komunistické strany. K odboji také patřili agenti a kurýři, kteří organizovali přechody přes státní hranice a prováděli různé špionážní a sabotážní akce podle pokynů ze zahraničí. Veřejný nesouhlas s režimem lidé vyjadřovali demonstracemi, násilnými metodami na představitele komunismu nebo akcemi působícími do zahraničí.“

a. Kdo se třetího odboje účastnil?

.....

b. Proti komu byl třetí odboj zaměřen?

.....

c. Po jaké události se začal třetí odboj formovat? Jakou událostí v roce 1989 podle tebe skončil odpor proti komunistickému vládě?

.....

4. Pomocí obrázků definuj, o jaké vystoupení proti komunistickému režimu se jednalo.

ZÁŘÍ
1948

5. Analyzuj následující pramen.

OBČANÉ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

„Věřím v dobrého genia našeho lidu. Těmito slovy se s námi loučil před svou smrtí prezident DR. Edvard Beneše. A my vytrváme a neznadíme ideálů, z kterých je zrozen tento stát. Musíme se semknout jako jedna rodina pod našim červeno-modro-bílým praporem a s heslem Masarykovým: „Pravda vítězí“.

Dobýti zpět svobodu vlasti. Zač bojovali a padli nejlepší synové? Pro novou podobu svého národa, aby byli pro svobodu myšlení znova pronásledování a věznění?

Vytrvejme v boji, abychom mohli stanout s čistým štítem na prahu nové šťastnější, svobodné Československé republiky. Nepodléhejte propagandě KSČ a věřte, že jako vždy tak i nyní.“

PRAVDA ZVÍTĚZÍ.

O jaký typ pramene se jedná?

.....

Kdo je autorem pramene?

.....

Kdy byl pramen napsán? A pro koho byl určen?

.....

Co je v prameni popsáno?

.....

Co vyjadřuje heslo „Pravda vítězí?“

.....

.....

Čemu jsi v prameni nerozuměl/a?

.....

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU: TŘETÍ ODBOJ A JEHO PRVNÍHO PROJEVY

Anotace: Žáci pracují s textem, obrazovým materiálem a dobovými tiskovinami. Žáci pracují s pojmem „Třetí odboj“. Při vyplňování pracovních listů je možné využít internet, odbornou publikaci nebo učebnici dějepisu. Pracovní listy jsou vhodné pro uvedení nového tématu, opakování nebo písemnou práci. V rámci diskuse žáci prokážou, jak dané problematice rozumí a jaký k ní zaujímají názor.

Cíle: Seznámení s pojmem „Třetí odboj“ a jeho prvními projevy, a to s čtvrtým všesokolským sletem, pohřbem Edvarda Beneše, plzeňským povstáním a letákovou činností.

Věková skupina: 4. ročník vyššího gymnázia, 2. ročník SOŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce, práce ve dvojici

Čas potřebný ke zpracování: 15-20 minut

Pomůcky: psaní potřeby, internet, učebnice, odborná publikace

Reflexe: společná kontrola, diskuse

Klíčové kompetence:

kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Očekávané výstupy:

Žák vysvětlí podstatu třetího odboje.

Žák vyjmenuje, kdo byl účastníkem třetího odboje.

Žák charakterizuje první projevy odporu proti vládnoucímu režimu.

Žák zhodnotí podstatu letákové činnosti.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova

Výchova demokratického občana

Klíčová slova: třetí odboj, všesokolský slet, Edvard Beneš, plzeňské povstání, letáky

Zdroje:

Pohlednice všesokolský slet: <https://www.antik-chimera.cz/cz/pohlednice/pohlednice-ruzne/katalog/xi-vsesokolsky-slet-v-praze-muz-i>

Fotografie všesokolský slet: <https://www.extrastory.cz/xi-vsesokolsky-slet-jediny-masovy-protest-proti-nastupujici-komunisticke-diktature.html>

Fotografie Edvard Beneš: https://cs.wikipedia.org/wiki/Edvard_Bene%C5%A1

Fotografie pohřb Edvarda Beneše: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/plzen-pametni-deska-povstani-1-cervna-1953/>

Fotografie měnová reforma: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/2495065-tisk-mlcel-zapotocky-zapiral-i-tak-komuniste-pred-65-lety-provedli-menovou-reformu>

Pamětní deska: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/plzen-pametni-deska-povstani-1-cervna-1953/>

Letáková výzva: <https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/nastup-komunismu-a-padesata-leta/protikomunisticky-odboj/>

Text o třetím odboji: Zora DVOŘÁKOVÁ, *Třetí odboj-protikomunistický*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 27; Petr RADOSTA, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993, s. 12; Martin TICHÝ, *Několik poznámek o motivaci k třetímu odboji-výchozí podmínky, tradice a společenská východiska*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 167–172; Jan KALOUS, *Státní bezpečnost a třetí odboj v letech 1948-1953*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 277–278;

ODBOJOVÉ SKUPINY TŘETÍHO ODBOJE

1. Vysvětli, co znamená pojem odbojová skupina třetího odboje.

.....

.....

2. Najdi v osmisměrce názvy odbojových skupin (5).

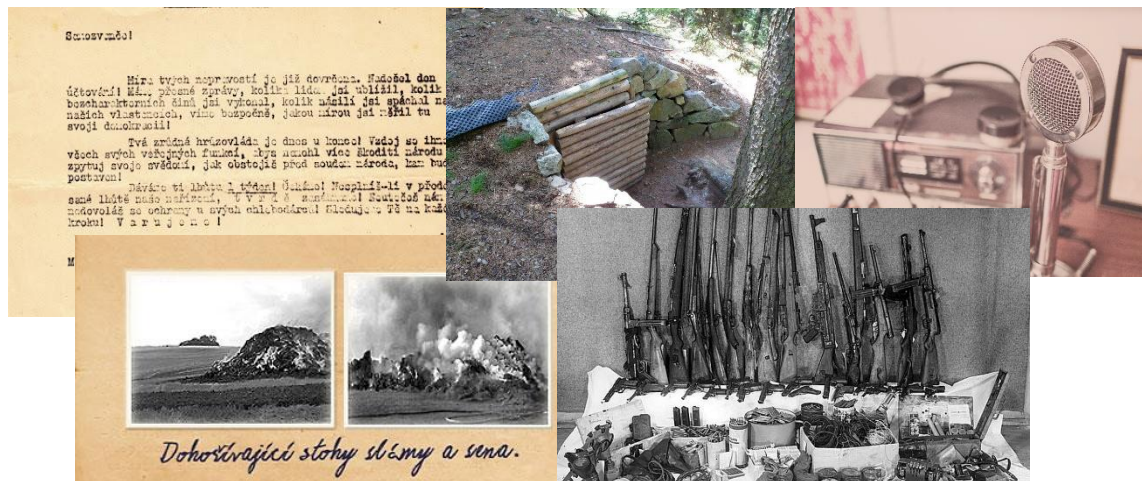
P	R	S	V	Ě	T	L	A	N	A	P	J	W	O	O
O	Z	A	S	V	O	B	O	D	U	T	O	B	Z	S
Y	E	N	Š	I	L	A	G	O	I	O	U	T	R	P
B	R	A	T	Ř	Í	M	A	Š	Í	N	Ů	P	O	A
Ě	A	Č	E	R	N	Ý	L	E	V	7	7	7	K	L
S	K	E	Ř	F	I	Č	Ž	Ř	V	O	H	T	A	A
H	O	R	Y	H	O	S	T	Ý	N	S	K	É	S	N

3. Pomocí obrázků charakterizuj činnost odbojových skupin třetího odboje.

.....

.....

4. Po přečtení odstavce odpověz na otázky.

„Odbojová skupina bratří Mašínů působila v Československu od převratu v únoru roku 1948 do první poloviny padesátých let. Skládala se z pěti členů, a to Josefa Mašína, Ctirada Mašína, Milana Paumera, Zbyňka Janaty a Václava Švédy. V prvních dvou letech komunistické vlády podnikali menší sabotážní akce. Například ničili stranické nástěnky a agitační skřínky, vytloukali okna Sekretariátů KSČ a rozšiřovali letáky. K aktivnější činnosti se rozhodli v roce 1951. První akce byla provedena 13. září roku 1951, kdy přepadli stanici v Chlumci nad Cidlinou. Útok však nebyl úspěšný, větší množství munice a palných zbraní mělo zalitou hlaveň. Podobnou akci zopakovali 28. září téhož roku, kdy byla přepadena stanice v Čelakovicích. Skupině se podařilo získat pět samopalů, několik pistolí a větší množství střeliva. Na podzim roku 1951 poprvé zasáhla do činnosti skupiny Státní bezpečnost. V této době již skupina plánovala odchod na Západ. Chtěli absolvovat speciální výcvik v americké armádě. Plánovali se doslova „prostřílet“ do Východního Berlína, a následně do Západního Berlína, a odtud emigrovat do Spojených států Amerických. Den před plánovaným odjezdem v říjnu roku 1951 byli bratři Mašínové zatčeni. Josef Mašín byl zanedlouho propuštěn. Na druhé straně Ctirada Mašína odsoudili k vězení

za trestný čin pro pokus opuštění republiky a nedovolenému ozbrojování. Skupina sice útěk do zahraničí odložila, ale v sabotážních akcích pokračovala. V srpnu roku 1953 se vloupali do dolů u Kutné Hory, kde získali sto kilogramů výbušniny Donarit. V září téhož roku zapálili Ctirad Mašín a Václav Švéda podél silnice z Vyškova do Kroměříže stohy slámy, které byly v majetku Československých státních statků a Jednotných zemědělských družstev. Situace se stále zhoršovala, proto se rozhodli v říjnu 1953 Československo opustit. Václavovi Švédovi a Zbyňkovi Janatovi se bohužel emigrovat nepodařilo. Oba byli zatčeni a následně odsouzeni k trestu smrti.“

A) Jaká byla profese otce Josefa a Ctirada Mašína? (není v textu, zamysli se nad odpovědí sám)

.....

B) Jak se skupina jmenovala? Z jakých členů se skupina skládala? Kdy se skupina zaktivizovala?

.....

C) Jaké útoky skupina prováděla a co jimi získala?

.....

D) Kam se rozhodli emigrovat? Proč neemigrovali již v říjnu 1951? Podařilo se opustit Československo všem členům skupiny?

.....

5. Analyzuj následující pramen.

„*Vrahové našli ochránce*“

„Včera byla uveřejněna zpráva o odsouzení sedmnáctičlenné zločinecké bandy, která již po několik let terorizovala pokojné obyvatelstvo. Banda se dopustila vražd, loupeží, sabotážních akcí, rozkrádala státní majetek, zapalovala stohy. Skutky těchto zločinců jsou snůškou nejhorších trestních činů, jakých jen byla tato banda brutálních škůdců schopna. Podívejme se na celou galerii odporných vyvrhelů, z nichž většina zasedla na lavici obžalovaných. Byli mezi nimi otrlí teroristé, cháska štítící se práce, povaleči, bývalý organizovaný fašista, bývalý statkář, zloděj, kolaborant a jiné deklasované živly. Nejsou nikým jiným než skutečnými odchovanci zvlčilé morálky, staré kapitalistické společnosti, takové, která dává vzniknout americkým lupičským bandám, vyznavačům revolveru, zabíjení, zhářství, okrádání. Odporná smečka ... Pohnutky? Zavilá nenávisť ke všem, kteří poctivě pracují, touha po bezpracně získaných penězích a zbraních jimiž zabíjeli. Byla to banda otrlých zločinců, kteří již dávno sami vyhostili ze středu našich čestných a poctivých občanů. Za peníze, na nichž lpěla lidský krev, za peníze, jež byly získány vraždou, žili, hýřili, skupovali věci pro svůj pohodlný život. Bývala statkářka Švédová a její muž dříve ždímal peníze z čeledinů a děveček. Naše demokratické zřízení je možností kořistit z práce jiných navždy zbavilo. A proto se tato bývalá statkářská rodina neštitila spolčit s tlupou zločinců a věrně jim pomáhat. Dala se na cestu, která končila vraždami. A když bandě začala půda hořet pod nohama, věděli, kam utéci, kde je přijmou s otevřenou náručí. Věděli, kde najdou osoby stejného smýšlení a stejných lupičských plánů. Věděli, že ten, kdo horuje pro masové vraždění – pro válku, že nenechá na holičkách toho, který vraždil s pistolí v ruce. Proto jejich útěk směřoval na západ mezi klubko zrádných utečenců. A tohle bylo samozřejmě sousto pro „Svobodnou Evropu.“

(RP)

O jaký typ pramene se jedná?

Kdy pramen vznikl?

Kdo je autorem pramene (viz zkratka RP)

O čem pramen pojednává?

.....

.....

Vyznač textu ideologické obraty (alespoň tři).

Vymysli vlastní nadpis ke zprávě.

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU: ODBOJOVÉ SKUPINY TŘETÍHO ODBOJE

Anotace: Žáci pracují s textem, obrazovým materiálem a dobovými tiskovinami. Žáci pracují s pojmem odbojová skupina třetího odboje. Nejblíže jsou žáci seznámeni s odbojovou skupinou bratří Mašínů. Při vyplňování pracovních listů je možné využít internet, odbornou publikaci nebo učebnici dějepisu. Pracovní listy jsou vhodné pro uvedení nového tématu nebo opakování. V rámci diskuse žáci prokážou, jak dané problematice rozumí a jaký k ní zaujímají názor.

Cíle: Seznámení s podstatou odbojových skupin třetího odboje.

Věková skupina: 4. ročník vyššího gymnázia, 2. ročník SOŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce, práce ve dvojici

Čas potřebný ke zpracování: 25-30 minut

Pomůcky: psaní potřeby, internet, učebnice, odborná publikace

Reflexe: společná kontrola, diskuse

Klíčové kompetence:

kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Očekávané výstupy:

Žák charakterizuje činnost odbojových skupin třetího odboje.

Žák vyjmenuje odbojové skupiny třetího odboje.

Žák zhodnotí význam skupiny bratří Mašínů.

Žák charakterizuje, jak o skupině bratří Mašínů psalo Rudé právo.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova

Výchova demokratického občana

Multikulturní výchova

Klíčová slova: odbojové skupiny třetího odboje, skupina bratří Mašínů, Světлана, Hory Hostýnské, Černý lev 777, Za Svobodu

Zdroje:

Obrázek letáku: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/letaky-protikomunisticke-organizace-svetlana/>

Fotografie úkrytu: https://zajimavostinabrdech.rajce.idnes.cz/Partyzansky_ukryt/

Fotografie rozhlasu: <https://www.stoplusjednicka.cz/hovori-moskva-co-hlasalo-sovetske-vysilani-do-protektoratu>

Fotografie sabotáží: <http://www.prerovske-noviny.cz/vase-clanky/muzeum-masinum-v-losanech-gauner-nebo-hrdina-vsechno-jedna-kavarna>

Fotografie zbraní: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/archivy-stb-promluvily-vydaly-dosud-nezname-masiny/r~i:article:604639/>

Fotografie bratří Mašínů: <https://www.reflex.cz/clanek/dokument/42960/kauza-bratri-masinu-lze-odpovedet-na-otazku-jak-se-mel-kdo-zachovat.html>

Text o skupině bratří Mašínů: Markéta CHALUPOVÁ, *Odbojová skupina bratří Mašínů a její reflexe v dobovém legálním československém tisku*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2010, s. 19; Jan NĚMEČEK, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, Praha 1998, s. 172; Jan KALOUS, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 96–98; Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 108.

Komentář v novinách: *Rudé právo*, 3. února 1955, s. 3.

TŘETÍ ZAHRANIČNÍ ODBOJ

1. Z čeho se podle tebe skládal zahraniční odboj? Jak se lišil od odboje domácího?

.....

.....

.....

2. Přesmyčky – rozhlasové stanice
ÁRDOI VSOBONÁD VEROAP
CBB
LHSA MAERIYK

.....

.....

.....

3. Po přečtení odstavce odpověz na otázky:

„Zahraniční odboj se skládal z exilové skupiny různých stranických, politických a sociálních osob. První masová vlna emigrací proběhla po únorovém převratu. Ve zprávě ministerstva vnitra pro vedení KSČ je uvedeno do poloviny roku 1953 přes čtyřicet tisíc emigrantů. Druhá se uskutečnila po srpnové invazi vojsk varšavské smlouvy v roce 1968. Michálek uvedl mezi nejčastějšími důvody emigrace nesouhlas občanů s vládou jedné strany. Československá emigrace měla především vliv ve Spojených státech. Podílela se na vytváření postojů americké politiky ke komunistickému režimu v Československu. Podle odhadů americké vlády odešlo po 25. únoru 1948 na jejich území až dvacet tisíc československých občanů. V sociální rovině měl důležitou roli Americký fond pro československé utečence. Jednalo se o americkou humanitní organizaci, která pomohla v uplatnění desetitřicet tisíc československých občanů v novém demokratickém prostředí. Zakladatelem organizace byl bývalý československý diplomat a velvyslanec Organizace Spojených národů JUDr. Jan Papánek. Ústřední roli v zahraničním odboji měla Rada Svobodného Československa. Rada byla ustanovena 25. února roku 1949 se sídlem ve Washingtonu. Předsedou byl bývalý člen Československé národně socialistické strany dr. Petr Zenkl.

- a. Zamysli se, proč lidé odcházeli z Československa, i když tu měli například rodinu?

.....

.....

- b. Odešel by si na jejich místě z Československa? Odůvodni.

.....

.....

- c. V čem spočíval význam Amerického fondu pro Československo?

.....

.....

- d. Jaký orgán měl ústřední roli v zahraničním odboji? Kdy a kde byl orgán ustanoven? Kdo byl jeho předsedou?

.....

.....

4. Pomocí textu doplň křížovku

„Rádio Svobodná Evropa: „Důležitým zdrojem nestranných a aktuálních informací bylo zahraniční vysílání rozhlasových stanic. Rádio Svobodná Evropa vzniklo v červenci roku 1950. V jednotlivých redakcích působili převážně exulanti. Některé výbory Rádía Svobodné Evropy se zaměřovaly také na tiskovou činnost. V srpnu roku 1951 vzniklo oddělení Tisk Svobodné Evropy. Od roku 1954 vycházel i časopis s názvem Svobodná Evropa. V padesátých letech se staly vrcholem tzv. letákové akce. Do Československa se dostávaly balóny s letáky přes bavorské hranice. První balóny byly vypuštěny do Československa v roce 1951. Další akce „Operace Prospero“ se uskutečnila po měnové reformě v roce 1953. Nejrozsáhlejší však byla operace „Akce Veto“ roku 1954. Do Československa Rádio Svobodná Evropa vysílalo od 1. května 1951 z Mnichova. Rádio Svobodná Evropa umožňovalo příslušným hlasatelům vysílat za „železnou oponou“ o politických, sportovních, náboženských i kulturních tématech. Bylo možné se zaměřit i na konkrétní místní zprávy či mluvit o literatuře a hudbě komunistickým režimem zakázané. V první polovině padesátých let byly hlavním tématem informace

ze svobodného světa a z domácího prostředí. I navzdory komunistickým represím dokázalo Rádio přes čtyřicet let narušovat cenzurní blokádu.“

1. _____ x _____
2. _____
3. _____ x _____
4. _____ x _____
5. _____
6. _____
7. _____ x _____
8. _____

1. Jaké rádio vzniklo v červenci 1950?
2. Kdo působil v redakcích rádií?
3. Letáková akce po měnové reformě.
4. Vrcholové akce v padesátých letech.
5. Po 2WW⁴³⁷ byl svět rozdělen, jakou oponou?
6. Přes kolik let vysílalo RSE⁴³⁸?
7. Největší balónová akce.
8. Odkud vysílalo RSE?

Výsledek tajenky:

Prvním československým ředitelem Rádia Svobodná Evropa se stal novinář, spisovatel a dramatik Ferdinand _____

5. Práce s nahrávkou z archivu rádia (12:16-16:56).

a. Jakého rádia se nahrávka týká?

.....

b. Kdy byla zpráva vysílána? S kým je ve vysílání veden rozhovor?

.....

c. Co si se z vysílání dozvěděl?

.....

d. Jakým posluchačům bylo vysílání určeno?

.....

e. Proč myslíš, že lidé poslouchali rádio, i když bylo režimem zakázané?

.....

⁴³⁷ druhé světové válce

⁴³⁸ Rádio Svobodná Evropa

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU: TŘETÍ ZAHRANIČNÍ ODBOJ

Anotace: Žáci pracují s textem, obrazovým a audiovizuálním materiálem (vybraný úsek nahrávky z archivu rádia Svobodná Evropa se týká kultury). Žáci pracují s pojmem třetího zahraniční odboj. Při vyplňování pracovních listů je možné využít internet, odbornou publikaci nebo učebnici dějepisu. Pracovní listy je vhodné využít pro uvedení nového tématu, opakování nebo písemnou práci. V rámci diskuse žáci prokážou, jak dané problematice rozumí a jaký k ní zaujímají názor.

Cíle: Seznámení s podstatou třetího zahraničního odboje, konkrétně s jeho orgány a zpravodajskou činností a letákovými akcemi.

Věková skupina: 4. ročník vyššího gymnázia, 2. ročník SOŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce, práce ve dvojici

Čas potřebný ke zpracování: 25-30 minut

Pomůcky: psaní potřeby, internet, učebnice, odborná publikace

Reflexe: společná kontrola, diskuse

Klíčové kompetence:

kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Očekávané výstupy:

Žák vysvětlí podstatu třetího zahraničního odboje.

Žák objasní roli Ferdinanda Peroutky v třetím zahraničním odboji.

Žák vyjmenuje zpravodajské stanice třetího zahraničního odboje.

Žák zhodnotí, jak vypadalo vysílání Rádia Svobodná Evropa.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova

Výchova demokratického občana

Klíčová slova: třetí zahraniční odboj, Rada Svobodného Československa, Ferdinand Peroutka, Rádio Svobodná Evropa, BBC, Hlas Ameriky, letákové akce

Zdroje:

Fotografie: http://www.simonak.eu/index.php?stranka=pages/h_k/2_6.htm

Nahrávka: <https://plus.rozhlas.cz/perly-z-archivu-svobodne-evropy-6508377>

Text třetí zahraniční odboj: Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 143; Slavomír MICHÁLEK, *Americký fond pro československých utečencův-súčast zahraničného tretieho odboja*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence*

v Československu v padesátých letech 20. století, Plzeň 2010, s. 23–24; Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 216; Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999, s. 137.

Text Svobodná Evropa: Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 70–72; Václav VEBER, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014, s. 301; Marek JUNEK, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*, Praha 2011, s. 27, 75 a 155–158; Jaroslav VACULÍK – František ČAPKA, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999, s. 137.

INDIVIDUÁLNÍ POCHODNĚ

1. Vysvětli pojem živá/individuální pochodeň.

2. Přečti si následující text na odpověz na otázky.

„Vzhledem k tomu, že se naše národy ocitly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lidi této země následujícím způsobem. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku, a tak jsem získal právo napsat první dopisy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou:

Okamžité zrušení cenzury

Zákaz rozšiřování Zpráv

Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969, a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.

Pochodeň č. 1

P.S. Vzpomeňte na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.“

a. O jaký typ pramene se jedná?

b. Kdo je autorem pramene?

c. Kdy a proč pramen vznikl?

d. Co pramen popisuje?

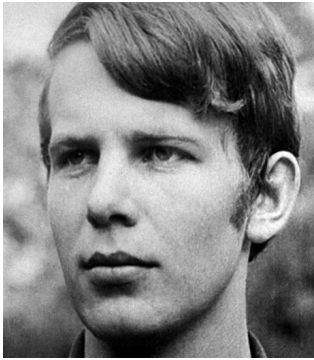
e. Co podle tebe znamená „Pochodeň č.1“?

f. Jak by si vysvětlil dodatek P.S.?

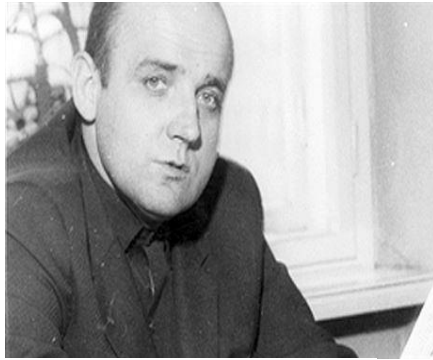
3. Přiřaď charakteristiky ke jménům.

a. Jan Palach	1. Upálil se na Václavském náměstí 25. února 1969. Ve svých dopisech nabádal společnost, aby se probudila z nečinnosti.
b. Jan Zajíc	2. Upálil se 4. dubna 1969 v Jihlavě, upálením dal najevo zklamání z politické situace
c. Evžen Plocek	3. Upálil se jako první v Československu 16. ledna 1969. Svým činem chtěl povzbudit společnost k odporu

4. Přiřaď fotografie ke jménům.

A

B

C

1. EVŽEN PLOCEK

2. JAN ZAJÍC

3. JAN PALACH

5. Analyzuj následující úryvky pramenů.

„Prohlášení vlády ČSR k tragickému činu J. Palacha. Praha 17. ledna (ČTK) – V Praze se v pátek odpoledne konala mimořádná plenární schůze vlády České socialistické republiky, kterou řídil její předseda ing. S. Rázl. Zabývala se tragickým případem studenta pražské filozofické fakulty Jana Palacha a obrací se k veřejnosti a následujícím prohlášením: Vláda České socialistické republiky přijala s hlubokým pohnutím zprávu o tragickém činu studenta filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze J. Palacha, který si ve čtvrtek 16. ledna 1969 v odpoledních hodinách způsobil smrtelně popáleniny tím, že na sobě zapálil oděv políty hořlavinou. V dopise, který byl u něho nalezen, uvedl, že tímto činem chce vyslovit nesouhlas s rozšiřováním Zpráv a s cenzurou. Vláda České socialistické republiky bolestně pociťuje tuto událost a smutný osud mladého člověka. vláda přijímá tento čin to tíživěji, že skutek J. Palacha skončil pro něho i jím nezamýšlenými a nepředvídatelnými následky, jak sdělil své ošetřující lékařce. Došlo k němu ve dnech, kdy se postupně začala uklidňovat rozbourěná hladina našeho politického života a kdy se úsilí vlády koncentruje na překonání obtížné politické, sociální a ekonomické situace.“ (RP)

a. O jaký typ pramene se jedná?

.....

b. Kdy pramen vznikl a kdo je jeho autorem?

.....

c. Co pramen popisuje?

.....

.....

d. Jak na tebe text pramene působí?

.....

.....

„K sebevraždě upálením. Totožnost oběti přesně nezjištěna. Praha 26. února (ČTK) – Protože se v souvislosti s úterní zprávou ČTK o sebevraždě upálením mladého člověka v Praze rozšířily nepravdivé pověsti, sděluje ministerstvo vnitra ČSR tyto podrobnosti: Dne 25. února asi ve 13:50 hodin hlásil vůz pohotovostní jednotky VB, že se v chodbě domu č. 39 na Václavském náměstí upálil neznámý mladík.“

Pracovníci výjezdové skupiny městské správy VB na místě činu zjistili, že se k sebevraždě muže ve stáří asi 20 let došlo na schodech ke kotelně uvedeného domu, kde se polil silně hořlavou tekutinou. Při záchranných pracích utrpěl zranění rovněž příslušník VB, nebezpečí vážného ohrožení života mu nehrozí. Byl zjištěni 4 svědci z řad občanů, kteří v kritické době procházeli chodbou domu. Na místě činu byly nalezeny zbytky oděvu, kufřík s několika láhvemi neznámé tekutiny a dopis. Všechny nalezené předměty převzali podle platných čs. norem vyšetřovatelé Bezpečnosti. Totožnost upáleného není dosud přesně zjištěna. Provádí se identifikační šetření, ale s největší pravděpodobností se jedná o studenta J. Z. ze Šumperka.“ (RP)

a. O jaký typ pramene se jedná?

.....

b. Kdy pramen vznikl a kdo je jeho autorem?

.....

c. Co pramen popisuje?

.....

.....

a. Co podle tebe znamenají zkrácené iniciály J. Z. ze Šumperka?

.....

.....

„Pokus o upálení. V podvečer dne 4. dubna došlo na náměstí Míru v Jihlavě k pokusu o sebevraždu upálením. 40letý muž se polil zatím nezjištěnou hořlavinou. Motiv sebevraždy se vyšetřuje.“ (RP)

a. O jaký typ pramene se jedná?

.....

b. Kdy pramen vznikl a kdo je jeho autorem?

.....

c. Co pramen popisuje?

.....

.....

d. Kdo byl další člověk, který se v Československu upálil?

.....

6. Výše zmíněné prameny porovnej.

Co mají společné:

.....

.....

V čem se liší:

.....

.....

.....

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU: INDIVIDUÁLNÍ POCHODNĚ

Anotace: Žáci pracují s textem, obrazovým materiálem a převážně s dobovými tiskovinami. Žáci pracují s pojmem „Individuální pochodně“ Při vyplňování pracovních listů je možné využít internet, odbornou publikaci nebo učebnici dějepisu. Pracovní listy jsou vhodné pro uvedení nového tématu nebo opakování. V rámci diskuse žáci prokážou, jak dané problematice rozumí a jaký k ní zaujmají názor.

Cíle: Seznámení s pojmem „Individuální pochodně“, a to konkrétně s upálením Jana Palacha, Jana Zajíce a Evžena Pločka.

Věková skupina: 4. ročník vyššího gymnázia, 2. ročník SOŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce, práce ve dvojici

Čas potřebný ke zpracování: 25-30 minut

Pomůcky: psaní potřeby, internet, odborná publikace

Reflexe: společná kontrola, diskuse

Klíčové kompetence:

kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Očekávané výstupy:

Žák vysvětlí pojem individuální pochodeň.

Žák objasní, jak o případech sebeupálení psalo Rudé právo.

Žák charakterizuje případy sebeupálení v Československu.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova

Výchova demokratického občana

Klíčová slova: třetí odboj, individuální pochodně, Jan Palach, Jana Zajíc, Evžen Ploček

Zdroje:

Dopis Jana Palacha: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/posledni-dopis-jana-palacha/>

Fotografie Jan Palach: <https://plus.rozhlas.cz/jan-palach-ve-fotografiich-6618959>

Fotografie Jan Zajíc: <https://zpravy.tiscali.cz/jan-zajic-ten-druhy-307770>

Fotografie Evžen Ploček: https://www.lidovky.cz/lide/pohnute-osudy-ziva-pochoden-c-3-evzen-plocek-si-v-krabicce-nechal-jedinou-sirku.A151207_214303_lide_ELE

Komentář RP (Jan Palach): *Rudé právo*, 18. ledna 1969, s. 1.

Komentář (Jan Zajíc): *Rudé právo*, 27. února 1969, s. 2

Komentář RP (Evžen Ploček): *Rudé právo*, 8. dubna 1968, s. 2.

SAMIZDAT A UNDERGROUND

1. Vysvětli, co podle znamená slovo samizdat.

2. Pomocí textu doplň chybějící písmena.

„Od sedmdesátých let se objevovaly i prohlášení a výzvy politického charakteru. Označení samizdatových řad jako „edice“ vzniklo v sedmdesátých letech. Nejznámějšími edicemi byly Petlice Ludvíka Vaculíka, Expedice Václava Havla a Kvart Jana Vladislava. Od roku 1977 Jiří Muller brněnskou reedici Petlice. Edice zaměřené na poezii se jmenovaly Kde domov můj, filozofická edice Nové cesty myšlení nebo samostatná edice prací Jana Patočky. Na počátku sedmdesátých let vydali první samizdatovou edici olomoucké Texty přátel Petr Mikeš a Eduard Zacha. V průběhu roku 1972 se objevovaly opisy literárních děl pražských autorů. Opisy vznikaly i v pražském prostředí během autorských čtení. Diskuse autorů probíhaly například v bytě Ivana Klímy. Navzdory represím se samizdatové publikace rozšiřovaly. Zejména po vzniku Charty 77 vzniklo velké množství časopisů. Významné byly životaschopné časopisy jako Střední Evropa, Revolver Revue, Prostor a Kritický sborník. Mimo jiné v Československu existoval jediný samizdatový odborný sociologický časopis na světě. Vydavateli časopisu Sociologický obzor byli Josef Alan a Miroslav Petrusek.“

Významné samizdatové časopisy: __ŘE__Í__V__PA,K__TIC__S__ORN___,
E__LVE__R__E,P__SRO__,S__IOLO__C__Č__SOP__

Významné samizdatové edice: __VÉ__C__TY__M__ENÍ,K__R__T,__PED__CE,
P__ICE,__DE__D__MO__M__

3. Po přečtení textu odpovez na otázky:

„Ivan Martin Jirous byl první v Československu, který zpracoval dokument o undergroundové kultuře. V manifestu nazývá underground druhou kulturu a popisuje její cíle: „Cílem undergroundu u nás je vytvoření druhé kultury. Kultury, která bude naprosto nezávislá na oficiálních komunikačních kanálech a hierarchii hodnot, kterým vládne establishment“. Zatímco underground definuje jako druhou kulturu, která dává lidem naději a svobodu něco tvořit, nazývá oficiální kulturu establishmentem, který dává lidem přesná pravidla neposkytující umělcům prostor pro vlastní tvorbu.

a. Kdo je autorem manifestu?

b. Co znamená underground? Jaký byl jeho hlavní cíl? Kdo do něj patřil?

c. Proč je v manifestu underground nazván jako druhá kultura?

4. Přesmyčky – undergroundové skupiny.

LAPSCIT FO HTE NUIEVSER:
LÉBÍ VĚSLOT:
GD 073:
UĚMÁL MHOAT:
AZVELÍAN ABDN:
ESN ICNO SAVÉTÁJNKSO:
EHEVR:
KAUTLÁ:

5. Přečti si slova písně od Plastic People of the Universe a odpověz na otázky:

*Po celý život budeš roztahovat klín
aby v něj vešel Podivuhodný mandarin.
Budeš svůj šat šít z marností a z vin
hledat budeš kde je Podivuhodný mandarin.
A v hlavě hukot krve a v očích noční stín
toužit jen budeš aby přišel Podivuhodný mandarin.
Mnohokrát si budeš chtít pustit plyn
že zas to nebyl Podivuhodný mandarin.
Až vyčerpáš se v čtyřicítce a budeš celá hin
poznáš že život je jen boží mlýn.*

a. Proč skupina píseň nazpívala?

.....
.....

b. Co podle tebe znamená výraz „Podivuhodný mandarin“?

.....
.....

c. Jak na tebe slova písně působí? A proč? (pozitivně, negativně,...)

.....
.....
.....

6. Představ si, že jsi členem undergroundové hudební skupiny v sedmdesátých letech 20. století v Československu a nesouhlasíš s vládním režimem. Pokus se vymyslet refrén vlastní písně.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU: SAMIZDAT A UNDERGROUND

Anotace: Žáci pracují s textem a obrazovým materiálem. Žáci pracují s pojmy samizdat a underground. Pracovní list je vhodné využít pro opakování nebo pro uvedení do nového tématu. Žáci jsou seznámeni se samizdatovými edicemi, samizdatovými časopisy a undergroundovými skupinami. Při společné diskusi žáci prokážou, jak dané látce rozumí a jaký na ni mají názor.

Cíle: Seznámení s pojmy samizdat a underground, a to konkrétně se samizdatovými časopisy, edicemi a undergroundovými skupinami.

Věková skupina: 4. ročník vyššího gymnázia, 2. ročník SOŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce, práce ve dvojici

Čas potřebný ke zpracování: 20-25 minut

Pomůcky: psaní potřeby, internet, učebnice, odborná publikace

Reflexe: společná kontrola, diskuse

Klíčové kompetence:

kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Očekávané výstupy:

Žák vysvětlí podstatu samizdatu a undergroundu.

Žák vyjmenuje důležité samizdatové edice a časopisy a undergroundové skupiny.

Žák se zamyslí na tím, proč byl pro komunistický režim samizdat a underground nebezpečný.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova

Výchova demokratického občana

Multikulturní výchova

Klíčová slova: třetí odboj, samizdat, underground, samizdatové edice, samizdatové časopisy, undergroundové skupiny, Plastic People of the Universe

Zdroje:

Text písně: <https://www.karaoketexty.cz/texty-pisni/plastic-people-of-the-universe-the/podivuhodny-mandarin-188121>

Fotografie skupiny: <https://www.dotyk.cz/publicistika/plastic-people-a-cesky-underground-20170103.html>

Text samizdat: Michal PŘIBÁŇ a kol., *Český literární samizdat 1949–1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha 2018, s. 20; DRAHOŠ, Zdeněk – Jan BŘEČKA, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013, s. 24. Manifest I. M. Jirouse: Miroslav VANĚK, *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*, Praha 2010, s. 252; Pavel ZAJÍČEK, *Zápisky z podzemí: (1973–1980)*, Praha 2002, s. 198.

CHARTA 77 A VÝBOR NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH

1. Po přečtení textu odpověz na otázky.

„V Československu působilo od počátku normalizace mnoho opozičních iniciativ. V druhé polovině sedmdesátých let se počet protirežimních opozic v Československu zvýšil. V roce 1968 se Československo na Helsinské konferenci zavázalo k dodržování lidských a občanských práv. Stranické vedení však v praxi lidská a občanská práva nedodržovalo. V roce 1976 proběhl politický proces se skupinou Plastic People of The Universe a DG 307. Občané kritizovali stranické vedení, že procesem porušilo požadavky Helsinského mezinárodního paktu. Odpor proti procesům charakterizoval Havel následujícími slovy: „...útokem proti hudebníkům byly napadeny všechny svobody, bylo napadeno to nejdůležitější – pokus o pravdivý projev, o pravdivý život, proto se musí těchto mladých hudebníků zastat“. V důsledku výše zmíněného vzniklo nezávislé společenství Charta 77. Členové Charty 77 využili dobové atmosféry, která vznikla při procesech s undergroundovými skupinami. Text Charty 77 se šířil po Československu prostřednictvím samizdatu. Konečné prohlášení její autoři předali spolu se seznamem 242 signatářů státním orgánům 1. ledna 1977. V úvodu Prohlášení Charty 77 se autoři odvolávali na mezinárodní dohody a jako hlavní důvod nedodržování občanských a lidských práv uvedli komunistický režim. Závěr Prohlášení Charty 77 zdůrazňoval, že jde o neformální a občanskou iniciativu. Významnými členy iniciativy byl Jiří Němec, Vlasta Chramostová, Zdeněk Mlynář, Ladislav Hejdánek, Petr Uhl, Václav Havel, Jan Patočka, Jiří Hájek, Ludvík Vaculík, Pavel Kohout a další. Chartisté pomohli vzbudit ve společnosti naději bojovat za svobodu a demokracii. Kolem vyjádření odporu chartistů se začal formovat významný proud československého disentu, který měl podporovatele i v zahraničí. Pojem disident označoval režimem jednotlivce nebo skupinu osob, kteří otevřeně vyjadřovali odpor proti vládnoucí moci. Díky kontaktům s českými emigranty bylo možné poslouchat zahraniční stanice jako Svobodná Evropa a Hlas Ameriky.“

a. Kdy a proč vznikla Charta 77?

.....
.....

b. Na jakou mezinárodní konferenci se chartisté odvolávali?

.....
.....

c. Vlastními slovy vysvětlí slova Václava Havla.

.....
.....

d. Vysvětlí vlastními slovy pojem disident.

.....
.....

e. Proč myslíš, že i když Chartu 77 podepsalo jen 242 lidí, měla tak velký vliv?

.....
.....

f. Zapiš, čemu si v textu nerozuměl.

.....
.....

2. Přiřaď fotografie ke jménům: někteří signatáři Charty 77.

- a. JAN PATOČKA
- b. JIŘÍ HÁJEK
- c. VÁCLAV HAVEL
- d. LUDVÍK VACULÍK
- e. PAVEL KOHOUT
- f. VLASTA CHRAMOSTOVÁ

3. Vyhledej na internetu/v učebnici/knize, co se stalo vrcholem kampaně proti chartistům. O kampani zapiš několik informací (kdo, kdy, proč,...)

.....

.....

.....

4. Co znamená zkratka VONS?

5. Po přečtení odstavce zakroužkuj ANO/NE (nesprávné odpovědi oprav)

V dubnu roku 1978 vznikl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Hlavním cílem Výboru bylo: „Sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly oběťmi policejní a justiční svévole. Budeme s těmito případy seznamovat veřejnost i úřady a posle svých možností pomáhat postiženým osobám.“ Členové Výboru poskytovali ochranu nejen chartistům, ale i všem občanům nezákonně stíhaným. Nejčastěji Výbor pomáhal osobám obviněným z trestného činu podvracení republiky, útoku na veřejného činitele, útoku na státní orgán, pobuřování, hanobení republiky, poškozování zájmů republiky v cizině, maření dozoru nad církvemi a náboženskými organizacemi, výtržnictví a mnoho dalšího. Členové Výboru zaznamenávali osoby zodpovědné za nezákonné jednání. Mezi sledovanými byli nejčastěji příslušníci SNB, prokurátoři a soudci. Klíčové informace poskytovali Výboru zejména lidé z církve, undergroundu a představitelé Charty 77. Případy politické perzekuce pravidelně zveřejňovali a seznamovali s nimi veřejnost prostřednictvím tzv. sdělení. Praktickou činnost Výboru řídil zejména Petr Uhl a Václav Benda. Václav Havel zajišťoval Výboru podporu ze zahraničí. O případech politických kauz v Československu psalo mnoho západních periodik. Zprávy o nich také vysílaly zahraniční rozhlasové a televizní stanice. Výbor

byl pro stíhané osoby velkou morální oporou. Dával jim naději, že za nimi někdo stojí a snaží se shromáždit důkazy na jejich obranu. Členové Výboru se někdy zúčastnili jako pozorovatelé nebo důvěrníci obžalovaných soudních přelíčení. Mnohdy obstarávali obviněným právní zástupce. Zásluhou zahraniční podpory a anonymních dárců zajišťoval vězně a jejich rodiny finančně i materiálně.

VONS vznikl v roce 1977.	ano/ne
Hlavním cílem VONS bylo poskytovat ochranu osobám nezákonně stíhaným.	ano/ne
Mezi osobami sledovanými VONS byli chartisté, prokurátoři, příslušníci SNB nebo studenti.	ano/ne
V čele VONS byl Petr Uhl a Václav Benda.	ano/ne
Václav Havel se snažil VONS zajistit podporu v zahraničí.	ano/ne
Zahraníční rozhlasové stanice nemohly o VONS vysílat.	ano/ne

6. Správná označení zakroužkuj a neexistují škrtni: nezávislé iniciativy v Československu.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných Mladé ženy Seskupení dělníků Škoda

Nezávislé mírové hnutí Charta 77 Hnutí Václava Havla

Demokratická iniciativa Hnutí za občanskou svobodu České děti

Hnutí revoluční mládeže Hnutí zemědělců Obroda

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU: CHARTA 77 A VÝBOR NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH

Anotace: Žáci pracují s textovým a obrazovým materiálem. Žáci jsou seznámeni s působením nezávislých iniciativ v Československu. Pracovní list je vhodné využít pro opakování nebo pro uvedení do nového tématu. Při řešení jednotlivých úloh žáci využívají internet, učebnice nebo odborné publikace. Při společné diskusi žáci prokážou, jak dané látce rozumí a jaký na ni mají názor.

Cíle: Seznámení s nezávislými iniciativy, a to zejména s Chartou 77 a Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných.

Věková skupina: 4. ročník vyššího gymnázia, 2. ročník SOŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce, práce ve dvojici

Čas potřebný ke zpracování: 30-35 minut

Pomůcky: psaní potřeby, internet, učebnice, odborná publikace

Reflexe: společná kontrola, diskuse

Klíčové kompetence:

kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Očekávané výstupy:

Žák vysvětlí podstatu Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.

Žák vyjmenuje důležité nezávislé iniciativy v Československu.

Žák se zamyslí na tím, jak komunistické vedení proti nezávislým iniciativám zasahovalo.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova

Výchova demokratického občana

Multikulturní výchova

Klíčová slova: třetí odboj, nezávislé iniciativy, Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, Václav Havel, Jan Patočka, Jiří Hájek

Zdroje:

Text Charta 77: Blanka CÍSAŘSKÁ, *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*, Brno 1997, s. 101–103; Václav HAVEL, *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969–79*, Praha 1990, s. 52; Milan OTÁHAL, *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha 2011, s. 128–135; Vladimír MOULIS, *Disent v sovětském svazu*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999,

s. 167; Eva TOMAŠTÍKOVÁ, *Období normalizace a sametové revoluce ve Výchově k občanství*, Bakalářská práce, Katedra, PF MUNI, Praha 2012, dostupné z:

https://is.muni.cz/th/i0271/Obdobi_normalizace_a_sametove_revoluce_ve_Vychove_k_obcanstvi_DIPLOMOVA_PRACE_1.pdf.

Fotografie Jan Patočka:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Pato%C4%8Dka#/media/Soubor:Patocka_1971.jpg

Fotografie Václav Havel:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:V%C3%A1clav_Havel_cut_out.jpg

Fotografie Jiří Hájek: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_H%C3%A1jek

Fotografie Vlasta Chramostová:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Vlasta_Chramostov%C3%A1#/media/Soubor:Vlasta_Chramostov%C3%A1_2010.png

Fotografie Ludvík Vaculík:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Ludv%C3%ADk_Vacul%C3%ADk#/media/Soubor:Ludv%C3%ADk_Vacul%C3%ADk,_2010.jpg

Fotografie Pavel Kohout:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Kohout_\(spisovatel\)#/media/Soubor:2008.03.12._Pavel_Kohout_by_Kubik_01.JPG](https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Kohout_(spisovatel)#/media/Soubor:2008.03.12._Pavel_Kohout_by_Kubik_01.JPG)

Text Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných: Petr BLAŽEK – Jaroslav PAŽOUT, *Nejcitlivější místo režimu: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných pohledem svých členů: (diskusní setkání 19. října 2007)*, Praha 2008, s. 7; Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 7, 14–15 a 22–25; Blanka CÍSAŘOVSKÁ, *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*, Brno 1997, s. 21.

DEMONSTRACE V OSMDESÁTÝCH LETECH V ČESKOSLOVENSKU

1. Dopln chybějící slovní spojení.

V druhé polovině osmdesátých let došlo v Československu k většímu uvolnění ve společnosti a kultuře. Navzdory ekonomickým problémům byla životní úroveň obyvatel velmi nízká. K aktivizaci společnosti přispěl i nástup _____ do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu, který dal lidem naději na změnu. Občanská společnost opět aktivně vyjadřovala nespokojenost s režimem.

2. U příležitosti, jakých výročí proběhly následující demonstrace?

21. srpna 1988:

28. října 1988:

10. prosince 1988:

15. ledna 1989:

17. listopadu 1989:

3. Po shlédnutí video záznamu odpověz na otázky.

Kdo se demonstrace účastnil? A při jaké příležitosti výročí demonstrace vznikla?

.....

Jaká hymna byla symbolem demonstrace?

.....

Proč demonstrace proběhla?

.....

Jaká hesla byla na demonstraci provolávána + hesla na plakátech?

.....

Jaké bezpečnostní složky na demonstraci reagovaly? A jakým způsobem?

.....

Jaké známé osobnosti ve video záznamu vidíte?

.....

4. Stručně vysvětli revoluční hesla.

Kdy – když ne teď? Kdo – když ne my?
Štěpána Jakeše do koše
Rudé právo psalo, že je nás tu málo
Konec vlády jedné strany
Máme holé ruce

5. Vysvětli pojmy: sametová revoluce, petice Několik vět (s pomocí internetu/učebnice/odborné publikace).

SAMETOVÁ REVOLUCE:

.....

PETICE NĚKOLIK VĚT:

.....

6. Popiš podrobně, co vidíš na fotografii. Zaměř se na detaily. Do druhého pole zapiš otázky, jejichž odpovědi potřebuješ k úplnému popisu zodpovědět.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....

7. Co pro tebe znamená slovo svoboda? Cítíš se v současné společnosti svobodná/ý?

.....
.....
.....
.....
.....

8. Analyzuj následující pramen.

Vezmi si s sebou květinu

17. listopadu si připomeneme 50. výročí slavných i tragických událostí, k nimž došlo v souvislosti s pohřbem studenta lékařské fakulty UK Jana Opletala, smrtelně zraněného při protiokupantských demonstracích 28. října 1939. Zdánlivou tečku za tímto novým protinacistickým vystoupením znamenala okamžitá brutální persekuce: 9 studentských předáků bylo popraveno, na 1500 studentů odvečeno do koncentračních táborů a české vysoké školy uzavřeny. Současně se však ve světě zvedla vlna rozhořčení, která vbrzku vedla k ustavení právě 17. listopadu za mezinárodní den studentstva.

Nechceme jen pietně vzpomínat tehdejších tragických událostí, ale chceme se aktivně přihlásit k ideálům svobody a pravdy, za něž jejich účastníci obětovali své životy. Neboť i dnes jsou tyto ideály vážně ohroženy a my se nechceme dát zahanbit svými vysokoškolskými kolegy, kteří za ně před 50. léty odvážně vystoupili.

Proto dne 17. listopadu po 16 hodině půjdeme od Patologického ústavu na Albertově, kde vyšel pohřeb Jana Opletala, ~~přes Karlovo náměstí, Štěpánskou ulicí do Opletalovy ulice, kde v parku před Hlavním nádražím položením květin pietní akt ukončíme.~~
na VŘEHRAD, kde

O jaký typ pramene se jedná?

.....

Kdo je autorem pramene?

Kdy a proč pramen vznikl?

.....

Odkud kam měla demonstrace původně směřovat? A kam nakonec směřovala?

.....

.....

9. Představ si, že se účastníš demonstrace v osmdesátých letech v Československu a potřebuješ „moto“ na svůj plakát. Vymysli krátké heslo (max. o pěti slovech).

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU: DEMONSTRACE V OSMDESÁTÝCH LETECH V ČESKOSLOVENSKU

Anotace: Žáci pracují s textem, obrazovým materiálem a video záznamem. Žáci jsou seznámeni s průběhem demonstrací v osmdesátých letech dvacátého století v Československu. Pracovní list je vhodné využít pro opakování nebo pro uvedení do nového tématu. Při řešení jednotlivých úloh žáci využívají internet, učebnici nebo odborné publikace. Při společné diskusi žáci prokážou, jak dané látce rozumí a jaký na ni mají názor.

Cíle: Seznámení s průběhem demonstrací v osmdesátých letech dvacátého století v Československu, a to zejména se sametovou revolucí.

Věková skupina: 4. ročník vyššího učebnice gymnázia, 2. ročník SOŠ

Organizace učební činnosti: samostatná práce, práce ve dvojici

Čas potřebný ke zpracování: 2 vyučovací hodiny

Pomůcky: psaní potřeby, internet, odborná publikace

Reflexe: společná kontrola, diskuse

Klíčové kompetence:

kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Očekávané výstupy:

Žák vysvětlí průběh demonstrace 17. listopadu 1989.

Žák vyjmenuje důležité demonstrace v osmdesátých letech dvacátého století v Československu.

Žák vysvětlí pojem sametová revoluce a petice Několik vět.

Žák se zamyslí na tím, co pro něj znamená slovo svoboda.

Průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova

Výchova demokratického občana

Multikulturní výchova

Klíčová slova: třetí odboj, demonstrace, 17. listopad 1989, sametový revoluce, revoluční hesla, „Vezmi si sebou květinu“, Marta Kubišová, svoboda

Zdroje:

Text cvičení č. 1: Milan OTÁHAL, *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*, Praha 1994, s. 55; Jaroslav PAŽOUT, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014, s. 35.

Fotografie Gorbačov:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Michail_Sergejevi%C4%8D_Gorba%C4%8Dov

Video záznam (10 minut): <https://www.youtube.com/watch?v=0sh6S6LTdzI>

Leták:file:///C:/Users/andre/Downloads/_UserFiles_file_03_Prameny_09_NORM_DEM_198
9_17_11.pdf

Fotografie Marta Kubišová: <https://www.ireport.cz/clanky/style/top-7-pisni-ktete-doprovazely-sametovou-revoluci-zpivali-je-marta-kubisova-karel-kryl-jaroslav-hutka-a-dalsi>

Závěr

První část diplomové práce předkládá přehled dějin třetího odboje a vysvětluje jeho činnost v letech 1948–1989. Cílem odboje bylo svrhnout komunistický režim, a opětovně nastolit demokratické prvky v Československu. Obecně lze charakterizovat jako společný rys účastníků třetího odboje odvolávání se na masarykovské a benešovské hodnoty. První fází třetího odboje vymezuje období od roku 1948 do roku 1956. Za první vystoupení proti komunistickému režimu považujeme například devátý všesokolský slet v červnu roku 1948, pohřeb Edvarda Beneše v září roku 1948, květnové demonstrace v Plzni roku 1948 a Hostýnskou pout' v srpnu 1948. Prvním masovým projevem odporu bylo plzeňské povstání ve Škodových závodech v červnu roku 1953. Významnou roli zaujímaly odbojové skupiny, a to zejména do roku 1954. V Československu působila například skupina Hory Hostýnské, Světлана, skupina Bratří Mašínů, skupina Za Svobodu nebo Černý lev 777. Dále lidé vyjadřovali odpor proti režimu tiskem a rozšiřováním letáků.

Třetí zahraniční odboj tvořily exilové skupiny, které se věnovaly politické a zpravodajské činnosti. Hlavním orgánem byla Rada Svobodného Československa, která vznikla v roce 1949 ve sídlem ve Washingtonu. Nejintenzivnější činnost zpravodajských skupin je prokázána v Československu do konce padesátých let. Nejvýznamnější rozhlasovou stanicí bylo Rádio Svobodná Evropa, které začalo vysílat do Československa 1. května 1951 z Mnichova. Mimo jiné rádio proslulo tzv. balónovými akcemi.

Od druhé poloviny padesátých let činnost třetího odboje zeslábla, a nabyla intenzity až v období uvolnění v šedesátých letech roku 1968 a po sovětské okupaci. V šedesátých letech můžeme za významné mezníky odporu označit čtvrtý sjezd Svazu československých spisovatelů, tzv. Strahovské události, vznik politických seskupení Klubu angažovaných nestraníků a Klubu bývalých politických vězňů nebo zveřejnění manifestu „Dva tisíce slov“. Po srpnové okupaci se konalo mnoho demonstrací, stávek a protestů. Nevšední formou odporu se staly individuální pochodně. V Československu se upálil 16. ledna 1969 Jan Palach, 25. února 1969 Jan Zajíc a 4. dubna 1969 Evžen Plocek. Dále můžeme považovat za významné tzv. hokejové události nebo stávky a demonstrace ve dnech 20. a 21. srpna 1969.

Sedmdesátá léta spojujeme s činností undergroundových hudebních skupin, z nichž jsou současné společnosti nejznámější Plastic People of the Universe a DG 307. Kromě undergroundu měla ústřední roli samizdatová činnost, která přispěla ke vzniku Charty 77. V druhé polovině sedmdesátých let vzniklo mnoho opozičních iniciativ, které se odvolávaly

na mezinárodní pakty a Helsinský proces. Mezi významné iniciativy patřila Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, České děti nebo Demokratická iniciativa. Završením činnosti třetího odboje byly protirežimní demonstrace v osmdesátých letech. Před sametovou revolucí měly klíčovou úlohu tři demonstrace, a to 28. října 1988, 10. prosince 1988 a 15. ledna 1989. Obecně pojem sametová revoluce označuje období mezi 17. listopadem a 29. prosincem 1989, které přispělo k pádu komunistického režimu v Československu.

Vedle odborných publikací jsou informace o třetím odboji čerpány z dobových tiskovin Hlas revoluce, Lidová demokracie, Literární listy, Literární noviny, Mladá fronta, Obrana lidu, Pravda, Práce, Rudé právo, Stráž lidu, Studentské listy, Svobodné slovo, Tribuna, Vlasta a Zemědělské noviny. Informace z dobových periodik jsou tříděny dle vydavatele. Od sedmdesátých let jsou převážně analyzovány zprávy stranických periodik, a to například z Rudého práva, Pravdy nebo Tribuny. Mnoho tiskovin podléhalo cenzuře nebo bylo postupně zrušeno. Příkladem jsou Literární noviny, které komunistické vedení odebralo Svazu Československých spisovatelů a předalo je ministerstvu kultury v roce 1967.

Učebnice dějepisu je důležitým didaktickým prostředkem, z které mohou žáci informace o třetím odboji získat. Při vymezení učebnice musíme zohlednit systém, z kterého na ni nahlížíme. Nejčastěji se vyskytují tři základní koncepce učebnice: učebnice jako kurikulární projekt, učebnice jako součást souboru didaktických prostředků, učebnice jako druh školních didaktických textů. Mezi základní funkce učebnice řadíme například prezentaci učiva, řízení učiva a vyučování a funkci organizační (orientační). Struktura učebnice je systém složený z různých komponentů, z nichž každý má příslušnou funkci.

Praktická část diplomové práce předkládá analýzu učebnic dějepisu pro gymnázia a střední školy. Zkoumaný vzorek učebnic je od nakladatelství *Didaktis* a *Státního pedagogického nakladatelství*. Pojmová analýza textu prokázala u vybraného vzorku učebnic následující výsledky: *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století* přítomnost 34 pojmů ze 48, *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny* od *Státního pedagogického nakladatelství* přítomnost 36 pojmů ze 48 a *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny* přítomnost 21 pojmů ze 48. Pojmová analýza ukázala nejlepší výsledky u učebnice *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny* od *Státního pedagogického nakladatelství*. Z celkové hlediska je problematika třetího odboje nejlépe osvětlena v učebnici *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století* od nakladatelství *Didaktis*. Text učebnice

je velmi přehledný a poutavý. Žákům pomáhá při orientaci v textu jmenný a věcný rejstřík. Mimo jiné učebnice prohlubuje u žáků znalosti o třetím odboji pomocí základních otázek v úvodu podkapitol a průběžných otázek, které slouží pro kontrolu osvojení si základní učiva.

Na druhé straně text učebnice *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny* od *Státního pedagogického nakladatelství* je velmi nepřehledný a faktograficky přetížený. Navzdory nepřehlednému textu kladně hodnotíme přítomnost obrazových prostředků, kterých obsahuje z vybraných učebnic nejvíce. Učebnice *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny* je nedostačující ze všech zkoumaných hledisek, což potvrzují i výsledky pojmové analýzy textu. Kapitoly učebnice informují žáky o třetím odboji velmi okrajově a obsahují pouze dva obrázky.

V rámci vyhodnocení jsme dospěli k závěru, že učebnice neposkytují komplexní charakteristiku třetího odboje. Žáci z nich nepochopí, hlavní význam a souvislosti mezi činnostmi třetího odboje. Mezníky třetího odboje nalezneme v různých kapitolách učebnic. Pozitivně nelze hodnotit ani přítomnost obrazových a kartografických prostředků. Učebnice obsahují velmi málo obrázků, které jsou drobného rozměru a je těžké se v nich orientovat. Kapitoly vztahující se k třetímu odboji neobsahují u vybraných učebnic žádný kartografický prostředek. Na druhé straně se jako pozitivní jeví práce s prameny, a to konkrétně v učebnicích *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století* a *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny*.

Praktická část diplomové práce je zakončena tvorbou pracovních a metodických listů. Ve vzdělávacím procesu jsou pracovní listy důležitou učební pomůckou, která zvyšuje zájem žáků o daný předmět. Úlohy v pracovních listech musí být přehledné, logicky uspořádané a odpovídat věkové kategorii a schopnostem žákům. Při tvorbě pracovních listů je důležitá názornost, zvláště obrazový materiál vyvolává v žácích představivost. V současné výuce dějepisu není problematice třetího odboje věnována dostatečná pozornost. Cílem pracovních a metodických listů je u žáků vzbudit zájem o dané téma. Žáci si pomocí nich uvědomí důležitost třetího odboje a hrdinství jeho účastníků. Pracovní listy rozvíjejí u žáků klíčové kompetence a jsou zaměřeny na jejich hodnoty a postoje. Konkrétně bylo vytvořeno na základě teoretické části věnované třetímu odboji sedm pracovních listů: Třetí odboj a jeho první projevy, Odbojové skupiny třetího odboje, Třetí zahraniční odboj, Individuální pochodně, Samizdat a underground, Charta 77 a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných a Demonstrace v osmdesátých letech v Československu.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

- Archiv bezpečnostních složek, f. H, a. č. H-197, Plamen, skupinový operativní svazek, s. 13.
- Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-197, Plamen, skupinový operativní svazek, s. 25.
- Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-197. Plamen, skupinový operativní svazek, svazek č. 5, s. 699 n.
- Archiv bezpečnostních složek, fond 304, sig. 304-263-4 I. s. 102
- Archiv bezpečnostních složek, fond 304-263-4 II, s. 118.
- Archiv bezpečnostních složek, f. A2/3, inv. j. 2133, Návrh usnesení vlády o strahovských událostech
- Archiv bezpečnostních složek, f. G, inv. j. 237, Záznam 29. 9. 1969.

Dobové tiskoviny

- Hlas revoluce*, 29. ledna 1977.
- Lidová demokracie*, 9. září 1948.
- Lidová demokracie*, 21. ledna 1969.
- Lidová demokracie*, 3. března 1969.
- Lidová demokracie*, 31. března 1969.
- Literární listy*, 28. srpna 1968.
- Literární noviny*, 8. července 1967.
- Literární noviny*, 27. července 1967.
- Literární noviny*, 27. června 1968.
- Mladá fronta*, 30. listopadu 1976.
- Mladá fronta*, 20. listopadu, 1989.
- Obrana lidu*, 18. června 1948.
- Obrana lidu*, 8. září 1948.
- Obrana lidu*, 22. ledna 1977.
- Obroda*, 29. ledna 1969.
- Pravda*, 20. ledna 1969.

Pravda, 21. ledna 1977.
Práce, 20. června 1948.
Práce, 9. září 1948.
Práce, 2. února 1955.
Rudé právo, 19. června 1948.
Rudé právo, 8. září 1948.
Rudé právo, 9. září 1948.
Rudé právo, 27. června 1951.
Rudé právo, 16. března 1952.
Rudé právo, 31. května 1953.
Rudé právo, 5. června 1953.
Rudé právo, 29. října 1954.
Rudé právo, 30. říjen 1954.
Rudé právo, 2. února 1955.
Rudé právo, 3. února 1955.
Rudé právo, 4. února 1955.
Rudé právo, 19. února 1955.
Rudé právo, 18. ledna 1969.
Rudé právo, 24. února 1969.
Rudé právo, 27. února 1969.
Rudé právo, 1. dubna 1969.
Rudé právo, 8. dubna 1969.
Rudé právo, 12. dubna 1969.
Rudé právo, 1. srpna 1969.
Rudé právo, 25. září 1976.
Rudé právo, 2. ledna 1977.
Rudé právo, 29. ledna 1977.
Rudé právo, 5. února 1977.
Rudé právo, 18. listopadu 1989.
Rudé právo, 20. listopadu 1989.
Stráž lidu, 23. ledna 1969.
Stráž lidu, 18. ledna 1977.
Studentské listy, 20. listopadu 1989.
Svobodné slovo, 29. října 1954.

Svobodné slovo, 21. listopadu, 1989.

Tribuna, 10. dubna 1969.

Tribuna, 2. února 1977, s. 1.

Tribuna, 22. června 1977.

Vlasta, 29. ledna 1969.

Zemědělské noviny, 29. října 1954.

Učebnice

ČORNEJ, Petr a kol., *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*, Praha 2016.

ČURDA, Jan a kol., *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*, Brno 2014.

KUKLÍK, Jan a kol., *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy: nejnovější dějiny*, Praha 2005.

Literatura

KARLÍK, Viktor – POKORNÁ, Terezie, *Anticharta*, Praha 2002.

BALÍK, Stanislav, *Politický systém českých zemí 1848–1989*, Brno 2011.

BÁRTA, Martin – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan, *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, Praha 2012.

BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbora, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Praha 2019.

BERÁNEK, Jindřich, *Člověka až závrať chytá/Ztroskotanci a samozvanci*, in: *Květy jara-plody podzimu: sborník o médiích, hlavně však o těch, kdo je 17.11.1968 ještě vytvářeli, aby se tam směli vrátit až po 17.11.1989*, Praha 2015, s. 158–163.

BERÁNEK, Jindřich, *Nepodepisovalo se jen v Národním divadle*, in: *Květy jara-plody podzimu: sborník o médiích, hlavně však o těch, kdo je 17.11.1968 ještě vytvářeli, aby se tam směli vrátit až po 17.11.1989*, Praha 2015, s. 153–157.

BERÁNEK, Jindřich, *Novináři mezi chartisty*, in: *Květy jara – plody podzimu: sborník o médiích, hlavně však o těch, kdo je 17.11.1968 ještě vytvářeli, aby se tam směli vrátit až po 17.11.1989*, Praha 2015, s. 143–147.

BERÁNEK, Petr, *Češi a Slovinci státopravní uspořádání v letech 1944–1969*, Praha 2011.

BLAIVE, Muriel, *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*, Praha 2001.

BLAŽEK, Petr, *Jan Palach '69*, Praha 2009.

- BLAŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav, *Nejcitlivější místo režimu: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných pohledem svých členů: (diskusní setkání 19. října 2007)*, Praha 2008.
- BLAŽEK, Petr, *Pocta Janu Palachovi a dalším živým pochodním v sovětském bloku: rekapitulace akcí, které v letech 2009–2019 uspořádalo Město Mělník*, Mělník 2019.
- BULIS, Karel a kol., *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích 6*, p/r, Praha 1999.
- BURSÍK, Tomáš, *Diskuse nad třetím odbojem*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Praha 2010, s. 17–26.
- BURSÍK, Tomáš, *Osud odbojové organizace Černý lev 777: příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*, Praha 2007.
- CÍSAŘOVSKÁ, Blanka, *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*, Brno 1997.
- ČERVENKOVÁ, Iva, *Výukové metody a organizace vyučování*, Ostrava 2013.
- DOLEŽALOVÁ, Markéta, *Odbojová skupina „Hory Hostýnské“-Pravda a lež*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 152–166.
- DOMINOVÁ, Daniela, *Aktivizující metody ve výuce dějepisu*, Ostrava 2008.
- DOSKOČIL, Zdeněk, *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, Disertační práce, Praha 2008.
- DRAHOŠ, Zdeněk – BŘEČKA, Jan, *Normalizaci navzdory: občanský odpor proti komunistické totalitě: katalog ke stejnojmenné výstavě*, Brno 2013.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Charakteristika třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 20–26.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Třetí odboj-protikomunistický*. in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 27–31.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992.
- FROLÍK, Josef, *Špión vypovídá*, Praha 1990.
- GRUNTORÁD, Jiří, *Samizdat*, in: *Za svobodu a demokracii 1. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 145–155.
- HALADA, Jan – RYVOLA, Miki, *Něžná revoluce v pražských ulicích*, Praha 1990.
- HAVEL, Václav, *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969–79*, Praha 1990.
- HÁJEK, Miloš – RYŠÁNKOVÁ, Jarmila, *Svět a Československo ve 20. století*, Praha 1990.
- HOLBA, Pavel, *KAN 1968–2008: čtyřicet let úsilí o polidšťování politik: sborník textů a dokumentů*, Praha 2008.

- HOPPE, Jiří, *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*, Praha 2009.
- CHADIMA, Mikoláš, *Alternativa: svědectví o českém rock & rollu sedmdesátých let: od rekvalifikací k "nové vlně se starým obsahem*, Brno 1993.
- CHALUPOVÁ, Markéta, *Odbojová skupina bratří Mašínů a její reflexe v dobovém legálním československém tisku*, in: *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2010, s. 139–143.
- CHRÁSKA, Miroslav, *Didaktické testy: příručka pro učitele a studenty učitelství*, Brno 1999.
- JÍLEK, Tomáš a kol., *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*, Plzeň 1996.
- JIRÁSEK, Zdeněk – ŠŮLA, Jaroslav, *Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50:1*, Praha 1992.
- JUNEK, Marek, *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*, Praha 2011.
- KALOUS, Jan, *Mašinové*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 90–116.
- KALOUS, Jan, *Státní bezpečnost a třetí odboj v letech 1948–1953*. in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 274–286.
- KALOUS, Jan, *Tradice a kontinuita druhého (protinacistického) a třetího (protikomunistického) odboje*, in: *Vyjádření úcty a vděčnosti. Sborník o protikomunistickém odboji*. Ministerstvo obrany ČR-Vojenský historický ústav Praha, Praha 2013, s. 105–113.
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991.
- KOHOUT, Jaroslav, *Komunistický teror a protikomunistický odpor v letech 1948–1960*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 32–40.
- KONČELÍK, Jakub, *Dva tisíce slov. Zrod a důsledky nečekaně vlivného svolání*, in: *Soudobé dějiny*, Praha 2008, roč. 15, č. 3–4.
- KOVÁŘ, Pavel, *Kronika hokejových bouří*, Reflex . 25.3.1999, roč. 9, č. 12 .
- LEDERER, Jiří, *Jan Palach: zpráva o životě a smrti českého studenta*, Praha 1990.
- LEVY, Alan, *Pražské přejeje*, Toronto 1972.
- LOVEČEK, Aleš – ČADÍLEK, Miroslav, *Didaktika odborných předmětů*, Brno 2005.
- MAGOR, Jirous Ivan, *Český underground-geneze a přítomnost hnutí*, in: *Informace o Chartě 77 1978–1990: článková bibliografie*, Brno 1996, s. 14–15.
- MAŇÁK, Josef – ŠVEC, Vlastimil, *Výukové metody*, Brno 2003.
- MAREŠ, Jiří, *Učení z obrazového materiálu*, in: *Pedagogika 45 [online]*, č. 4, s. 318–327.

- MÁLEK, Jiří, *Metody státní bezpečnosti na likvidaci třetího odboje v letech 1948–1953*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002.
- MÁLEK, Jiří, *Prameny k dějinám třetího odboje*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 33–44.
- MĚCHÝŘ, Jan, *Velký převrat či snad revoluce sametová?*, Praha 1999.
- MICHÁLEK, Slavomír, *Americký fond pre československých utečencov-súčasť zahraničného tretieho odboja*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 23–38.
- MÍČOVÁ, Alena, *Analýza učebnice Dějepis 4 pro gymnázia a střední odborné školy, Nejnovější dějiny, s pracovními a metodickými listy s podtextem mezipředmětových vztahů s předmětem ZSV*, Diplomová práce, Hradec Králové 2015.
- MOULIS, Vladimír, *Disent v sovětském svazu*. in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 167–178.
- MRÁZOVÁ, Lenka, *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*, Brno: Moravské zemské muzeum 2013.
- NĚMEČEK, Jan, *Mašínové: zpráva o dvou generacích*, Praha 1998.
- NIKL, Jiří, *Metody projektování učebních úloh*, Hradec Králové 1997.
- OTÁHAL, Milan, *K některým otázkám dějin tak zvané normalizace v českých zemích*, in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 117–129.
- OTÁHAL, Milan, *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*, Praha 1994.
- OTÁHAL, Milan, *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*, Praha 2011.
- OTÁHAL, Milan, *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, Praha 2003.
- OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu-životopisná vyprávění*, Praha 1999.
- PAŽOUT, Jaroslav, „*Chceme světlo, chceme studovat!*“ *Demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí v Praze na Strahově 31. října 1967*, *Paměť a dějiny*, r. 2, č. 1/2008, str. 4–13.
- PAŽOUT, Jaroslav, *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989: edice dokumentů*, Praha 2014.
- PECKA, Jindřich a kol., *Občanská společnost (1967–1970) Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*, Brno 1995.
- PILAŘ, Martin, *Underground: kapitoly o českém národním undergroundu*, Brno 1999.
- PITNER, Jaroslav, *Hokejový generál vzpomíná*, Jihlava 1997.

- POLÁK, Michael, *Politika ulice. Studentské protesty v Praze v letech 1962–1967*, Diplomová práce, Praha 2018.
- PRŮCHA, Jan, *Moderní pedagogika*, Praha 2013.
- PRŮCHA, Jan, *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*, Praha 1989.
- PRŮCHA, Jan, *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, Brno 1998.
- PRŮCHA, Jan – MAREŠ, Jiří – WALTEROVÁ, Eliška, *Pedagogický slovník*, Praha 2003.
- PŘIBÁŇ, Michal a kol., *Český literární samizdat 1949-1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha 2018.
- RADOSTA, Petr, *Protikomunistický odboj: historický nástin*, Praha 1993.
- RAINER, János, *Nejdůležitější historické problémy roku 1956-po čtyřech desetiletích*. in: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*, Praha 1999, s. 85–98.
- RAZIMOVÁ, Alice, *Integrace interaktivních center do mimoškolní výuky fyziky-konkrétní náměty pro iQpark v Liberci*, Diplomová práce, Praha 2014.
- RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha 2012.
- SEDLÁČEK, Karel, *Volá Svobodná Evropa. Archa 90*, Praha 1993.
- SIKOROVÁ, Zuzana, *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*, Ostrava 2007.
- SKALKOVÁ, Jarmila, *Obecná didaktika*, Praha 1999.
- SVOBODA, Petr, *Činnost odbojové skupiny „Za svobodu“ (1948/49–1951)-odboj pod kontrolou Stb*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 110–137.
- SÝKORA, Miloslav, *Učebnice: její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů*, Praha 1996.
- ŠLOUF, Jakub, *Proamerické demonstrace v Plzni 5.–6. května 1948. „Nesneseme v republice štvání proti Americe“*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 83–103.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, Nataša, *Metodické listy pro výuku architektury knihoven na středních knihovnických školách*, Diplomová práce, Brno 2019.
- TICHÝ, Martin, *Několik poznámek o motivaci k třetímu odboji-výchozí podmínky, tradice a společenská východiska*. in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 167–180.
- TOMAŠTIKOVÁ, Eva, *Období normalizace a sametové revoluce ve Výchově k občanství*, Bakalářská práce, Katedra, PF MUNI, Praha 2012.

- TOMEK, Prokop, *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*, Disertační práce, Praha 2012.
- TOMEK, Prokop, *Zpravodajská skupina „Iron“ a její infiltrace československými bezpečnostními složkami 1949–1952*, in: *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*, Plzeň 2010, s. 295–302.
- TŮMA, Oldřich, *Zítřka zase tady!: protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*, Praha 1994.
- VACULÍK, Jaroslav – ČAPKA, František, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 1999.
- VANĚK, Miroslav, *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*, Praha 2010.
- VEBER, Václav, *Komunismus-totalita-odboj*, in: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Praha 2002, s. 5–18.
- VEBER, Václav, *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953*, Pardubice 2014.
- VONDROVÁ, Jitka, *Reforma? Revoluce? Pražské jaro 1968 a Praha*, Praha 2013.
- ZAJÍČEK, Pavel, *Zápisky z podzemí: (1973–1980)*, Praha 2002.
- ZUJEV, Dmitrij Dmitrijevič, *Ako tvorit učebnice*, Bratislava 1986.
- WAHLA, Arnošt, *Strukturní složky učebnic geografie*, Praha 1983.

Přílohy

Příloha č. 1.: Taxonomie učebních úloh u Tollingerové

Zdroj: Dana TOLLINGEROVÁ – Antonín MALACH, *Metody programování*, Hradec Králové 1973, s. 77.

1. Úlohy vyžadující pamětní reprodukci poznatků

- *Úlohy na znovupoznání.*
- *Úlohy na reprodukci jednotlivých faktů, čísel, pojmů apod.*
- *Úlohy na reprodukci definic, norem, pravidel apod.*
- *Úlohy na reprodukci velkých celků, básní, textů, tabulek apod.*

2. Úlohy vyžadující jednoduché myšlenkové operace

- *Úlohy na zjišťování faktů (měření, jednoduché výpočty apod.).*
- *Úlohy na vyjmenování a popis faktů (výčet, soupis apod.).*
- *Úlohy na vyjmenování a popis procesů a způsobů činností.*
- *Úlohy na rozbor a skladbu (analýzu a syntézu).*
- *Úlohy na porovnávání a rozlišování (komparaci a diskriminaci).*
- *Úlohy na třídění (kategorizaci a klasifikaci).*
- *Úlohy na zjišťování vztahů mezi fakty (příčina, následek, cíl, prostředek, vliv, funkce, užitek, nástroj, způsob apod.).*
- *Úlohy na abstrakci, konkretizaci a zobecňování.*
- *Úlohy na řešení jednoduchých příkladů s neznámými veličinami.*

3. Úlohy vyžadující složité myšlenkové operace s poznatkem

- *Úlohy na překlad (translaci, transformaci).*
- *Úlohy na výklad (interpretaci, vysvětlení smyslu, vysvětlení významu, zdůvodnění, objasnění apod.).*
- *Úlohy na vyvozování (indukci).*
- *Úlohy na odvozování (dedukci).*
- *Úlohy na odvozování a ověřování (verifikaci).*
- *Úlohy na hodnocení (evaluaci).*

4. Úlohy vyžadující sdělení poznatků náročnými formami

- *Úlohy na vypracování přehledu, výtahu, obsahu apod.*

- Úlohy na vypracování zprávy, pojednání, referátu apod.
- Úlohy typu samostatná písemná práce, projekt apod.

5. Úlohy vyžadující kreativní (tvořivé) myšlení

- Úlohy na praktickou aplikaci.
- Úlohy vyžadující řešení problémových situací.
- Úlohy vyžadující kladení otázek a formulaci úloh.
- Úlohy na objevování na základě vlastního pozorování.
- Úlohy na objevování na základě vlastních úvah.

Příloha č. 2.: Niklovo schéma kategorií tzv. akčních slov

Zdroj: Jiří NIKL, *Metody projektování učebních úloh*, Hradec Králové 1997, s. 21–22.

1. Kategorie (reprodukce – výsledek, vštípení, podržení a vybavení informací z paměti)

<i>Kolik (stupňů má) ...</i>	<i>Kdy (v kterém roce) ...</i>
<i>Jak velký je ...</i>	<i>Jak zní (definice) ...</i>
<i>Jak zní vzorec pro ...</i>	<i>Co je ...</i>
<i>Kdo objevil ...</i>	<i>Která z alternativ (znovupoznání)</i>
<i>Jak se nazývá ...</i>	<i>Definuj ...</i>
<i>Reprodukuj text ...</i>	<i>Uveď pravidlo ...</i>

2. Kategorie – zapojení myšlenkových operací

<i>Zjistěte (kolik měří) ...</i>	<i>Proveďte rozbor ...</i>
<i>Popište ...</i>	<i>Čím se liší ...</i>
<i>Vyjmenujte (části)</i>	<i>Porovnejte</i>
<i>Vyjmenujte (procesy)</i>	<i>Určete shody a rozdíly ...</i>
<i>Udělejte soupis ...</i>	<i>Jak se dělí ...</i>
<i>Popište (jak se vyrábí, jak probíhá)</i>	<i>Podle kterého kritéria se dělí ...</i>
<i>Jaká postup je při ...</i>	<i>Jaký vliv na ... má ...</i>
<i>Proč ...</i>	<i>Co je příčinou</i>
<i>Jakým cílům slouží ...</i>	<i>Jaký je vztah ... k ...</i>
<i>Jakou funkci ...</i>	<i>Porovnej vzájemně</i>
<i>Jakým způsobem ...</i>	<i>Jakými prostředky dosáhneš cíle</i>

3. kategorie – zapojení složitých myšlenkových operací

Podle vzorce ... vypočtete ...

Označte ve schématu ...

Udělejte schematický nákres ...

Přečtete diagram ... Jsou dány...

Přečtete vzorec ...

Napište vzorcem ...

Vysvětlete význam ...

Jak rozumíte ...

Proč myslíte, že ...

Co myslíte, že se stane, když ...

Určete ...

Dokažte, že ...

Ověřte správné, když ...

Zhodnoťte význam ...

4. Kategorie – zapojení kreativních (tvořivých) operací a náročných forem sdělení

Jak se dá v praxi využít ...

Navrhněte novou praktickou aplikaci ...

Na základě vlastního pozorování ...

Udělejte stručný výtah ...

Udělejte přehled ...

Napište stručný obsah ...

Formulujte úlohu na téma ...

Formulujte dotazy k ...

Jsou dány... Sestavte otázku.

Narýsujte ... (složitý rys)

Vypracujete zprávu o ...

Vypracujete projekt ...

Příloha č. 3.: Vyplněné pracovní listy

TŘETÍ ODBOJ A JEHO PRVNÍ PROJEVY

1. Vymysli heslo o třech slovech , které podle tebe charakterizuje třetí odboj.

Nechceme v republice komunismus.

2. Vysvětli hlavní rozdíl mezi „třetím odbojem“ a protihabsburským a protinacistickým odbojem: První odboj byl veden proti Habsburkům, druhý odboj byl protinacistický a třetí protikomunistický. Hlavní rozdíl třetího odboje byl v tom, že šlo o boj proti představitelům vlastního státu.

3. Po přečtení odstavce odpověz na následující otázky.

„V Československu se začal třetí odboj formovat po únorovém převratu v roce 1948. Hlavním cílem odboje bylo odvolat komunistickou vládu a nastolit demokracii, jejíž prvky si po druhé světové válce Československo zachovalo. Hrdiny třetího odboje najdeme ve všech vrstvách společnosti. Mezi účastníky odboje patřili intelektuálové, účastníci prvního a druhého československého odboje, studenti, pedagogové, sokolové, skauti, bývalí politici demokratických stran, příslušníci ozbrojených sil a všichni občané odvolávající se na masarykovské a benešovské hodnoty. V neposlední řadě sem patří tisíce lidí, kteří měli odvahu tisknout a rozšiřovat letáky o pravdě komunistické strany. K odboji také patřili agenti a kurýři, kteří organizovali přechody přes státní hranice a prováděli různé špionážní a sabotážní akce podle pokynů ze zahraničí. Veřejný nesouhlas s režimem lidé vyjadřovali demonstracemi, násilnými metodami na představitele komunismu nebo akcemi působícími do zahraničí.“

- Kdo se třetího odboje účastnil? **studenti, bývalí politici zakázaných stran, pedagogové, občané vyznávající demokratické hodnoty, bývalí generálové, skauti, umělci,...**
- Proti komu byl třetí odboj zaměřen? **proti komunistickému režimu**
- Po jaké události se začal třetí odboj formovat? Jakou událostí v roce 1948 podle tebe skončil odpor proti komunistickému vládě? **začal po únorovém převratu v roce 1948, skončil po sametové revoluci**

4. Pomocí obrázků definuj první vystoupení proti komunistickému režimu.

všesokolský slet v červnu 1948

**ZÁŘÍ
1948**

pohřeb Edvarda Beneše v září 1948

5. Analyzuj následující pramen.

OBČANÉ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

„Věřím v dobrého genia našeho lidu. Těmito slovy se s námi loučil před svou smrtí prezident DR. Edvard Beneše. A my vytrváme a neznradíme ideálů, z kterých je zrozen tento stát. Musíme se semknout jako jedna rodina pod naším červeno-modro-bílým praporem a s heslem Masarykovým: „Pravda vítězí“.

Dobýti zpět svobodu vlasti. Zač bojovali a padli nejlepší synové? Pro novou podobu svého národa, aby byli pro svobodu myšlení znova pronásledováni a věznění?

Vytrvejme v boji, abychom mohli stanout s čistým štítem na prahu nové šťastnější, svobodné Československé republiky. Nepodléhejte propagandě KSČ a věřte, že jako vždy tak i nyní.

PRAVDA ZVÍTĚZÍ.

O jaký typ pramene se jedná? **Letáková výzva určená pro československé občany.**

Kdo je autorem pramene? **Československý občan, účastník třetího odboje s demokratickými hodnotami, obdivovatel T. G. Masaryka a Edvarda Beneše.**

Kdy byl pramen napsán? A pro koho byl určen? **Pramen byl napsán přibližně po pohřbu Edvarda Beneše (po září 1948). Určen byl pro československé občany, kteří nesouhlasí s vládním režimem.**

Co je v prameni popsáno? Co je v prameni popsáno? **Pramen vyzývá občany, aby nepodléhali propagandě, věřili v pravdu a demokratické hodnoty; odkazuje na heslo Masaryka „Pravda Vítězí“; dále vyzývá občany, aby se spojili a bojovali za svobodu národa.**

Co vyjadřuje heslo „Pravda vítězí“?

Čemu jsi v prameni nerozuměl/a? **Všemu jsem rozuměla.**

ODBOJOVÉ SKUPINY TŘETÍHO ODBOJE

1. Vysvětli, co znamená pojem odbojová skupina třetího odboje.

Skupina lidí se společným cílem, chtěli svrhnout komunistický režim v Československo. Prosazovali násilnou i nenásilnou formu boje.

2. Najdi v osmisměrce názvy odbojových skupin (5).

P	R	S	V	Ě	T	L	A	N	A	P	J	W	O	O
O	Z	A	S	V	O	B	O	D	U	T	O	B	Z	S
Y	E	N	Š	I	L	A	G	O	I	O	U	T	R	P
B	R	A	T	Ř	Í	M	A	Š	Í	N	Ů	P	O	A
Ě	A	Č	E	R	N	Ý	L	E	V	7	7	7	K	L
S	K	E	Ř	F	I	Č	Ž	Ř	V	O	H	T	A	A
H	O	R	Y	H	O	S	T	Ý	N	S	K	É	S	N

SVĚTLANA

ZA SVOBODU

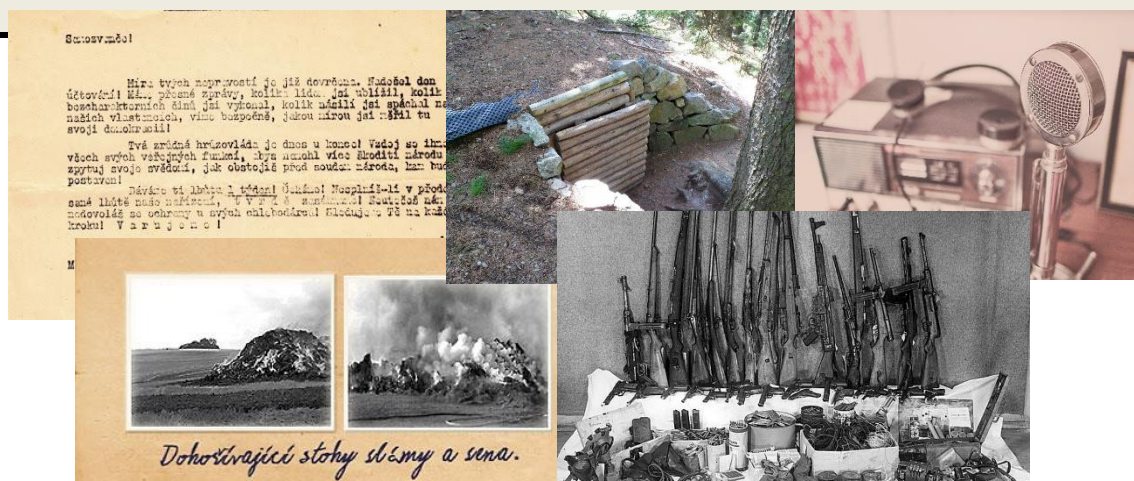
SKUPINA BRATRŮ MAŠÍNŮ

ČERNÝ LEV 777

HORY HOSTÝNSKÉ

3. Pomocí obrázků charakterizuj činnost odbojových skupin třetího odboje.

budování úkrytů v lesích, shromažďování zbraní, spolupráce s rozhlasovými stanicemi (např. Svobodná Evropa), sabotážní akce v zemědělství a průmyslu, finanční a materiální pomoc perzekuovaným rodinám kom. režimem

4. Po přečtení odstavce odpověz na otázky.

„Odbojová skupina bratří Mašínů působila v Československu od převratu v únoru roku 1948 do první poloviny padesátých let. Skládala se z pěti členů, a to Josefa Mašína, Ctirada Mašína, Milana Paumera, Zbyňka Janaty a Václava Švédy. V prvních dvou letech komunistické vlády podnikali menší sabotážní akce. Například ničili stranické nástěnky a agitační skřínky, vytloukali okna Sekretariátů KSČ a rozšiřovali letáky. K aktivnější činnosti se rozhodli v roce 1951. První akce byla provedena 13. září roku 1951, kdy přepadli stanici v Chlumci nad Cidlinou. Útok však nebyl úspěšný, větší množství munice a palných zbraní mělo zalitou hlaveň. Podobnou akci zopakovali 28. září téhož roku, kdy byla přepadena stanice v Čelakovicích. Skupině se podařilo získat pět samopalů, několik pistolí a větší množství střeliva. Na podzim roku 1951 poprvé zasáhla do činnosti skupiny Státní bezpečnost. V této době již skupina plánovala odchod na Západ. Chtěli absolvovat speciální výcvik v americké armádě. Plánovali se doslova „prostrlílet“ do Východního Berlína, a následně do Západního Berlína, a odtud emigrovat do Spojených států Amerických. Den před plánovaným odjezdem v říjnu roku 1951 byli bratři Mašínové zatčeni. Josef Mašín byl zanedlouho propuštěn. Na druhé straně Ctirada Mašína odsoudili k vězení za trestný čin pro pokus opuštění republiky a nedovolenému ozbrojování. Skupina sice útěk do zahraničí odložila, ale v sabotážních akcích pokračovala. V srpnu roku 1953 se vloupli do dolů u Kutné Hory, kde získali sto kilogramů výbušniny Donarit. V září téhož roku zapálili Ctirad Mašín a Václav Švéda podél silnice z Vyškova

do Kroměříže stohy slámy, které byly v majetku Československých státních statků a Jednotných zemědělských družstev. Situace se stále zhoršovala, proto se rozhodli v říjnu 1953 Československo opustit. Václavovi Švédovi a Zbyňkovi Janatovi se bohužel emigrovat nepodařilo. Oba byli zatčeni a následně odsouzeni k trestu smrti.“

A) Jaká byla profese otce Josefa a Ctirada Mašína? (není v textu, zamysli se nad odpovědí sám)

Josef Mašín byl československý důstojník a člen protinacistické odbojové skupiny „Tři králové“.

B) Jak se skupina jmenovala? Z jakých členů se skupina skládala? Kdy se skupina zaktivizovala?

Odbojová skupina bratří Mašínů. Členem byli bratři Josef a Ctirad Mašín, Milan Paumer, Václav Švéda a Zbyněk Janata. Skupina se zaktivizovala po únorovém převratu v roce 1948.

C) Jaké útoky skupina prováděla a co jimi získala?

Skupina podnikala sabotážní akce v průmyslu a zemědělství: například ničila stranické nástěnky a agitační skřínky, vytloukala okna Sekretariátů KSČ a rozšiřovala letáky. Dva hlavní útoky byly provedeny v roce 1951, kdy přepadli stanice v Chlumci nad Cidlinou a v Čelákovících. Zásluhou akce v Čelákovících získala skupina zbraně. V roce 1953 se vloupali členové skupiny do dolů u Kutné hory.

D) Kam se rozhodli emigrovat? Proč neemigrovali již v říjnu 1951? Podařilo se opustit Československo všem členům skupiny?

Rozhodli se emigrovat do Spojených států amerických, přes Východní a Západní Berlín. Utéct z Československa se podařilo pouze bratrům Mašínům a Milanu Paumerovi.

5. Analyzuj následující pramen.

„Vrahové našli ochránce“

„Včera byla uveřejněna zpráva o odsouzení sedmnáctičlenné zločinecké bandy, která již po několik let terorizovala pokojné obyvatelstvo. Banda se dopustila vražd, loupeží, sabotážních akcí, rozkrádala státní majetek, zapalovala stohy. Skutky těchto zločinců jsou snůškou nejhorších trestních činů, jakých jen byla tato banda brutálních škůdců schopna. Podívejme se na celou galerii odporných vyvrhelů, z nichž většina zasedla na lavici obžalovaných. Byli mezi nimi otrlí teroristé, cháska štítící se práce, povaleči, bývalý organizovaný fašista, bývalý statkář, zloděj, kolaborant a jiné deklasované živly. Nejsou nikým jiným než skutečnými *odchovanci zvlčilé morálky, staré kapitalistické společnosti*, takové, která dává vzniknout *americkým lupičským bandám*, vyznavačům revolveru, zabíjení, zhářství, okrádání. Odporná smečka ... Pohnutky? Zavilá nenávisť ke všem, kteří poctivě pracují, *touha po bezpracně získaných penězích* a zbraních jimiž zabíjeli. Byla to banda otrlých zločinců, kteří již dávno sami vyhostili ze středu našich čestných a poctivých občanů. Za peníze, na nichž lpěla lidský krev, za peníze, jež byly získány vraždou, žili, hýřili, skupovali věci pro svůj pohodlný život. Bývala statkářka Švédová a její muž dříve ždímal peníze z čeledinů a děveček. Naše demokratické zřízení je možností kořistit z práce jiných navždy zbavilo. A proto se tato bývalá statkářská rodina neštítela spolčit s tlupou zločinců a věrně jim pomáhat. Dala se na cestu, která končila vraždami. A když bandě začala půda hořet pod nohama, věděli, kam utéci, kde je přijmou s otevřenou náručí. Věděli, kde najdou osoby stejného smýšlení a stejných lupičských plánů. Věděli, že ten, kdo horuje pro masové vraždění – pro válku, že nenechá na holičkách toho, který vraždil s pistolí v ruce. Proto jejich útek směřoval *na západ mezi klubko zrádných utečenců*. A tohle bylo samozřejmě sousto pro „Svobodnou Evropu.“

(RP)

O jaký typ pramene se jedná? **Komentář v novinách Rudé právo (stranické periodikum).**

Kdy pramen vznikl? **Pramen vznikl po emigraci Ctirada Mašína, Josefa Mašína a Milana Paumera do Spojených států Amerických. Jedná se o rok 1955.**

Kdo je autorem pramene (viz zkratka RP) **Autorem komentáře v novinách je redaktor Rudého práva.**

O čem pramen pojednává? **Komentář pojednává o odsouzení odbojové skupiny bratří Mašínů, Skupina je charakterizována jako záškodnická, vraždící a loupící. Konec textu kritizuje emigraci bratří Mašínů a Milana Paumera do USA. Je zde kritizována Svobodná Evropa a západní státy.**

Vyznač textu ideologické obraty (alespoň tři).

Vymysli vlastní nadpis ke zprávě. **Zrádci republiky.**

TŘETÍ ZAHRANIČNÍ ODBOJ

1. Z čeho se podle tebe skládal zahraniční odboj? Jak se lišil od odboje domácího?

Zahraníční odboj se skládal z československých občanů, kteří odcházeli do zahraničí. Jednalo se například o spisovatele, bývalé politiky, umělce, bývalé generály a mnoho dalších. Důležitou roli v zahraničním odboji měly také rozhlasové stanice. Zahraniční odboj se od domácího lišil především v tom, že neměl základnu v samotném Československu.

2. Přesmyčky – rozhlasové stanice

ÁRDOI VSOBONÁD VEROAP
CBB
LHSA MAERIYK

RÁDIO SVOBODNÁ EVROPA
BBC
HLAS AMERIKY

3. Po přečtení odstavce odpověz na otázky:

„Zahraníční odboj se skládal z exilové skupiny různých stranických, politických a sociálních osob. První masová vlna emigrací proběhla po únorovém převratu. Ve zprávě ministerstva vnitra pro vedení KSČ je uvedeno do poloviny roku 1953 přes čtyřicet tisíc emigrantů. Druhá se uskutečnila po srpnové invazi vojsk varšavské smlouvy v roce 1968. Michálek uvedl mezi nejčastějšími důvody emigrace nesouhlas občanů s vládou jedné strany. Československá emigrace měla především vliv ve Spojených státech. Podílela se na vytváření postojů americké politiky ke komunistickému režimu v Československu. Podle odhadů americké vlády odešlo po 25. únoru 1948 na jejich území až dvacet tisíc československých občanů. V sociální rovině měl důležitou roli Americký fond pro československé utečence. Jednalo se o americkou humanitní organizaci, která pomohla v uplatnění desetitisícům československých občanů v novém demokratickém prostředí. Zakladatelem organizace byl bývalý československý diplomat a velvyslanec Organizace Spojených národů JUDr. Jan Papánek. Ústřední roli v zahraničním odboji měla Rada Svobodného Československa. Rada byla ustanovena 25. února roku 1949 se sídlem ve Washingtonu. Předsedou byl bývalý člen Československé národně socialistické strany dr. Petr Zenkl.

a. Zamysli se, proč lidé odcházeli z Československa, i když tu měli například rodinu?

Lidé odcházeli do zahraničí, protože nesouhlasili s vládou jedné strany (KSČ). Byli velmi odvážní, a dokázali „bojovat“ za obnovení demokracie v Československu.

b. Odešel by si na jejich místě z Československa? Odůvodni.

Asi ne, neměla bych odvahu opustit rodinu a domov.

c. V čem spočíval význam Amerického fondu pro Československo?

Americký fond byla humanitární organizace, která pomáhala československým občanům ve Spojených státech Americkým. Zakladatelem byl JUDr. Jan Papánek.

d. Jaký orgán měl ústřední roli v zahraničním odboji? Kdy a kde byl orgán ustanoven?

Kdo byl jeho předsedou?

Ústřední roli měla Rada Svobodného Československa, která vznikla v roce 1949 a měla sídlo ve Washingtonu. Předsedou byl dr. Petr Zenkl.

4. Pomocí textu doplň křížovku

„Rádio Svobodná Evropa: „Důležitým zdrojem nestranných a aktuálních informací bylo zahraniční vysílání rozhlasových stanic. Rádio Svobodná Evropa vzniklo v červenci roku 1950. V jednotlivých redakcích působili převážně exulanti. Některé výbory Rádía Svobodné Evropy se zaměřovaly také na tiskovou činnost. V srpnu roku 1951 vzniklo oddělení Tisk Svobodné Evropy. Od roku 1954 vycházel i časopis s názvem Svobodná Evropa. V padesátých letech se staly vrcholem tzv. letákové akce. Do Československa se dostávaly balóny s letáky přes bavorské hranice. První balóny byly vypuštěny do Československa v roce 1951. Další akce „Operace Prospero“ se uskutečnila po měnové reformě v roce 1953. Nejrozsáhlejší však byla operace „Akce Veto“ roku 1954. Do Československa Rádio Svobodná Evropa vysílalo od 1. května 1951 z Mnichova. Rádio Svobodná Evropa umožňovalo příslušným hlasatelům vysílat za „železnou oponou“ o politických, sportovních, náboženských i kulturních tématech. Bylo možné se zaměřit i na konkrétní místní zprávy či mluvit o literatuře a hudbě komunistickým režimem zakázané. V první polovině padesátých let byly hlavním tématem informace

ze svobodného světa a z domácího prostředí. I navzdory komunistickým represím dokázalo Rádio přes čtyřicet let narušovat cenzurní blokádu.“

1. SVOBODNÁ x EVROPA
2. EXULANTI
3. OPERACE x PROSPERO
4. BALÓNOVÉ x AKCE
5. ŽELEZNOU
6. ČTYŘICET
7. AKCE x VETO
8. MNICHOVA

1. Jaké rádio vzniklo v červenci 1950?
2. Kdo působil v redakcích rádií?
3. Letáková akce po měnové reformě.
4. Vrcholové akce v padesátých letech.
5. Po 2WW⁴³⁹ byl svět rozdělen, jakou oponou?
6. Přes kolik let vysílalo RSE⁴⁴⁰?
7. Největší balónová akce.
8. Odkud vysílalo RSE?

Výsledek tajenky:

Prvním československým ředitelem Rádia Svobodná Evropa se stal novinář, spisovatel a dramatik Ferdinand **PEROUTKA**

5. Práce s nahrávkou z archivu rádia (12:16-16:56).

- a. Jakého rádia se nahrávka týká?

Nahrávka se týká Rádia Svobodná Evropa, které vysílalo z Mnichova.

- b. Kdy byla zpráva vysílána? S kým je ve vysílání veden rozhovor?

Rozhovor natočen v roce 1966 s prvorepublikovým nakladatelem, který se jmenoval Julius Firt.

- c. Co si se z vysílání dozvěděl?

Julius vypráví literárním životě 30 let a Masarykově republice. Julius vydával v nakladatelství Borového díla českých autorů (vydal asi pět set knih, většina původní česká literatura a také překlady): S. K. Neumann, Karel Toman, František Langer, bratři Čapkové, Vítězslav Nezval, Karel Poláček, Ferdinand Peroutka, Anna M. Tyršová, Vladimír Holan, František Halas, Voskovec a Werich a mnoho dalších.

- d. Jakým posluchačům bylo vysílání určeno?

Československým občanům všech věkových kategorií. Vysílání v českém jazyce.

- e. Proč myslíš, že lidé poslouchali rádio, i když bylo režimem zakázané?

Rádio nebylo cenzurované, dozvěděli se z něj nezkreslené informace. Dále se z něj dozvídali kultuře, která byla v Československu zakázaná (například díla o zakázaných autorech a jejich dílech).

⁴³⁹ druhé světové válce

⁴⁴⁰ Rádio Svobodná Evropa

INDIVIDUÁLNÍ POCHODNĚ

1. Vysvětli pojem živá/individuální pochodeň.

Jedná se o osoby, které se na protest upálily. V Československu se upálily v roce 1969 tři osoby a vyjádřily tím odpor proti okupaci a tehdejšímu vládnímu režimu.

2. Přečti si následující text na odpověz na otázky.

„Vzhledem k tomu, že se naše národy ocitly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lidi této země následujícím způsobem. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku, a tak jsem získal právo napsat první dopisy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou:

Okamžité zrušení cenzury

Zákaz rozšiřování Zpráv

Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969, a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.

Pochodeň č. 1

P.S. Vzpomeňte na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.“

a. O jaký typ pramene se jedná?

Je to dopis na rozloučenou, které po sobě zanechal Jan Palach.

b. Kdo je autorem pramene?

Autorem pramene je student Jan Palach.

c. Kdy a proč pramen vznikl?

Dopis byl napsán v roce 1969 v lednu. Dopis student napsal proto, aby lidem oznámil, proč se upálil. Chtěl ostatní povzbudit k boji za svobodnou republiku.

d. Co pramen popisuje?

Palach v dopise popisuje důvod, proč se upálil. Dále uvádí požadavky – zrušení cenzury, zákaz rozšiřování Zpráv. Pokud nebudou požadavky splněny napsal, že se upálí další osoby. Mluví o tom, že existovala jakási „skupina“, kteří jsou odhodláni se upálit.

e. Co podle tebe znamená „Pochodeň č.1“?

Tento pojem označuje, že byl Jan Palach první v Československu, kdo se upálil

f. Jak by si vysvětlil dodatek P.S.?

Upozorňuje na období uvolnění během Pražského jara.

g. Čemu jsi v prameni nerozuměl/a?

Všemu jsem rozuměla.

3. Přiřaď charakteristiky ke jménům.

a. Jan Palach – 3

1. Upálil se na Václavském náměstí 25. února 1969. Ve svých dopisech nabádal společnost, aby se probudila z nečinnosti.

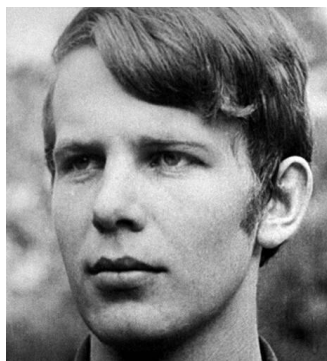
b. Jan Zajíc – 1

2. Upálil se 4. dubna 1969 v Jihlavě, upálením dal najevo zklamání z politické situace

c. Evžen Plocek – 2

3. Upálil se jako první v Československu 16. ledna 1969. Svým činem chtěl povzbudit společnost k odporu.

4. Přiřaď fotografie ke jménům.

A

B

C

1. EVŽEN PLOCEK – B

2. JAN ZAJÍC – A

3. JAN PALACH – C

5. Analyzuj následující úryvky pramenů.

„*Prohlášení vlády ČSR k tragickému činu J. Palacha. Praha 17. ledna (ČTK) – V Praze se v pátek odpoledne konala mimořádná plenární schůze vlády České socialistické republiky, kterou řídil její předseda ing. S. Rázl. Zabývala se tragickým případem studenta pražské filozofické fakulty Jana Palacha a obrací se k veřejnosti a následujícím prohlášením: Vláda České socialistické republiky přijala s hlubokým pohnutím zprávu o tragickém činu studenta filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze J. Palacha, který si ve čtvrtek 16. ledna 1969 v odpoledních hodinách způsobil smrtelně popáleniny tím, že na sobě zapálil oděv polítý hořlavinou. V dopise, který byl u něho nalezen, uvedl, že tímto činem chce vyslovit nesouhlas s rozšiřováním Zpráv a s cenzurou. Vláda České socialistické republiky bolestně pocituje tuto událost a smutný osud mladého člověka. vláda přijímá tento čin o to tíživěji, že skutek J. Palacha skončil pro něho i jím nezamýšlenými a nepředvídatelnými následky, jak sdělil své ošetřující lékařce. Došlo k němu ve dnech, kdy se postupně začala uklidňovat rozbourěná hladina našeho politického života a kdy se úsilí vlády koncentruje na překonání obtížné politické, sociální a ekonomické situace.*“ (RP)

a. O jaký typ pramene se jedná?

Komentář/zpráva v novinách, konkrétně v Rudém právu (stranické periodikum).

b. Kdy pramen vznikl a kdo je jeho autorem?

Zpráva byla zveřejněna v novinách v lednu 1969. Autorem zprávy je redaktor Rudého práva.

c. Co pramen popisuje?

Zpráva popisuje nejprve schůzi vlády ČSSR, která se zabývala činem Jana Palacha. O studentovi se dozvídáme, že studoval na filozofické fakultě UK. Jan Palach se upálil 16. ledna 1969. Je zmíněn i dopis, který u sebe zanechal. Zpráva zdůrazňuje, že je vláda tímto činem zaskočena a zarmoucena.

d. Jak na tebe text pramene působí?

Zpráva je velmi propagandistická (ve prospěch vládního režimu). Několikrát je zdůrazněna vláda ČSSR, která vše řeší a soucítí se skutkem Jana Palacha. I když je zdůrazněno, že Palach požadoval zrušení cenzury a rozšiřování Zpráv, je uveden jeho čin jako nezamýšlený a nepředvídatelný.

e. Čemu jsi v prameni nerozuměl/a?

Všemu jsem rozuměla.

„K sebevraždě upálením. Totožnost oběti přesně nezjištěna. Praha 26. února (ČTK) – Protože se v souvislosti s úterní zprávou ČTK o sebevraždě upálením mladého člověka v Praze rozšířily nepravdivé pověsti, sděluje ministerstvo vnitra ČSR tyto podrobnosti: Dne 25. února asi ve 13:50 hodin hlásil vůz pohotovostní jednotky VB, že se v chodbě domu č. 39 na Václavském náměstí upálil neznámý mladík. Pracovníci výjezdové skupiny městské správy VB na místě činu zjistili, že se k sebevraždě muže ve stáří asi 20 let došlo na schodech ke kotelně uvedeného domu, kde se polil silně hořlavou tekutinou. Při záchranných pracích utrpěl zranění rovněž příslušník VB, nebezpečí vážného ohrožení života mu nehrozí. Byl zjištěni 4 svědci z řad občanů, kteří v kritické době procházeli chodbou domu. Na místě činu byly nalezeny zbytky oděvu, kufřík s několika láhvemi neznámé tekutiny a dopis. Všechny nalezené předměty převzali podle platných čs. norem vyšetřovatelé Bezpečnosti. Totožnost upáleného není dosud přesně zjištěna. Provádí se identifikační šetření, ale s největší pravděpodobností se jedná o studenta J. Z. ze Šumperka.“ (RP)

- a. O jaký typ pramene se jedná?

Jedná se o komentář/zprávu v Rudém právu.

- b. Kdy pramen vznikl a kdo je jeho autorem?

Zpráva byla zveřejněna v novinách v únoru 1969. Autorem pramene je redaktor Rudého práva.

- c. Co pramen popisuje?

Zpráva popisuje upálení studenta dne 25. února 1969. Místo upálení je popsáno velmi podrobně – chodba domu č. 39 na Václavském náměstí. Předně je zdůrazňována činnost veřejné bezpečnosti, která mladíka našla a čin dále prošetřuje.

- d. Co podle tebe znamenají zkrácené iniciály J. Z. ze Šumperka?

Jedná se o studenta Jana Zajíce ze Šumperka, druhý člověk, který se v Československu upálil.

- e. Čemu jsi v prameni nerozuměl/a?

Všemu jsem rozuměla.

„Pokus o upálení. V podvečer dne 4. dubna došlo na náměstí Míru v Jihlavě k pokusu o sebevraždu upálením. 40letý muž se polil zatím nezjištěnou hořlavinou. Motiv sebevraždy se vyšetřuje.“ (RP)

- a. O jaký typ pramene se jedná?

Zpráva/komentář v novinách Rudé právo.

- b. Kdy pramen vznikl a kdo je jeho autorem?

Zpráva byla zveřejněna v novinách v dubnu 1969. Autorem pramene je redaktor Rudého práva,

- c. Co pramen popisuje?

Zpráva popisuje, že 4. dubna 1969 se upálil další člověk v Jihlavě na náměstí míru. Jméno osoby není zmíněno, pouze se dozvídáme, že šlo o 40letého muže. Nakonec je dodáno, že případ sebevraždy je vyšetřován. Zpráva je velmi stručná.

- d. Kdo byl dalším člověkem, který se v Československu upálil?

Evžen Plocek byl třetí osobou, která se v Československu upálila. O něm je zpráva v novinách.

- e. Čemu jsi v prameni nerozuměl/a?

Všemu jsem rozuměla.

6. Výše zmíněné prameny porovnej.

Co mají společné: Všechny tři prameny jsou zprávy/komentáře z novin Rudá právo zveřejněné v roce 1969. Informují o třech upáleních v Československu. Jednalo se o tři muže – Jana Palacha, Jana Zajíce a Evžena Plocka. Zprávy jsou velmi propagandistické ve prospěch vládního režimu. Důvody upálení jsou popsány jako: sebevraždy z neznámých důvodů, které bude dále prošetřovat veřejná bezpečnost.

V čem se liší: Každá zpráva je jinak dlouhá. Nejpodrobnější je zpráva o Janu Palachovi. Nejstručnější je poslední zpráva, která neuvádí ani jméno upálené osoby. Upáleným osobám byla

SAMIZDAT A UNDERGROUND

1. Vysvětlí, co podle tebe znamená slovo samizdat.

Samizdat označuje způsob, jak lidé ilegálně vydávali díla, která nepodléhala cenzuře. Autoři samizdatová díla nejčastěji rozšiřovali a opisovali na psacích strojích.

2. Pomocí textu doplň chybějící písmena.

„Od sedmdesátých let se objevovaly i prohlášení a výzvy politického charakteru. Označení samizdatových řad jako „edice“ vzniklo v sedmdesátých letech. Nejznámějšími edicemi byly Petlice Ludvíka Vaculíka, Expedice Václava Havla a Kvart Jana Vladislava. Od roku 1977 Jiří Muller brněnskou reedici Petlice. Edice zaměřené na poezii se jmenovaly Kde domov můj, filozofická edice Nové cesty myšlení nebo samostatná edice prací Jana Patočky. Na počátku sedmdesátých let vydali první samizdatovou edici olomoucké Texty přátel Petr Mikeš a Eduard Zacha. V průběhu roku 1972 se objevovaly opisy literárních děl pražských autorů. Opisy vznikaly i v pražském prostředí během autorských čtení. Diskuse autorů probíhaly například v bytě Ivana Klímy. Navzdory represím se samizdatové publikace rozšiřovaly. Zejména po vzniku Charty 77 vzniklo velké množství časopisů. Významné byly životaschopné časopisy jako Střední Evropa, Revolver Revue, Prostor a Kritický sborník. Mimo jiné v Československu existoval jediný samizdatový odborný sociologický časopis na světě. Vydavateli časopisu Sociologický obzor byli Josef Alan a Miroslav Petrusek.“

Významné samizdatové časopisy: STŘEDNÍ EVROPA, KRITICKÝ SBORNÍK, REVOLVER REVUE, PROSTOR, SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS

Významné samizdatové edice: NOVÉ CESTY MYŠLENÍ, KVART, EXPEDICE, PETLICE, KDE DOMOV MŮJ

3. Po přečtení textu odpověz na otázky:

„Ivan Martin Jirous byl první v Československu, který zpracoval dokument o undergroundové kultuře. V manifestu nazývá underground druhou kulturu a popisuje její cíle: „Cílem undergroundu u nás je vytvoření druhé kultury. Kultury, která bude naprosto nezávislá na oficiálních komunikačních kanálech a hierarchii hodnot, kterým vládne establishment“. Zatímco underground definuje jako druhou kulturu, která dává lidem naději a svobodu něco tvořit, nazývá oficiální kulturu establishmentem, který dává lidem přesná pravidla neposkytující umělcům prostor pro vlastní tvorbu.

a. Kdo je autorem manifestu?

Autorem manifestu je Ivan Martin Jirous „přezdíváný Magor Jirous“.

b. Co znamená underground? Jaký byl jeho hlavní cíl? Kdo do něj patřil?

Underground označoval skryté/ilegální hnutí v kultuře, které se snažilo být nezávislé na oficiální kultuře. Jinými slovy hnutí nechtělo nepodléhat cenzuře a pravidlům, které stanovil vládní režim. Mezi underground patřili lidé, kteří chtěli „svobodně“ tvořit svá díla (například hudební skupiny – Plastic People of the Universe)

c. Proč je v manifestu underground nazván jako druhá kultura?

Druhá kultura označuje právě underground proto, že nepatřil do oficiální kultury v Československu – lidé zde mohli svobodně tvořit. Oficiální kultura je v manifestu kritizována jako establishment, kde lidé nemají prostor pro vlastní tvorbu.

4. Přesmyčky – undergroundové skupiny.

LAPSCIT FO HTE NUIEVSER:
LÉBÍ VĚSLOT:
GD 073:
UĚMÁL MHOAT:
AZVELÍAN ABDN:
ESN ICNO SAVÉTÁJNKSO:
EHEVR:
KAUTLÁ:

PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE
BÍLÉ SVĚTLO
DG 307
UMĚLÁ HMOTA
VAZELÍNA BAND
SEN NOCI SVATOJÁNSKÉ
HEVER
AKTUÁL

5. Přečti si slova písně od Plastic People of the Universe a odpověz na otázky:

*Po celý život budeš roztahovat klín
aby v něj vešel Podivuhodný mandarin.
Budeš svůj šat šít z marností a z vin
hledat budeš kde je Podivuhodný mandarin.
A v hlavě hukot krve a v očích noční stín
toužit jen budeš aby přišel Podivuhodný mandarin.
Mnohokrát si budeš chtít pustit plyn
že zas to nebyl Podivuhodný mandarin.
Až vyčerpáš se v čtyřicítce a budeš celá hin
poznáš že život je jen boží mlýn.*

a. Proč si myslíš, že skupina píseň nazpívala?

Skupina chtěla vyjádřit, proč se cítila v tehdejší společnosti nešťastná a zoufalá. Svoje pocity chtěli členové skupiny sdělit svým posluchačům, aby věděli, že v Československu není vše v pořádku a všichni nejsou šťastní.

b. Co podle tebe znamená výraz „Podivuhodný mandarin“?

Podle mě výraz znamená „svobodu“, kterou nikdo nenalézá.

c. Jak na tebe slova písně působí? A proč? (pozitivně, negativně,...)

Píseň působí velmi negativně, členové skupiny jí vyjádřili svoje pocity a zklamání, z toho co se v tehdejší společnosti odehrávalo.

6. Představ si, že jsi členem undergroundové hudební skupiny v sedmdesátých letech 20. století v Československu a nesouhlasíš s vládním režimem. Pokus se vymyslet refrén vlastní písně.

V republice nežiju ráda,
je tu velmi špatná vláda.
Necítím se svobodná,
ale naopak spoutaná.
Toužím svobodně zpívat,
aby se na mě mohl kdokoli dívat.
Nechci, aby mi někdo určoval,
jak zpívat,
toužím jen svobodně tvořit svá díla.

CHARTA 77 A VÝBOR NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH

1. Po přečtení textu odpověz na otázky.

„V Československu působilo od počátku normalizace mnoho opozičních iniciativ. V druhé polovině sedmdesátých let se počet protirežimních opozic v Československu zvýšil. V roce 1968 se Československo na Helsinské konferenci zavázalo k dodržování lidských a občanských práv. Stranické vedení však v praxi lidská a občanská práva nedodržovalo. V roce 1976 proběhl politický proces se skupinou Plastic People of The Universe a DG 307. Občané kritizovali stranické vedení, že procesem porušilo požadavky Helsinského mezinárodního paktu. Odpor proti procesům charakterizoval Havel následujícími slovy: „...útokem proti hudebníkům byly napadeny všechny svobody, bylo napadeno to nejdůležitější – pokus o pravdivý projev, o pravdivý život, proto se musí těchto mladých hudebníků zastat“. V důsledku výše zmíněného vzniklo nezávislé společenství Charta 77. Členové Charty 77 využili dobové atmosféry, která vznikla při procesech s undergroundovými skupinami. Text Charty 77 se šířil po Československu prostřednictvím samizdatu. Konečné prohlášení její autoři předali spolu se seznamem 242 signatářů státním orgánům 1. ledna 1977. V úvodu Prohlášení Charty 77 se autoři odvolávali na mezinárodní dohody a jako hlavní důvod nedodržování občanských a lidských práv uvedli komunistický režim. Závěr Prohlášení Charty 77 zdůrazňoval, že jde o neformální a občanskou iniciativu. Významnými členy iniciativy byl Jiří Němec, Vlasta Chramostová, Zdeněk Mlynář, Ladislav Hejdlánek, Petr Uhl, Václav Havel, Jan Patočka, Jiří Hájek, Ludvík Vaculík, Pavel Kohout a další. Chartisté pomohli vzbudit ve společnosti naději bojovat za svobodu a demokracii. Kolem vyjádření odporu chartistů se začal formovat významný proud československého disentu, který měl podporovatele i v zahraničí. Pojem disident označoval režimem jednotlivce nebo skupinu osob, kteří otevřeně vyjadřovali odpor proti vládnoucí moci. Díky kontaktům s českými emigranty bylo možné poslouchat zahraniční stanice jako Svobodná Evropa a Hlas Ameriky.“

a. Kdy a proč vznikla Charta 77?

Charta vznikla v lednu roku 1977. Hlavním důvodem vzniku Charta 77 bylo nedodržování lidských a občanských práv v Československu (konkrétně kritizovali členové Charty 77 proces se skupinami Plastic People of the Universe a DG 307 v roce 1976)

b. Na jakou mezinárodní konferenci se chartisté odvolávali?

Na Helsinskou konferenci, která se konala v roce 1968. Na této konferenci se Československo zavázalo k dodržování lidských a občanských práv.

c. Vlastními slovy vysvětlí slova Václava Havla.

Havel nabádal k tomu, aby se lidé postavili za práva hudebníků. Kritizoval, že je ve společnosti porušováno to nejdůležitější – a to pravda. Lidé nejsou svobodní.

d. Vysvětlí vlastními slovy pojem disident.

Pojem disident bylo označení pro jednotlivce nebo skupiny osob, kteří nesouhlasili s vládním režimem a veřejně vyjadřovali svůj nesouhlas.

e. Proč myslíš, že i když Chartu 77 podepsalo jen 242 lidí, měla tak velký vliv?

Členové Charty 77 byli velmi vlivné osobnosti a dokázali si získat velkou podporu občanů. Dali lidem odvahu bojovat za lidská a občanská práva. Osobnosti Charty 77 se angažovaly v dalších nezávislých iniciativách, a jejich význam neustále rostl.

f. Zapiš, čemu si v textu nerozuměl.

Žádné dotazy nemám.

2. Přiřaď fotografie ke jménům: někteří signatáři Charty 77.

a. JAN PATOČKA - 2

b. JIŘÍ HÁJEK - 1

c. VÁCLAV HAVEL - 4

d. LUDVÍK VACULÍK - 5

e. PAVEL KOHOUT - 6

f. VLASTA CHRAMOSTOVÁ - 3

3. Vyhledej na internetu/v učebnici/knize, co se stalo vrcholem kampaně proti chartistům. O kampani zapiš několik informací (kdo, kdy, proč,...)

Vrcholem kampaně proti Chartě 77 byla tzv. Anticharta. Úvodní provolání mělo název: „*Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu*“. Anticharta byla podpisová kampaň v roce 1977, kterou uspořádal vládní režim. Počínem kampaně bylo setkání oficiálních kulturních osobností, nejprve v Národním divadle 28. ledna 1977 a další setkání proběhlo 4. února 1977 v pražském divadle Hudby. Umělci se zde podepisovali na tzv. „prezenční“ listiny. Mnoho umělců však nevědělo, co skutečně podepisuje.

4. Co znamená zkratka VONS?

VÝBOR NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH

5. Po přečtení odstavce zakroužkuj ANO/NE (nesprávné odpovědi oprav)

V dubnu roku 1978 vznikl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Hlavním cílem Výboru bylo: „*Sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly oběťmi policejní a justiční svévole. Budeme s těmito případy seznamovat veřejnost i úřady a posle svých možností pomáhat postiženým osobám.*“ Členové Výboru poskytovali ochranu nejen chartistům, ale i všem občanům nezákonně stíhaným. Nejčastěji Výbor pomáhal osobám obviněným z trestného činu podvracení republiky, útoku na veřejného činitele, útoku na státní orgán, pobuřování, hanobení republiky, poškozování zájmů republiky v cizině, maření dozoru nad církvemi a náboženskými organizacemi, výtržnictví a mnoho dalšího. Členové Výboru zaznamenávali osoby zodpovědné za nezákonné jednání. Mezi sledovanými byli nejčastěji příslušníci SNB, prokurátoři a soudci. Klíčové informace poskytovali Výboru zejména lidé z církve, undergroundu a představitelé Charty 77. Případy politické perzekuce pravidelně zveřejňovali a seznamovali s nimi veřejnost prostřednictvím tzv. sdělení. Praktickou činnost Výboru řídil zejména Petr Uhl a Václav Benda. Václav Havel zajišťoval Výboru podporu ze zahraničí. O případech politických kauz v Československu psalo mnoho západních periodik. Zprávy o nich také vysílaly zahraniční rozhlasové a televizní stanice. Výbor

byl pro stíhané osoby velkou morální oporou. Dával jim naději, že za nimi někdo stojí a snaží se shromáždit důkazy na jejich obranu. Členové Výboru se někdy zúčastnili jako pozorovatelé nebo důvěrníci obžalovaných soudních přelíčení. Mnohdy obstarávali obviněným právní zástupce. Zasluhou zahraniční podpory a anonymních dárců zajišťoval vězně a jejich rodiny finančně i materiálně.

VONS vznikl v roce 1977 - 1978	ano/ ne
Hlavním cílem VONS bylo poskytovat ochranu osobám nezákonně stíhaným.	ano /ne
Mezi osobami sledovanými VONS byli chartisté , prokurátoři, příslušníci SNB nebo studenti - soudci	ano/ ne
V čele VONS byl Petr Uhl a Václav Benda.	ano /ne
Václav Havel se snažil VONS zajistit podporu v zahraničí.	ano /ne
Zahraníční rozhlasové stanice nemohly o VONS vysílat. - vysílaly	ano/ ne

6. Správná označení zakroužkuj a neexistující škrtni: nezávislé iniciativy v Československu.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných Mladé ženy Seskupení dělníků Škoda

Nezávislé mírové hnutí Charta 77 Hnutí Václava Havla

Demokratická iniciativa Hnutí za občanskou svobodu České děti

Hnutí revoluční mládeže Hnutí zemědělců Obroda

DEMONSTRACE V OSMDESÁTÝCH LETECH V ČESKOSLOVENSKU

1. Dopln chybějící slovní spojení.

V druhé polovině osmdesátých let došlo v Československu k většímu uvolnění ve společnosti a kultuře. Navzdory ekonomickým problémům byla životní úroveň obyvatel velmi nízká. K aktivizaci společnosti přispěl i nástup **MICHAILA SERGEJEVIČE GORBAČOVA** do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu, který dal lidem naději na změnu. Občanská společnost opět aktivně vyjadřovala nespokojenost s režimem.

2. U příležitosti, jakých výročí proběhly následující demonstrace?

21. srpna 1988	Okupace Československa vojsky Var. smlouvy (1968)
28. října 1988	Vznik samostatného Československa (1918)
10. prosince 1988	Všeobecná deklarace lidských práv (1948)
15. ledna 1989	Upálení Jana Palacha (1969)
17. listopadu 1989	Uzavření VŠ nacisty, smrt Jana Opletala (1939)

3. Po shlédnutí video záznamu odpověz na otázky.

a. Kdo se demonstrace účastnil? A při příležitosti, jakého výročí demonstrace vznikla?

Demonstrace se účastnili především studenti a profesori. Demonstrace vznikla u příležitosti výročí uzavření vysokých škol nacisty, a smrti Jana Opletala 17. listopadu 1989.

b. Jaká hymna byla symbolem demonstrace?

Gaudeamus Igitur – studentská hymna, také zpívali českou hymnu.

c. Proč demonstrace proběhla?

Demonstrující protestovali proti nedodržování občanských práv a vládě jedné strany v Československu. Požadovali například svobodu projevu, právo na vzdělání nebo akademickou svobodu. Další dny se přidávali další demonstrující.

d. Jaká hesla byla na demonstraci provolávána + hesla na plakátech?

Svobodu Svobodu! Máme holé ruce! Demokracie! V jednotě je síla! Máte sloužit lidu! Opletal měl odvahu! Svět se na to dívá! Máme toho dost!

e. Jaké bezpečnostní složky na demonstraci reagovaly? A jakým způsobem?

Proti neozbrojeným protestujícím zasáhla veřejná bezpečnost velmi razantně, a to například obušky, slzný plynem a štíty. Postupně demonstrující bezpečnost nahnala do tzv. uličky, i když většina z nich chtěla uposlechnout příkazy a v klidu se rozejít.

f. Jaké známé osobnosti ve video záznamu vidíte?

Josef Kempr, Josef Kostka.

4. Stručně vysvětli revoluční hesla.

Kdy – když ne teď? Kdo – když ne my?	My máme moc něco dokázat, tady a teď.
Štěpána Jakeše do koše.	Nechce Milouše Jakeše ve vládě.
Rudé právo, že je nás tu málo.	Rudé právo zkresluje informace.
Konec vlády jedné strany.	Chceme svobodou a demokratickou vládu.
Máme holé ruce.	Nechceme násilí, žádné zbraně.

5. Vysvětli pojmy: sametová revoluce, petice Několik vět (s pomocí internetu/učebnice/odborné publikace).

SAMETOVÁ REVOLUCE: Sametová revoluce začala demonstrací 17. listopadu 1989 na Národní třídě v Praze. Obecně označuje období mezi 17. listopadem a 29. prosincem, které vedlo k pádu komunistického režimu v Československu. Po volbě Václava Havla československým prezidentem oznámili studenti ukončení stávky. Revoluce získala přívlastek „sametová“ proto, že kromě událostí 17. listopadu nedošlo k žádnému násilí.

PETICE NĚKOLIK VĚT: Připravila ji skupina disidentů v červnu roku 1989. Hlavním autorem petice byl Václav Havel. Petice požadovala svobodnou činnost sdělovacích prostředků a nezávislých iniciativ, propuštění politických vězňů a informování občanů o politické situaci. Do listopadu 1989 ji podepsalo čtyřicet tisíc lidí včetně známých osobností, jako například Hana Zagorová, Zdeněk Svěrák, Jiří Bartoška nebo Rudolf Hrušínský.

6. Popiš podrobně, co vidíš na fotografii. Zaměř se na detaily.

Do druhého pole zapiš otázky, jejichž odpovědi potřebuješ k úplnému popisu zodpovědět.

Na fotografii vidíme zpěvačku Hanu Zagorovou na Václavském náměstí na balkoně budovy Melantrichu. Zpěvačka zde zpívala svou píseň „Modlitba pro Martu“ a československou hymnu. Jedná se o období sametové revoluce, konkrétně je snímek z 21. listopadu roku 1989. Na náměstí vidíme tisíce demonstrujících.

Jaké budou jsou přesně na fotografii?

7. Co pro tebe znamená slovo svoboda? Cítíš se v současné společnosti svobodná/ý?

Svobodná se cítím když: můžu vyjádřit svůj názor, svobodně cestovat, studovat, číst knihy, které chci, poslouchat hudbu, kterou chci, účastnit se voleb, nebo například účastnit se demonstrace, s kterou se ztotožňuji. V současné době se svobodná cítím.

8. Analyzuj následující pramen.

Vezmi si s sebou květinu

17. listopadu si připomeneme 50. výročí slavných i tragických událostí, k nimž došlo v souvislosti s pohřbem studenta lékařské fakulty UK Jana Opletala, smrtelně zraněného při protiokupantských demonstracích 28. října 1939. Zdánlivou tečku za tímto novým protinacistickým vystoupením znamenala okamžitá brutální persekuce: 9 studentských předáků bylo popraveno, na 1500 studentů odvečeno do koncentračních táborů a české vysoké školy uzavřeny. Současně se však ve světě zvedla vlna rozhořčení, která vbrzku vedla k ustavení právě 17. listopadu za mezinárodní den studentstva.

Nechceme jen pietně vzpomínat tehdejších tragických událostí, ale chceme se aktivně přihlásit k ideálům svobody a pravdy, za něž jejich účastníci obětovali své životy. Neboť i dnes jsou tyto ideály vážně ohroženy a my se nechceme dát zahanbit svými vysokoškolskými kolegy, kteří za ně před 50. léty odvážně vystoupili.

Proto dne 17. listopadu po 16 hodině půjdeme od Patologického ústavu na Albertově, kde vyšel pohřeb Jana Opletala, ~~přes Karlovo náměstí, Štěpánskou ulicí do Opletalovy ulice, kde v parku před hlavním nádražím~~ položením květin pietní akt ukončíme. na VYŠEHRADE, kde

O jaký typ pramene se jedná? **Letáková výzva s názvem „Vezmi si sebou květinu“.**

Kdo je autorem pramene? **Autorem pramene je československý občan (pravděpodobně student vysoké školy nebo profesor).**

Kdy a proč pramen vznikl? **Pramen vznikl v listopadu roku 1989, a vznikl u příležitosti uctění památky 17. listopadu 1939, kdy byly zavřeny vysoké školy a zemřel Jan Opletal.**

Odkud kam měla demonstrace původně směřovat? A kam nakonec směřovala? **Demonstrace měla začít po 16:00 od Patologického ústavu na Albertově přes Karlovo náměstí, Štěpánskou ulicí do Opletalovy ulice, kde v parku před hlavním nádražím měl být průvod po položení květiny ukončen. Nakonec byl průvod veden od Albertova na Vyšehrad.**

9. Představ si, že se účastníš demonstrace v osmdesátých letech v Československu a potřebuješ „moto“ na svůj plakát. Vymysli krátké heslo (max. o pěti slovech).

CHCEME SLYŠET PRAVDU, NE LEŽ.